

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**В. ДУБІНСЬКИЙ,
І. ПІГОВИЧ**

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ІСТОРИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ**

3-Є ВИД. ДОПОВНЕНО І ВИПРАВЛЕНЕ

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 37.2.894

ББК 74.263.1

Д79

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 6 від 27 червня 2024 року)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ігор Смагін, доктор педагогічних наук, доцент, директор комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради.

Оксана Горбатюк, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Яніна Камбалова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Дубінський В., Пігович І.

Д79 Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти історичних факультетів. 3-є вид. доповнене і виправлене [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 150 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8151>

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти історичних факультетів закладів вищої освіти. Подано плани практичних занять і методичні рекомендації для підготовки до них, висвітлено схеми та таблиці, що допоможуть студентам у підготовці до занять. Запропоновано тематику рефератів і методичні поради до їх написання. Крім того, подано термінологічний словник і додатки, у яких зазначено нормативні документи, що визначають процес навчання історії в закладі загальної середньої освіти.

УДК 37.2.894

ББК 74.263.1

© Дубінський В., Пігович І., 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Тема 1–2. ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ.....	6
Тема 3. ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	12
Тема 4. ШКІЛЬНИЙ КАБІНЕТ ІСТОРІЇ.....	17
Тема 5–6. ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ.....	20
Тема 7. ЗАВДАННЯ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	27
Тема 8. ЗАВДАННЯ, УМОВИ І ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦІНОЧНОЇ (ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	31
Тема 9. ПРОЄКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ.....	37
Тема 10. ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	42
Тема 11-12. ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ.....	49
Тема 13. УРОК ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАТЬ.....	55
Тема 14. УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАТЬ З ІСТОРІЇ....	60
Тема 15. УРОК ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК З ІСТОРІЇ.....	64
Тема 16–17. ПЕРЕВІРКА, КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА ЗНАТЬ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ.....	68
Тема 18–19. ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ІСТОРІЇ У ШКОЛІ.....	76
СЛОВНИК МЕТОДИЧНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ.....	81
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ ЇХ ТЕМАТИКА ТА ЛІТЕРАТУРА ДО НАПИСАННЯ.....	92
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ПО КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ».....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	101
ПЕРЕЛІК ПІДРУЧНИКІВ І ПОСІБНИКІВ З КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ».....	149

ВСТУП

Самостійна робота студентів – важливий складник професійної підготовки майбутніх учителів історії. Тому головне завдання посібника полягає в тому, щоб допомогти здобувачам вищої освіти грамотно організувати навчальну діяльність і забезпечити її ефективність. Під цим кутом зору й розроблено структуру видання. Посібник поділяється на дві частини: методичну та інформаційну.

Складниками методичної частини є:

- а) плани практичних занять;
- б) список літератури до кожного з них;
- в) методичні поради для підготовки до заняття;
- г) система практичних завдань з окремих тем курсу;
- д) методичні поради до написання рефератів з окремих тем курсу та їх тематика;
- е) загальний список літератури з навчальної дисципліни.

Інформаційна частина – це умовно-графічна наочність, тобто схеми і таблиці, які розкривають зміст окремих частин кожної теми. Важливе місце має словник термінів і понять, який допоможе чіткіше усвідомити основні положення тієї чи іншої теми. У додатках вміщено витяги з окремих нормативних актів, які визначають важливі види освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти та сприяють оптимізації процесу навчання історії в школі. Інформаційна частина спрямована на практичну реалізацію принципів наочності й системності в навчанні.

Вибір такої побудови посібника зумовлений необхідністю розв'язання таких дидактичних завдань:

- 1) забезпечити орієнтування здобувачів вищої освіти у змісті кожної теми та концентрацію їх уваги на головному;
- 2) організувати та систематизувати самостійну роботу студентів із науково-методичною, словниковою та довідниковою літературою;

3) виробити поетапність формування інтегральних та професійних компетентностей шляхом організації різноманітних видів діяльності за допомогою системи дидактичних завдань.

Логічний взаємозв'язок і співвідношення інформаційної й методичної частин посібника дозволяє повною мірою реалізувати принцип активності в навчанні на практичних заняттях та в організації самостійної роботи. Під час підготовки до кожного заняття скористайтеся змістом пам'ятки.

ЯК ГОТУВАТИСЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ?

- 1) з'ясуйте план, запитання та завдання до заняття;
- 2) опрацюйте рекомендовану літературу;
- 3) прочитайте текст джерела, зробіть необхідні виписки;
- 4) під час вивчення теми зверніть увагу на тлумачення нових чи недостатньо відомих термінів у словниках (довідниках), енциклопедіях;
- 5) перегляньте періодичні видання і випишіть необхідну інформацію;
- 6) продумайте зміст власної відповіді на запитання (план, тези, конспект...);
- 7) перевірте, чи на всі запитання Ви підготували відповідь; на полях зошита випишіть питання, які у Вас виникли; підкресліть положення, що здаються Вам суперечливими, щоб обговорити їх на практичному занятті.

Сподіваємося, що запропоновані алгоритми самостійної роботи стануть у нагоді.

У разі виникнення певних проблем під час підготовки до занять або виконання пропонуванних завдань звертайтеся на кафедру всесвітньої історії до науково-педагогічних працівників, які забезпечують викладання курсу «Методика викладання історії».

Тема 1-2.

ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Індивідуально-психологічні фактори організації пізнавальної діяльності учнів.
2. Мотивація до вивчення історії. Поняття навченості.
3. Прийоми та засоби актуалізації та підкріплення мотивів у навчанні історії.
4. Проблемна ситуація, рольова, ситуація вибору, успіху – прийоми і засоби мотивації. Оцінка та відмітка як засоби мотивації.
5. Основні фактори розвитку в учнів пізнавального інтересу до історії.

Практичне завдання: Розробіть систему прийомів мотивації різних видів діяльності на уроках історії (за власним бажанням):

- а) історії Стародавнього світу (6 кл.);
- б) історії України (9 кл.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова Н.С. Підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення історії шляхом впровадження на уроках принципу BYOD. *Шкільне життя*. 2019. URL: <https://www.schoollife.org.ua/443-2019>.
2. Гайсенюк В. Як ефективно засвоювати історичні знання. *Історія України*. 2014. № 18 (826). Вересень. С. 5–7.
3. Грегірчак Д. Феномен критичного мислення в парадигмі Нової української школи. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. №11. С. 100–103.
4. Дьячков С. Формувати історичне мислення через призму «людини в історії». *Історія в школах України*. 2005. № 2. С. 28–20.

5. Ємельяненко А.Л., Снагощенко В.В. Формування мотивації до навчальної діяльності учнів на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми, 2016. №3. С. 93–96.
6. Журба Л. Проблемні ситуації та способи їх створення на уроках новітньої історії України. *Історія в школі*. 2006. № 6. С. 12–14.
7. Клусович В.І. Методи активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії та правознавства. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/metodi-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-uchniv-na-urokah-istori-ta-pravoznavstva-374607.html>
8. Кобаль В.І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства: монографія. Мукачево; Дніпропетровськ, 2014. 237 с.
9. Леміжанська О. Штучний інтелект в історичному дискурсі: інноваційний підхід до мотивації учнів. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 180–188.
10. Малихіна В.М. Активізація пізнавальної діяльності учнів в процесі вивчення історії. *Джерело педагогічної майстерності*. 1995. Вип. 2. С. 10–13.
11. Маляр Л.В., Ваколя З.М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 82. С. 102–106.
12. Натюсов С. Активізація пізнавальної діяльності учнів. *Історія в школах України*. 2008. № 6. С. 19–21.
13. Розвиток пізнавальної сфери учнів на уроках історії. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-piznavalno-sferi-uchniv-na-urokah-istori-v-shkoli-331346.html>
14. Сирцова О. Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу на уроках історії в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 156–160.
15. Терно С. Історичне мислення: як його розвивати? *Історія в школах України*. 2007. № 5. С. 8–12.
16. Терно С. Складові ефективного навчання, або Що потрібно знати вчителю про пізнавальні процеси учнів? *Історія в школах України*. 2005. № 4. С. 11–13.
17. Терно С. Як підвищити вмотивованість вивчення історії? *Історія в школах України*. 2004. № 8. С. 22–27.
18. Форми й методи активізації навчальної діяльності старшокласників на уроках історії. *Історія України*. 1999. № 6. С. 2–3.
19. Wentzel K. *Motivating students to learn*. New York: Routledge, 2020. 416 p.

Підготовку до заняття необхідно розпочати з визначення її характеристики індивідуально-психологічних чинників організації пізнавальної діяльності учнів. Водночас звернути увагу на рівень розвитку пізнавальних процесів: сприйняття, уяви, пам'яті, мислення, уваги. Вони є індивідуальними та взаємопов'язані між собою. Врахуйте роль емоційно-вольової характеристики учня, що впливає на загальну навченість учня.

У процесі навчальної діяльності школярі знаходяться в різних пізнавальних станах: творчому підйомі або апатії, одні мають ситуативний інтерес, інші – стійкий. Усі ці чинники потрібно враховувати вчителю. Слід пригадати та схарактеризувати поняття «мотиву навчання» та **«мотивації»**, дати класифікацію мотивів навчання історії. Серед них виділіть такий, як розуміння соціального значення вивчення історії. Потрібно знати, що він може проявитися лише в старшому віці з урахуванням навченості. Визначте, що таке «навченість» учнів і на які групи вона поділяється? У практичній діяльності вчителі прагнуть враховувати індивідуальні пізнавальні можливості учнів. Відповідно до них вони добирають методи, прийоми і засоби навчання. Тому розкрийте шляхи й засоби актуалізації мотивів у навчанні історії. Зверніть увагу на прийоми та засоби застосування мотиваційної діяльності впродовж уроку історії.

Проблема інтересу – одна з найважливіших під час навчання в школі. Це вибіркова спрямованість особистості, її прагнення до пізнання об'єкту або явища, до оволодіння тим чи тим видом діяльності. Вам необхідно схарактеризувати основні фактори, що впливають на формування інтересу школярів. Адже організаційні чинники формування пізнавального інтересу визначають методи, прийоми та засоби навчання історії. Виділіть їх.

Учителю потрібно знати причини відсутності інтересу до знань. Тому слід визначити їх і схарактеризувати.

Зробіть висновки з кожної проблеми, що розглянута в темі та загалом упродовж вивчення теми. Висловіть власні міркування. Виконайте практичне завдання.

Під час підготовки до заняття використайте зміст запропонованих схем і таблиці.

Таблиця 1

Етапи і засоби мотивації на уроці

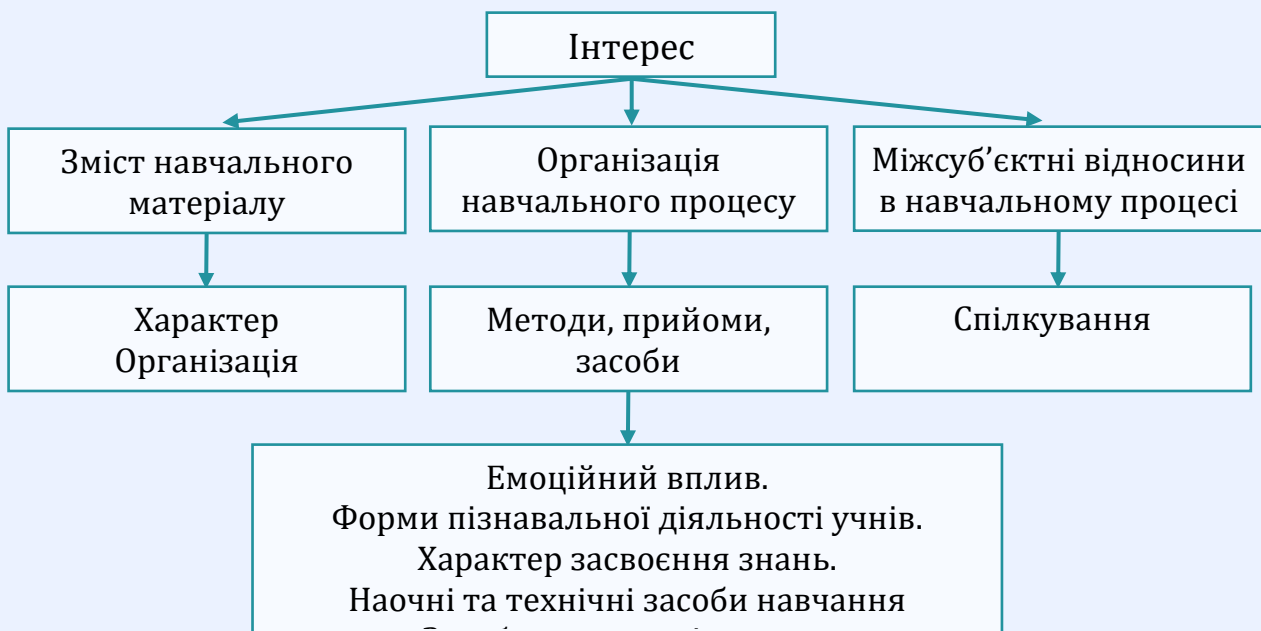
Етап	Прийоми	Засоби
1. Мотивація на початку уроку (забезпечити готовність, участь у роботі, розвиток інтересу).	Конструювання проблемної ситуації або постановка проблемного запитання, завдання.	Проблемне питання, завдання, задача.
	Постановка практичного завдання.	Практичне завдання.
	Конструювання ситуації вибору або постановка оціночного завдання.	Оціночне завдання.
	Розповідь яскравого історичного факту.	Слово вчителя.
	Демонстрація історичної картини...	Наочність.
	Зачитування художнього або документального історичного тексту.	Текст.

Продовження таблиці 1

2. Мотивація під час уроку (підкріпити, посилити мотиви).	Риторичні запитання в ході викладу матеріалу.	Слово вчителя.
	Розв'язання проблеми: методом проблемного викладу, евристичної бесіди, дослідження.	Пізнавальні, практичні, проблемні, оціночні завдання до уроку.
	Контроль за виконанням практичних дій і чіткі вимоги до них; інструкція.	Текст. Наочність.
	Постановка проблемних питань і завдань; конструювання ситуації вибору і обов'язкове вирішення кожного питання.	Проблемне питання, завдання.
3. Наприкінці уроку (оцінка отриманого результату, створення перспективи).	Постановка завдань на узагальнення та систематизацію знань і умінь, висновки до уроку.	Слово вчителя. Пізнавальні завдання.
	Самооцінка і взаємооцінка результатів роботи.	Практичні і оцінювальні завдання.
	Інструктаж щодо виконання домашнього завдання.	Слово вчителя.

Схема 2

Основні фактори розвитку в учнів пізнавального інтересу до історії

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що Ви розумієте під індивідуальними пізнавальними можливостями учнів? Поясніть.
2. Схарактеризуйте рівні пізнавальної самостійності учнів у навчанні історії.
3. Які Ви знаєте фактори, що впливають на розвиток інтересу учнів? Виділіть їх.
4. Що таке система завдань для діагностики пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії? Наведіть приклади.
5. Обґрунтуйте власний вибір системи прийомів мотивації на певному етапі уроку історії.

Тема 3.

ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ПЛАН

1. Роль та місце історико-краєзнавчого матеріалу у вивченні вітчизняної історії.
2. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України. Моделі вивчення та прийоми роботи.
3. Краєзнавча робота в школі. Проблема добору краєзнавчого матеріалу для позакласної роботи. Тематика краєзнавчої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства. *Все для вчителя*. 1998. №21–22. С. 16–18.
2. Бенедюк В. Краєзнавчий принцип навчання. Історичний аспект. *Географічне краєзнавство*. 1998. №1. С. 10–12.
3. Біла С., Гриценко Г. Дидактичні засади застосування методу усної історії у закладах середньої, передвищої та вищої освіти: до історіографії проблеми. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 254–262.
4. Борчук С., Санкович М. Позанавчальна діяльність вчителя історії України: етнокраєзнавчий компонент. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 32–40.
5. Гаврилюк Л. Шкільний музей як платформа краєзнавчих досліджень в освітньому процесі. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи*: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2023. С. 215–219.
6. Дутчак І. STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання у проєктній роботі у контексті вивчення історії рідного краю. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи*: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2021. С. 215–219.

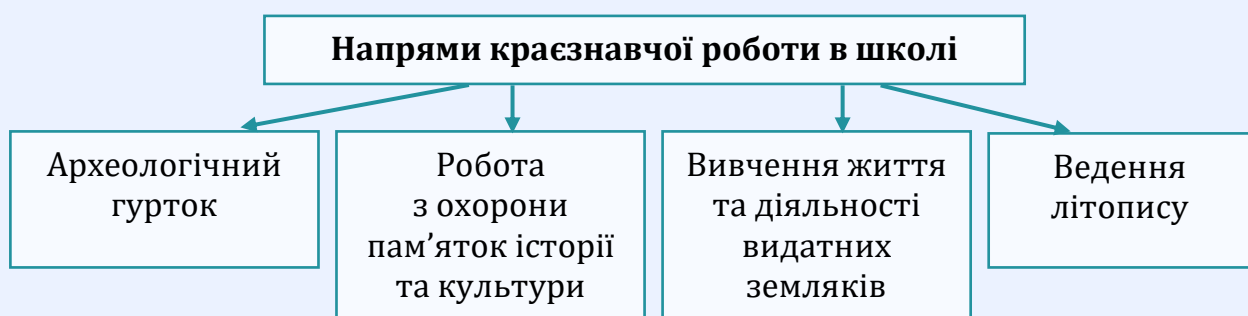
7. Дячук Т.І. Організація історико-краєзнавчої та пошукової роботи в школі (з досвіду роботи). *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-istoriko-kraeznavcho-ta-poshukovo-roboti-v-shkoli-z-dosvidu-roboti-105770.html>
8. Ігнатенко М. Місце історичного краєзнавства в викладанні історії України в школах. *Історія в школі*. 2001. №3–4. С. 40–42.
9. Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми та перспективи. *Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. 200 с.
10. Камбалова Я., Грузін К. Музейні історико-краєзнавчі екскурсії для здобувачів освіти: методичні аспекти проведення. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 148–156.
11. Камбалова Я., Семенова А. Туристично-краєзнавчі заходи як засіб патріотичного виховання. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 62–67.
12. Коляда І. Історичне краєзнавство в контексті Нової української школи: методологічна та дидактична площини. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 48–54.
13. Лихо І. Методика викладання історії рідного краю у 9 класі закладів загальної середньої освіти України. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 106–114.
14. Прус І.Т. Актуальні питання історії шкільного краєзнавства. *Радянська школа*. 1971. №7. С. 10–12.
15. Сабадуха В. Теоретико-методологічні засади викладання історичного краєзнавства в контексті НУШ. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ, 2021. С. 19–22.
16. Святогор А.А Краєзнавчий матеріал на уроках історії. *Радянська школа*. 1985. №2. С. 12–14.
17. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. №1. С. 33–37.
18. Ходос М. Методичні засади краєзнавчої роботи в ЗОШ. *Історія в школі*. 2004. №4. С. 10–12.
19. Шеремет М. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України. *Історія в школі*. 2001. №11–12. С. 55–59.
20. Юрчак Т. Використання методу усної історії в учнівських проєктах на уроках історії в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 81–86.

Готуючись до заняття, згадайте зміст матеріалу, котрий Ви вивчали в курсі «Проблеми регіональної історії і краєзнавства України». Він допоможе визначити роль і місце історико-краєзнавчого компонента під час вивчення історії України. Зверніть увагу на те, що сьогодні з'явилася думка про заміну назви курсу «Історичне краєзнавство» на «Регіональна історія». Опрацювавши зміст пропонованих статей, висловіть власну думку.

Основною формою вивчення історії в школі є урок, тому слід схарактеризувати основні прийоми використання краєзнавчого матеріалу на ньому. Зверніть увагу на різноманітні підходи щодо організації роботи під час вивчення тем з історії рідного краю в курсі історії України. Виділіть їх та проаналізуйте найбільш ефективні, на Вашу думку.

Потрібно пам'ятати, що вивчення регіональної історії є одним із напрямів позакласної роботи. Схарактеризуйте основні форми та прийоми краєзнавчої роботи. Поміркуйте, яка з них є найбільш ефективною і чому? Акцентуйте увагу на усній історії, підході до її використання та ролі вчителя історії під час організації такої роботи. Покажіть, якою має бути тематика краєзнавчої роботи в школі. Зробіть висновки. Під час підготовки до заняття скористайтеся змістом пропонованих схеми та таблиці.

Схема 1

Етапи краєзнавчої роботи в школі

Етапи	Зміст роботи
<p><u>Підготовчий</u></p> <p>Передбачає орієнтовні поради щодо вибору теми дослідження з історії краю</p>	<p><u>Вона повинна:</u></p> <p>Мати важливе освітньо-виховне значення.</p> <p>Бути тісно пов'язаною з програмою з історії України (наявність синхронності).</p> <p>Сприяти глибокому розумінню загальних закономірностей історичного процесу й особливостей історичного розвитку краю.</p> <p>Мати новизну й актуальність.</p> <p>Поєднувати цивілізаційний і культурологічний підходи під час її дослідження.</p> <p>Враховувати диференційований підхід її досліджувачів.</p>
<p><u>Освітньо-пізнавальний</u></p> <p>Передбачає рекомендації щодо організації і проведення краєзнавчого дослідження в певній послідовності</p>	<p><u>Послідовність роботи:</u></p> <p>Вибір теми, визначення мети й завдань дослідження.</p> <p>Розроблення загального плану роботи.</p> <p>Підготовка програми збирання й систематизації краєзнавчих матеріалів.</p> <p>Розподіл пунктів плану теми, видів роботи і встановлення термінів виконання.</p> <p>Визначення форм, методів і прийомів роботи.</p> <p>Встановлення термінів підбиття підсумків із кожного розділу теми.</p> <p>Вивчення різноманітних джерел із теми дослідження.</p> <p>Пошук учасників історичних подій, очевидців, краєзнавців, які мають відношення до проблеми дослідження.</p> <p>Збирання предметів матеріальної і духовної культури, перевірка їх достовірності, наукова оцінка і систематизація зібраного матеріалу.</p> <p>Використання дослідницько-краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі школи.</p>

<u>Завершальний</u> Передбачає звіт за результатами проведеного краєзнавчого до- слідження	<u>Він спрямовує на:</u> Правильне оформлення результатів дослідження. Чітке формування висновків з роботи. Оприлюднення результатів дослідження (участь у роботі факультативу; гуртка, конференції, захист у Малій академії наук тощо...)
---	---

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яке місце посідає історико-краєзнавчий матеріал під час вивчення курсу історії України?
2. Визначте основні завдання «регіональної історії».
3. Виділіть прийоми використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії. Вкажіть, які, на Вашу думку, є найефективнішими.
4. Що таке позакласна краєзнавча робота в школі? Дайте її загальну характеристику. Визначіть форми та прийоми організації.
5. Що Ви розумієте під поняттям «усна історія»?

Тема 4.

ШКІЛЬНИЙ КАБІНЕТ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Кабінет історії в навчанні, вихованні та розвитку учнів.
2. Обладнання кабінету історії. Завдання і зміст роботи кабінету історії.
3. Роль кабінету історії в позакласній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворожбит Л. Навчально-методична база кабінету історії: формування й ефективне використання. *Історія України*. 2015. №10 (842). Травень. С. 12–15.
2. Кабінетна система в школі / під ред. С.М. Полгороднік, М.В. Богданович та ін. Київ, 1976. 162 с.
3. Козьма О. Кабінет історії рідного краю. *Історія України*. 2015. №7 (839). Квітень. С. 19–21.
4. Копцюх Б. Використання матеріалів кабінету історії і правознавства у навчально-виховній роботі. *Історія в школі*. 2001. №2. С. 38–39.
5. Онищук В.О. Організація навчання в умовах кабінетної системи. Київ, 1980. 282 с.
6. Хворостенко С. Чи прийде інформатизація навчання у кабінети історії? *Історія та правознавство*. 2008. №27 (183). Вересень. С. 28.
7. Буряс В.В. Документація кабінету вчителя історії. *Бібліотека методичних матеріалів національної освітньої платформи «Всеосвіта»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/dokumentatsiia-kabinetu-vchytelia-istorii-678423.html>
8. Паспорт кабінету історії та правознавства. *Блог вчителя історії та правознавства Валентини Анатоліївни Іванюк*. URL: <https://valiaivanyuk.blogspot.com/p/blog-page.html>
9. Нужа Ю.П. Кабінет історії в школі. *Стрічка блогів національної освітньої платформи «Всеосвіта»*. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/kabinet-istorii-v-shkoli-84064.html>
10. Яворська К.А. Презентація «Шкільний кабінет історії». *Бібліотека методичних матеріалів національної освітньої платформи «Всеосвіта»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-skilnij-kabinet-istorii-134156.html>
11. Оформлення кабінету історії: візуалізуємо, осучаснюємо, пишаємося. Електронний журнал. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/post/oformlennya-kabinetu-istori-vizualizuemo-osuchasnyuemo-pishaemosya>

12. Положення про навчальний кабінет з правознавства. URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/303/>

Підготовку до заняття слід розпочинати з визначення місця та ролі кабінету історії в навчально-виховному процесі у закладі загальної середньої освіти. Варто звернути увагу на історичний досвід використання кабінетної системи під час викладання історії в школі.

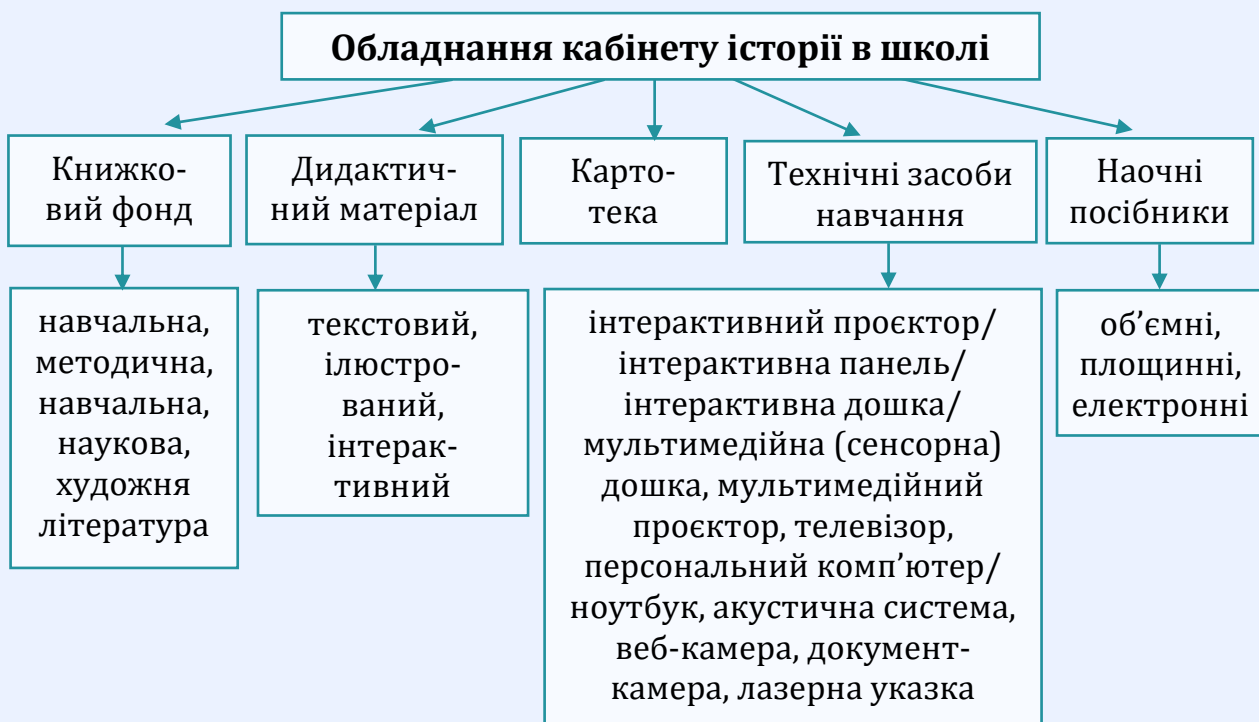
Схарактеризуйте загальнометодичні вимоги щодо оформлення кабінету історії. Продемонструйте яким є його обладнання, з яких основних частин воно складається. Дайте загальну характеристику кабінету.

Зверніть увагу на питання організації роботи вчителя на уроках історії в умовах кабінетної системи. Важливе значення має проблема використання кабінету історії в позаурочний час. Визначіть її зміст.

Під час опрацювання пропонованої літератури зверніть увагу на досвід учителів щодо організації навчально-виховного процесу в умовах кабінету історії. Висловіть власні міркування. Виконайте творче завдання: «Уявіть, що Ви вчитель історії і Вам запропонували в школі створити кабінет історії. Якими будуть Ваші дії? Яким Ви бачите сучасний кабінет історії?».

Під час підготовки до заняття скористайтеся пропонованою схемою.

Схема 1

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Коли вперше почали використовувати кабінетну систему під час викладання історії в школі?
2. Визначте основні вимоги до обладнання кабінету історії.
3. Яким має бути стендовий фонд навчального кабінету історії?
4. Яке місце посідає шкільний кабінет історії в позакласній роботі?
5. Яким Ви бачите сучасний кабінет історії?

Тема 5–6.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

ПЛАН

1. Психолого-педагогічні основи застосування технічних засобів навчання під час вивчення історії.
2. Сучасні технічні засоби навчання.
3. Методичні прийоми використання цифрових інструментів на уроках історії.
4. Організація дистанційного та змішаного навчання, їх переваги та недоліки.
5. Особливості проведення уроку історії з використанням технологій дистанційного навчання.
6. Використання штучного інтелекту на уроках історії.

Практичне завдання:

- Використовуючи сервіс LearningApps, створити інтерактивну вікторину або кросворд, що містить питання про видатних історичних діячів України.
- Обрати одного з видатних діячів України та поспілкуватися з ним, використовуючи чат-бот «На Урок» (<https://naurok.com.ua/chat/index>). Спробувати поставити різні питання та проаналізувати отримані відповіді. Зробити висновок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аман І.С., Литвиненко О.В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі: методичний посібник. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2016. 88 с.

2. Аман І.С., Литвиненко О.В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі: методичний посібник. Кропивницький: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2017. Вип. 2. 60 с.
3. Амеліна О.С., Цуркан О.В. Дистанційне та змішане навчання. Досвід, поради, інструменти. Харків: Вид. група «Основа», 2022. С. 6–15. (Серія «Нові формати освіти»).
4. Ангелова В.В. Дидактичні основи використання технічних засобів навчання. *Освітній проект «На Урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/didaktichni-osnovi-vikoristannya-tehnicnih-zasobiv-navchannya-316401.html>
5. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
6. Богдановська Л. Розвиток творчого потенціалу учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Історія в рідній школі*. 2018. №1. С. 14–16.
7. Винарчук Т. Технології штучного інтелекту у трансформації сфери освіти. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 211–216.
8. Воротникова І.П. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник. Київ: Університет ім. Б. Грінченка, 2020. С. 10–12 URL: https://www.researchgate.net/publication/343827663_Distancijne_ta_zmisanе_navcanna_v_skoli_Putivnik
9. Гладун М.А., Сабліна М.А. Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2018. №4. С. 33–43.
10. Деділова Т., Кононенко Я., Андрух С. Інтерактивні онлайн дошки як засіб активізації діяльнісного підходу в дистанційному навчанні. URL: <http://ppb.khadi.kharkov.ua/article/view/268931>
11. Десятов Д. Використання інтерактивної дошки на уроці історії. *Історія в школі*. 2008. №2. С. 10–12.
12. Десятов Д. Використання соціальних сервісів інтернету на уроках історії. *Історія в школі*. 2008. №3. С. 12–14.
13. Дрібниця О. Електронний підручник – сучасний засіб навчання. *Історія в школі*. 2004. №2. С. 9–11.
14. Золотарьова К. Використання мультимедійних технологій на уроках історії у закладах середньої освіти. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 233–240.
15. Казаков Г., Точиліна І. Використання мережі ТікТок під час вивчення шкільного курсу з історії: загальні тенденції. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 240–245.

16. Коберник І., Звinyацьківська З. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Електронне видання. 2020. С. 15. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
17. Коляда І., Семененко А. Викладання історії України у 9-х класах в умовах НУШ з використанням ІКТ. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. №11. С. 90–94.
18. Коляда І., Льницький І., Цейгер І. Використання комп'ютерних ігор при вивченні історії здобувачами освіти покоління «Зумерів» в умовах НУШ. Там само. С. 81–85.
19. Леміжанська О. Штучний інтелект в історичному дискурсі: інноваційний підхід до мотивації учнів. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 180–188.
20. Перспективи використання штучного інтелекту в шкільній освіті. *Освітній проєкт «На Урок»: Електронний журнал*. URL: <https://naurok.com.ua/post/perspektivi-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-v-shkilniy-osviti>
21. Поговоримо із видатними діячами минулого: ідеї використання чату «На Урок». *Освітній проєкт «На Урок»: Електронний журнал*. URL: <https://naurok.com.ua/post/pogovorimo-iz-vidatnimi-diyachami-minulogo-ide-vikoristannya-chatu-na-urok>
22. Саланда І., Галаган І., Фурман О., Клак Д. Технології штучного інтелекту в освітньому процесі підготовки майбутніх вчителів НУШ. *Журнал «Наука і техніка сьогодні»: Серія «Педагогіка»*. Київ, 2023. Вип. №3 (17). С. 381–392. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/132/211>
23. Станьте майстром інтерактиву: 25 онлайн-генераторів завдань. URL: <https://osvitoria.media/experience/stante-majstrom-interaktyvu-25-onlajn-generatoriv-zavdan/>
24. Тесля О.М. Методична розробка «Як користуватися сервісом LearningApps.org». *Освітній проєкт «На Урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/metodichna-rozrobka-yak-koristuvatisya-servisom-learningapps-org-88709.html>
25. Уткіна О.І. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у шкільній історико-краєзнавчій освіті. *Історія та правознавство*. 2008. №32(168). Листопад. С. 2–3.
26. Худобець О. Доповнити, а не підмінити (З досвіду роботи щодо застосування презентаційних технологій при проведенні уроків історії). *Історія в школах України*. 2005. №3. С. 14–16.
27. Штучний інтелект в освіті: ідеї для використання на уроках. *Освітній проєкт «На Урок»: Електронний журнал*. URL: <https://naurok.com.ua/post/shtuchniy-intelekt-v-osviti-ide-dlya-vikoristannya-na-urokah>
28. Google Classroom: інструкція, як самостійно створювати онлайн-курси. URL: <https://osvitoria.media/news/google-classroom-instruktsiya-yak-samostijno-stvoryuvaty-onlajn-kursy/>

Під час підготовки до практичного заняття варто згадати, яке місце посідають технічні засоби навчання (ТЗН) у навчально-виховному процесі. Далі потрібно визначити психолого-педагогічні основи використання ТЗН у викладанні історії та з'ясувати їх сутність.

Розглядаючи питання про сучасні технічні засоби навчання, варто зупинитися на їх класифікації, дидактичних функціях і завданнях, критеріях вибору та способу застосування на занятті з історії.

Використання цифрових інструментів на уроках історії значно збагатить освітній процес та зробить його більш цікавим для учнів. Варто згадати про інтерактивні онлайн-дошки, електронні підручники, сервіси для розроблення інтерактивних вправ і дидактичних матеріалів (навчальні комікси, плакати, інфографіка, лінія часу), мультимедійні презентації, віртуальні екскурсії, історичні ігри та симуляції. Поміркуйте, яким видам цифрових інструментів Ви б надали перевагу та обґрунтуйте свій вибір.

Дистанційна та змішана форми навчання використовуються у всьому світі, тому необхідно знати їх основні принципи та технології навчання, а також переваги й недоліки. Це допоможе підготуватися до різних форм проведення уроку.

Урок історії в дистанційному форматі дещо відрізняється від традиційного уроку, адже необхідно підготувати навчальний матеріал з урахуванням синхронного та асинхронного режимів навчання і забезпечити зворотній зв'язок з учнями. Поміркуйте, як Ви підготуєте свій урок, перевірите засвоєння матеріалу та проведете оцінювання.

Щороку штучний інтелект (ШІ) в освіті набуває все більшої популярності. Однак його варто використовувати лише як інструмент для підвищення ефективності освітнього процесу, пам'ятаючи про критичне оцінювання згенерованих матеріалів та академічну доброчесність. З'ясуйте, як можна використовувати генеративний ШІ на заняттях. Зверніть увагу на перший освітній україномовний чат на основі ШІ, який моделює спілкування з визначними історичними постатями (Чат проєкту «На урок»). Подумайте, як можна використати його на уроці історії. Обґрунтуйте своє ставлення до використання ШІ на уроках.

Під час опрацювання навчального матеріалу до теми скористайтеся змістом пропонованих схем.

Схема 1

Схема 2

Схема 3

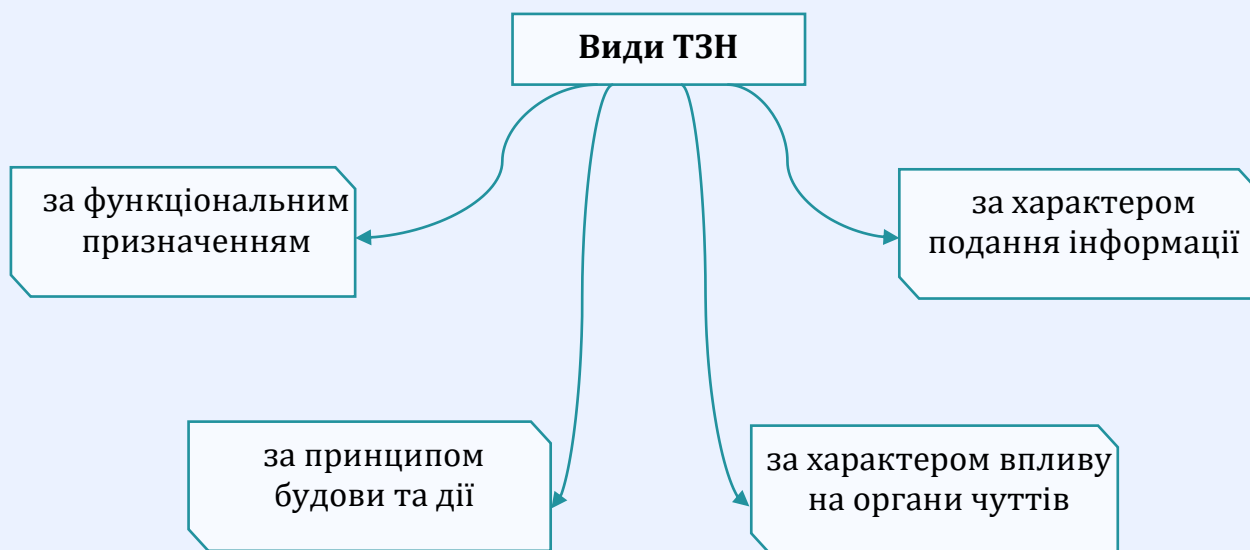

Схема 4

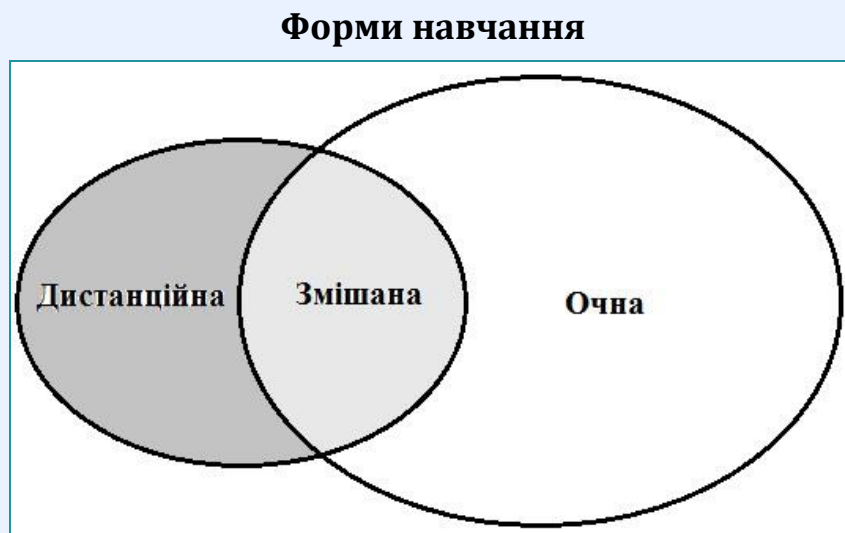
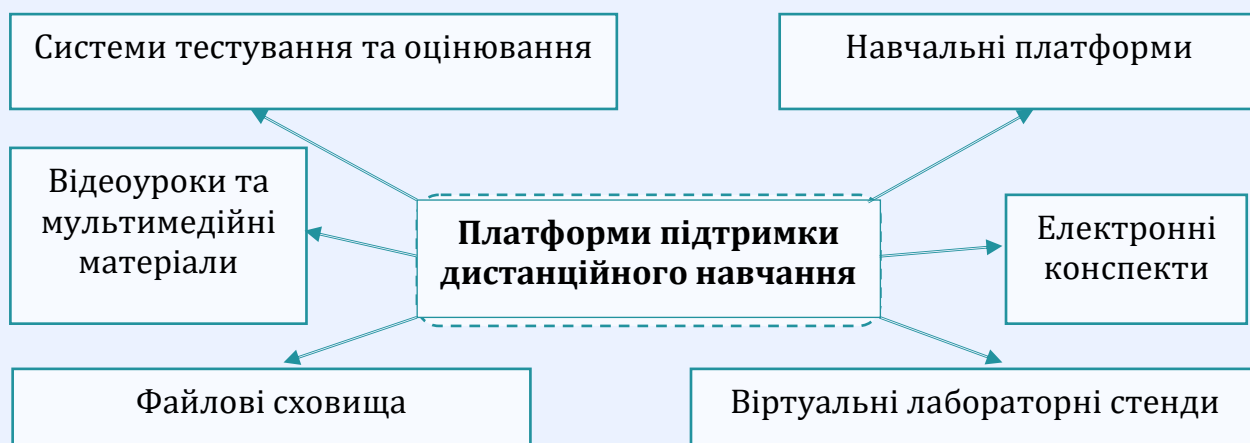
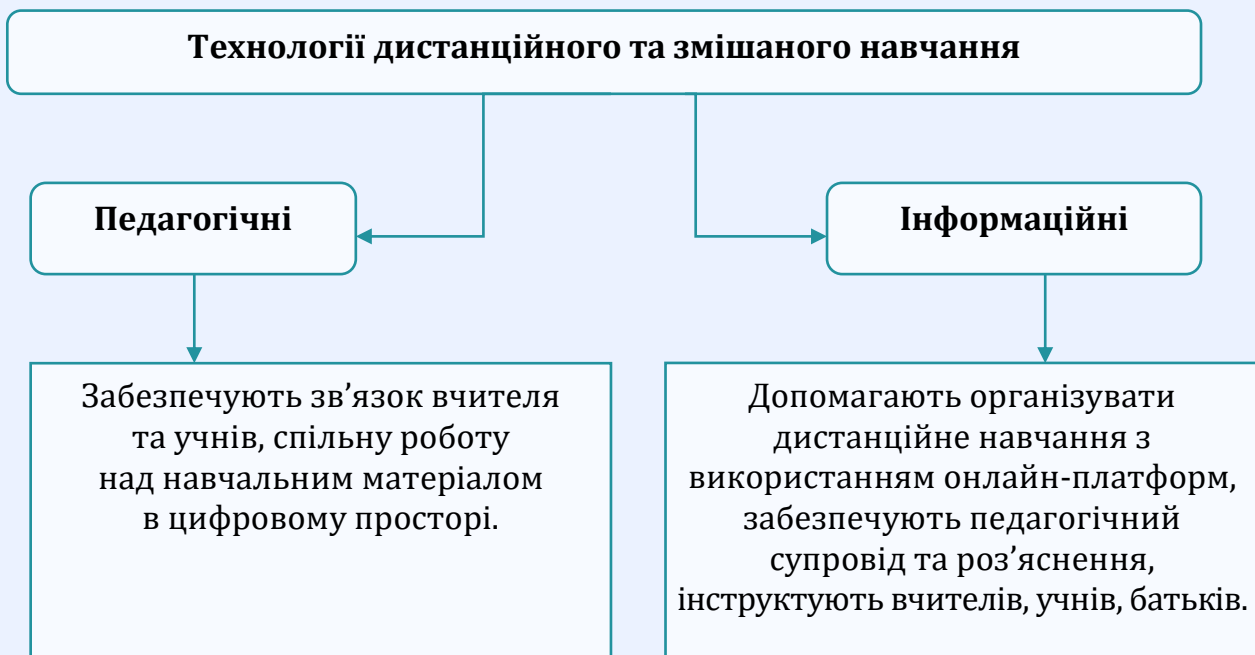

Схема 5

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які ТЗН Вам відомі?
2. Наведіть приклади цифрових інструментів (наприклад, Padlet, Learningapps та ін.), які допоможуть підвищити якість та доступність під час пояснення нового матеріалу на уроках історії, та розкажіть про їх використання.
3. Що таке дистанційна освіта? У чому її відмінність від змішаної форми навчання?
4. Які платформи для дистанційного навчання Ви знаєте?
5. Що таке ШІ? Який тип ШІ використовують в освіті?
6. Продовжіть думку «Мое ставлення до штучного інтелекту » та обґрунтуйте її з використанням прикладів.

Тема 7.

ЗАВДАННЯ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Творча діяльність учнів під час вивчення історії в школі.
2. Пошукова активність учнів на уроках історії та на позаурочних заняттях.
3. Прийоми організації творчої діяльності учнів на уроках історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. Інтерактивне навчання. *Історія в школах України*. 1998. №2. С. 8–10.
2. Богдановська Людмила. Розвиток творчого потенціалу учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Історія в рідній школі*. 2018. №1. С. 10–12.
3. Гавриш М. Творчість на кожному уроці. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2010. №4. С. 54–58.
4. Груша Р. Проблемно-пошуковий метод у вивченні історії. З досвіду роботи. *Історія України*. 2008. №14 (558). Квітень. С. 3–4.
5. Джунь Л. Реалізація принципів проблемного навчання на уроках історії. *Історія в рідній школі*. 2018. №1. С. 10–12.
6. Журба Л. Проблемні ситуації та способи їх створення на уроках новітньої історії України. *Історія в школі*. 2006. №6. С. 11–13.
7. Задорожна Л. Навчити працювати самостійно (Інтеграційний метод роботи з історичними документами). *Історія в школах України*. 2004. №5. С. 8–12.
8. Задорожна Л. Почути живу історію (Форми і методи розвитку дослідницьких навчочок у старшокласників під час опанування історичних джерел). *Історія в школах України*. 2005. №10. С. 12–14.
9. Кметь В.Б. Використання пізнавальних завдань і задач у пошуково-дослідницькій діяльності учнів. *Історія та правознавство*. 2007. №14 (114). С. 6–10.

10. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. №5–6. С. 7–11.
11. Мелентьев О.Б. Методика організації творчої діяльності учнів. Умань, 2013. 156 с.
12. Мисан В. Знаходити відповіді самостійно (можливості використання текстових джерел у процесі навчання історії). *Історія в школах України*. 2005. №5. С. 8–11.
13. Карюхіна І.Л. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках історії через гру. Із досвіду роботи. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnostey-uchniv-na-urokah-istori-cherez-gru-iz-dosvidu-roboti-157368.html>
14. Мороз П. Проблемне навчання та дослідницькі методи на уроці історії. *Історія в школах України*. 2006. №10. С. 14–16.
15. Осадчук Р. Організація самостійної роботи в умовах профільного навчання. *Історія в школі*. 2008. № 2. С. 8–10.
16. Пишко О.Л. Інтерактивні методи як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257
17. Соловей С. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах сільської гімназії. *Історія в школах України*. 2001. №3. С. 7–11.
18. Биць М.М. Творча майстерня вчителя. Активізація творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/656>
19. Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії. *Історія в школах України*. 1998. №3. С. 6–8.
20. Шеремет М. Педагогічний потенціал історичної дисципліни в творчому розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів і інтегрований підхід. *Історія в сучасній школі*. 2013. №11. С. 40–44.

Під час підготовки до заняття варто згадати, яке місце посідає творча діяльність серед компонентів змісту шкільної історичної освіти. Потрібно визначити сутність творчої діяльності та схарактеризувати її особливості. Зверніть увагу на мету, функції й етапи творчої діяльності. Ваша оцінка цієї діяльності в навчанні історії.

Продемонструйте, що таке пошукова активність учнів на уроці та в позаурочний час. Визначте завдання пошукової активності, етапи й на конкретних прикладах розкрийте зміст основних прийомів такої діяльності. Висловіть власну думку.

Важливе місце посідає питання прийомів творчої діяльності учнів на уроці. Тому потрібно визначити, насамперед, що таке методи та прийоми творчої діяльності, а потім схарактеризувати їх. Спробуйте виділити се-

ред них ті, котрі, на Вашу думку, є найбільш ефективними. Доберіть конкретні приклади. Зробіть загальні висновки з теми.

Під час підготовки до заняття скористайтеся змістом запропонованих схем і таблиць.

Схема 1

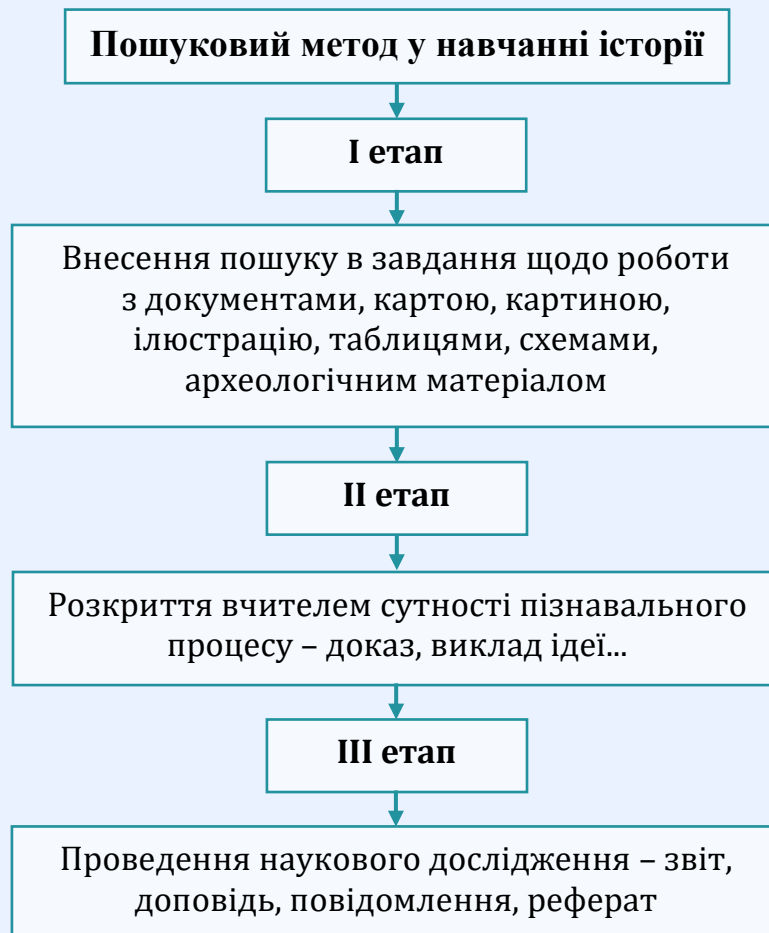
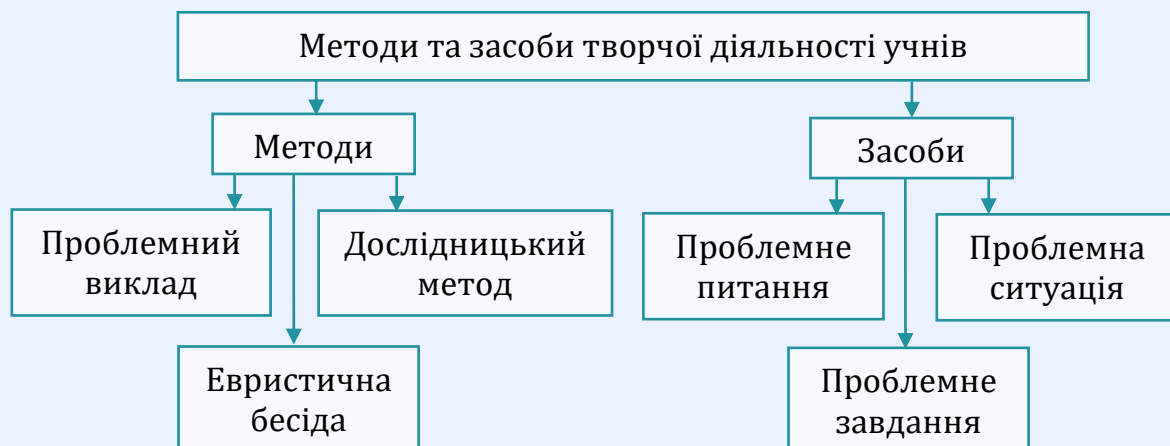

Схема 2

Прийоми організації творчої діяльності на уроках історії

Приклади проблем історичного пізнання	Приклади способів їх вирішення
1. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків історичних подій і явищ.	1. Порівняльно-історичний метод.
2. Усвідомлення процесу історичного розвитку та його механізму.	2. Аналогія.
3. Виявлення наступності між фактами, подіями, явищами та епохами.	3. Встановлення причин за наслідками.
4. Визначення тенденцій розвитку певного суспільного явища.	4. Аналіз.
5. З'ясування етапів і періодів розвитку явища або епохи.	5. Визначення мети дійових осіб за їхніми діями і наслідкам цих дій.
6. Встановлення нових фактів і явищ.	6. Характеристика духовного життя за пам'ятками матеріальної культури...
7. Оцінка характеру та значення явищ. Пошук нових підходів до оцінки історичних фактів.	7. Узагальнення свідчень. Лінгвістичний метод.
8. Уроки історії з фактів минулого...	8. Критично-інтерпретаційний метод.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке творча діяльність учнів на уроці історії?
2. Які Ви знаєте методи творчої діяльності учнів? Який із них, на Вашу думку, є найефективнішим? Відповідь обґрунтуйте.
3. Визначте основні етапи творчої діяльності учнів під час вивчення історії в школі.
4. Встановіть і схарактеризуйте рівні вирішення проблемних завдань на уроці історії.
5. Яке місце посідає творча діяльність учнів у практиці викладання історії в школі? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 8.

ЗАВДАННЯ, УМОВИ І ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦІНОЧНОЇ (ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Ціннісно-сміслова діяльність та її зміст. Оцінка як елемент ціннісно-сміслової діяльності.
2. Прийоми організації ціннісно-сміслової діяльності учнів на уроках історії.
3. Критерії сформованості навчання ціннісно-сміслової діяльності. Аксіологічна компетентність: зміст і структура.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гирич І. Роль історії в системі орієнтації цінностей: до проблеми викладання історії України XIX – поч. XX ст. *Історія в школах України*. 2003. №4–5. С. 8–10.
2. Голованов С. Історія в особах і особистість в історії. *Історія в школах України*. 1997. №1. С. 6–8.
3. Дьячков С. Формувати історичне мислення через призму «людини в історії». *Історія в школах України*. 2005. №2. С. 10–12.
4. Єнько В. Використання курсу «Історія рідного краю» у формуванні ціннісних орієнтирів учнів. *Історія в рідній школі*. 2017. №11 (195). Листопад. С. 14–16.
5. Задорожна Л. Історичні документа як основи побудови пізнавальних завдань. *Історія в школах України*. 2002. №2. С. 4–6.
6. Киридон А. Формування історичної пам'яті в шкільному курсі історії. *Історія в рідній школі*. 2018. №6. С. 9–11.
7. Крижко В.В. Аксіологія методологічної парадигми освіти: навчальний посібник. Київ, 2005. 440 с.
8. Максимейко З.П. Аксіологічні компетентності – основа формування власної системи моральних та духовних цінностей учнів (історія з досвіду роботи). URL: <https://klio-mukolaiv.at.ua/istorija/maksimejko.doc>

9. Момот Л., Ломако Л. Технологія формування емоційно-оцінної діяльності учнів у процесі навчання. *Історія в школі*. 2002. №8. С. 10–12.
10. Хижняк Т.І. Формування аксіологічних компетентностей на уроках історії. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-aksiologichnih-kompetentnostey-na-urokah-istori-205860.html>
11. Онуфрієнко Наталія. Загально-європейські цінності у професійній діяльності вчителів суспільствознавчих дисциплін. *Історія в рідній школі*. 2017. №2 (186). Лютий. С. 11–13.
12. Осмолівська О. Проблемність викладання: рівні завдання та технології їх застосування. *Історія в школі*. 1999. №7. С. 12–14.
13. Пироженко В. Наукова об'єктивність і національна свідомість: як вони співвідносяться в історичній освіті. *Історія в школі*. 1998. №9. С. 76–90.
14. Ткачова Н.О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. Луганськ; Харків: ЛНПУ імені Т. Шевченка, 2006. 300 с.
15. Сотніченко В. Проблема створення форми знань при вивченні історії в школі. *Історія в школі*. 1999. №10. С. 12–14.
16. Удод О. Аксіологічний підхід у методології та методиці історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2000. С. 164–173.
17. Удод О. Аксіологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії. *Історія в школах України*. 1999. №3. С. 4–6.
18. Удод О. Історична освіта і формування духовних цінностей. *Історія в школах України*. 1996. №1. С. 3–5.
19. Федчиняк А.О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: журнал. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2013. №1 (27). С. 190–198.
20. Фідря О. Афоризми і висловлювання у викладанні історії. *Історія в школах України*. 1998. №1. С. 10–12.
21. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11 класі. *Історія в школах України*. 2007. №6. С. 12–13.

Під час підготовки до заняття у процесі навчання історії слід пригадати, насамперед, види навчальної діяльності учнів. Серед них важливе місце посідає ціннісно-сміслова або оцінювальна діяльність. Тому потрібно визначити її зміст, завдання цієї діяльності й особливості її реалізації на практиці. Зверніть увагу на поняття «цінності» й «оцінка». Схарактеризуйте навчальні дії учнів під час виконання завдань оцінювального характеру.

Важливе місце під час розгляду теми належить прийомам організації ціннісно-сміслової діяльності на уроках історії України та всесвітньої історії. Висвітлюючи прийоми роботи, слід не тільки розкрити їх сутність,

але й навести конкретні приклади з досвіду застосування такої діяльності або спробувати змодельювати певну ситуацію на вільну тему. Висловіть власні міркування щодо ефективності того чи того прийому роботи. Під час вирішення цих проблем не забудьте визначити етапи навчальної діяльності, а особливо звернути увагу на діяльність учителя та учнів на кожному з них. Схарактеризуйте засоби навчання, що використовують під час оцінювальної діяльності учнів на уроках історії.

Важливе значення під час розгляду теми посідає питання критеріїв сформованості оцінювальної діяльності на заняттях з історії. Виділіть і поясніть їх. Варто звернути увагу й на поняття «аксіологічної компетентності», що формується під час вивчення курсу історії, виокремити, зокрема, її зміст і структуру. Висловіть власну думку. Зробіть загальні висновки.

Під час підготовки до заняття скористайтеся змістом схем та таблиць.

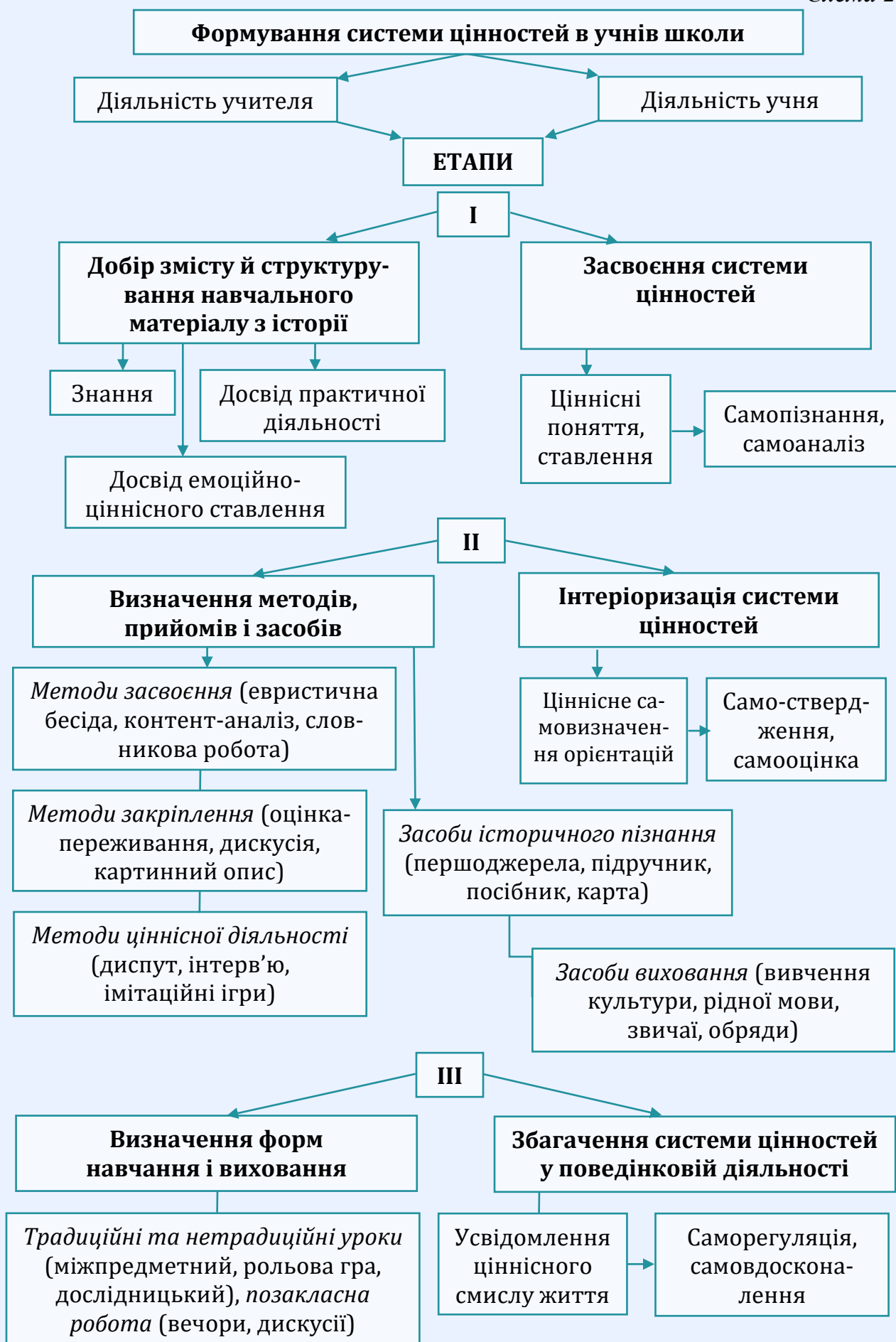
Схема 1

Формування досвіду емоційно-оцінної діяльності на уроках історії

Етапи	Діяльність вчителя	Діяльність учнів
I. Підготовчий	<p>Формування в учнів усвідомленої потреби здійснити самостійну оцінку явищ, подій, історичних осіб.</p> <p>Стимулювання емоційної активності учнів і необхідність поєднання емоційної та раціональної оцінок.</p> <p>Досягнення попереднього засвоєння учнями знань про оцінну діяльність.</p>	<p>Знання сутності та структури емоційно- оцінної діяльності; репродуктивне застосування цих знань на практиці.</p>
II. Тренувальний	<p>Залучення учнів до емоційно- оцінної діяльності, застосування оцінних дій та операцій.</p>	<p>Виконання завдань емоційно- оціннісного характеру; послідовний рух від репродуктивного типу оцінної діяльності до продуктивного.</p>
III. Завершальний	<p>Контроль і корекція виконаних завдань, коментування відповідей учнів, узагальнення висновків.</p>	<p>Здійснення оцінно-пошукової діяльності; розв'язання проблемних завдань на оцінку, участь в евристичних бесідах, іграх. Творчий і самостійний характер діяльності.</p>

Схема 2

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке оцінювальна діяльність на уроці історії?
2. Поясніть значення понять: «оцінка», «цінності».
3. Назвіть основні прийоми ціннісно-сислової діяльності у викладанні історії.
4. Яке місце посідає оцінювальна діяльність у викладанні історії в школі? Відповідь обґрунтуйте.
5. Що Ви розумієте під аксіологічною компетентністю? Назвіть її структурні елементи.

Тема 9.

ПРОЄКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Мета, завдання, сутність, та функції проєктної діяльності.
2. Типологія навчальних проєктів і їх класифікація.
3. Етапи проєктної технології в практиці навчання історії.
4. Психолого-педагогічні умови застосування проєктної технології навчання історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К., Баханова С., Мирошниченко В. та ін. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі: колективна монографія / за заг. ред. проф. К. Баханова. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. С. 250–282.
2. Бондар І. Проєктна діяльність учнів на уроках історії відповідно концепції нової української школи. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2023. Вип. 11. С. 24–27.
3. Войтович І. Технологія організації учнівського проєктування з історії: (з досвіду роботи). *Історія в школі*. 2010. №3. С. 32–36.
4. Воронюк Л. Метод проєктів як спосіб активізації розвивальної діяльності учнів на заняттях з історії: з досвіду роботи. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Вип. 5. С. 150–166.
5. Григоренко З.Г. Використання методу міні-проєктів на уроках історії (практичні заняття). *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vikoristannya-metodu-mini-proektiv-na-urokah-praktichnih-zanyat-364267.html>
6. Дьоміна І. Проєктне навчання: коротко про головне. *Нова українська школа*. 2018. URL: <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-kоротко-pro-golov>
7. Довмантович Н.Г. Проєктна діяльність як засіб формування самоосвітньої компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2017. Вип. 1. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-Nvuuped_2017_1_24

8. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: методичний посібник. Харків: ВГ «Основа», 2019. (Серія «Нові формати освіти»). С. 32–39.
9. Дутчак І. STEM, STEAM, STREAM-орієнтоване навчання у проектній роботі у контексті вивчення історії рідного краю. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи*: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2023. С. 56–59.
10. Мірошник С.І. Теоретичні основи навчальної проектної діяльності учнів. *Народна освіта*. 2020. №2(41). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2383
11. Пелагейченко М.Л. Урок твоєї мрії: плануємо, мотивуємо, проводимо. Харків: Вид. група «Основа», 2020. (Серія «Нові формати освіти»). С. 95–107.
12. Станько О. Реалізація проектних технологій при вивченні історії. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/realizaciya-proektnih-tehnologiy-pri-vivchenni-istori-13439.html>
13. Main P. Project-Based Learning. *Structural Learning*. 2022. URL: <https://www.structural-learning.com/post/project-based-learning>

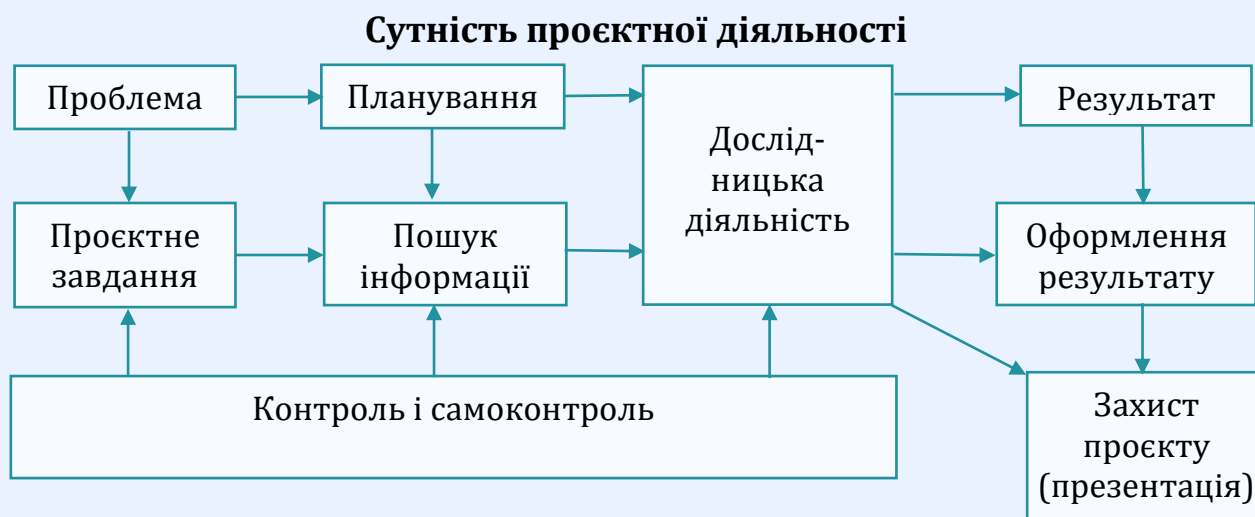
Під час підготовки першого питання необхідно розкрити зміст понять: «проект», «мініпроект», «проектна діяльність», «метод проектів» і «проектна технологія» й з'ясувати різницю між ними. Також варто пояснити сутність проектної діяльності, її мету та завдання, схарактеризувати функції, які реалізує проектна технологія. Важливо поміркувати над формами організації навчання, вибором методів проектної діяльності та визначити у ній роль учителя й учня.

Під час розгляду другого питання необхідно навести загальну типологію навчальних проектів та їх класифікацію за кількома ознаками (тип продукту, кількість учасників, тривалість виконання тощо). Варто проаналізувати змішані типи проектів, наводячи приклади.

Проектна технологія навчання історії складається з певних етапів. Схарактеризуйте їх, виділяючи складники етапу та діяльність учнів і вчителя на кожному з них.

У четвертому запитанні необхідно обґрунтувати використання проектної діяльності з урахуванням психологічних особливостей учнів, особливо в юнацькому віці. Водночас поміркуйте над головними методичними умовами, наприклад, готовністю вчителя історії до використання такої технології, ставлення до навчальних проектів учнів, розподіл ролей і відповідальності всіх учасників проекту, заохочення активного використання різноманітних методів роботи з історичною інформацією тощо. Приділіть увагу вибору теми проекту та рекомендаціям щодо цього.

Схема 1

Таблиця 1

Класифікація навчальних проєктів з історії

Ознака	
За типом продукту	Дослідницькі
	Творчі
	Інформаційні
	Практикоорієнтовані
	Рольові
	Ігрові
	Ознайомлювально-орієнтовані
За кількістю учасників	Індивідуальні
	Парні
	Групові
За тривалістю виконання	Короткотривалі (мініпроєкт)
	Середньострокові (проєкт)
	Довгострокові (макропроєкт)
За ступенем складності	Простий
	Складний або комплексний

За характером партнерських взаємодій	Кооперативні
	Конкурсні
	Змагальні
За характером контактів	Міжнародні
	Внутрішні

Схема 2

Етапи проєктної технології навчання історії

Учитель та учні під час проектного навчання**ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Поясніть значення понять: проєкт, мініпроєкт, проєктна діяльність, метод проєктів, проєктна технологія навчання.
2. Порівняйте роль учителя під час проведення традиційного уроку та проєктного навчання.
3. Схарактеризуйте етапи проєктної технології навчання історії.
4. Чи відповідає проєктна технологія навчання принципам компетентнісно-орієнтованого підходу? Відповідь обґрунтуйте.
5. Наведіть приклади поєднання різних видів проєктів з іншими активними методами навчання.
6. Обґрунтуйте переваги та недоліки використання проєктної діяльності на уроках історії.

Тема 10.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Сутність, зміст та особливості ігрових методів при вивченні історії.
2. Методологічні й методичні підходи до використання дидактичних ігор на уроках історії.
3. Види дидактичних ігор та їх практичне застосування.

Практичне завдання: Підготуйтеся до проведення дидактичної гри на прикладі конкретної теми (оберіть самостійно) з історії. Визначіть її мету, завдання та проаналізуйте отримані результати, зважаючи на формування ключових та предметних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсієнко Н. Виникнення та розквіт Київської Русі. Нетрадиційні уроки з історії України. 7 клас. *Історія України*. 2005. №39. С. 12–13.
2. Арсієнко Н. Виникнення та розквіт Київської Русі. Нетрадиційні уроки з історії України. 7 клас. *Історія України*. 2005. №42. С. 16–17.
3. Барнінець О. Гра як засіб реалізації компетентнісного навчання. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. Вип. 1. С. 28–32.
4. Барнінець О. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. №3. С. 14–20.
5. Барнінець О. Методика організації та проведення ігор на уроках історії. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/188595/188039>
6. Барнінець О. Формування предметних компетентностей учнів на уроках історії за допомогою тренінгових ігор. *Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2012. Вип. 55. С. 36–42. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1211/1/Barnin.pdf>

7. Баханов К. Практика використання ігор у навчанні історії в школі. 2013. Вересень. Спецвипуск. С. 37–44.
8. Баханов К. Практичні аспекти організації ігрової діяльності учнів на уроках історії. Харків: Вид. група «Основа», 2013. 96 с.
9. Баханов К., Баханова С., Мирошниченко В. та ін. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі: колективна монографія / за заг. ред. проф. К. Баханова. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. С. 316–342.
10. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 239 с.: табл. (Серія «Професійний довідник»).
11. Боровець Д. Рольова гра на уроках історії (на прикладі теми «Паризька мирна конференція 1919–1920 рр.»). *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Вип. 5. С. 171–175.
12. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: методичний посібник. Харків: ВГ «Основа», 2019. 119 с. (Серія «Нові формати освіти»).
13. Долбенко Т. Активізація пізнавальної діяльності підлітків: ігрові технології. *Рідна школа*. 2004. № 10. С. 36–39.
14. Ігнатенко Н. Методологічні властивості дидактичних ігор при вивченні історії у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 9. С. 86–92.
15. Камбалова Я. Навчаємося у грі (нетрадиційні види уроків узагальнювального повторення з історії Стародавнього світу). *Історія в школі*. 2006. №10. С. 41–44.
16. Камбалова Я., Муценко М. Навчаємося у грі. *Історія в школі*. 2007. №1. С. 36–38.
17. Кравчук О. Ігрова модель навчання історії. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 9. С. 134–148.
18. Ксьондзик Т. Проблемне навчання як засіб формування культури історичного мислення. *Історія України*. 2015. №43. С. 10–14.
19. Маніяк В. Ігрова діяльність на уроці історії в умовах сучасної парадигми освіти: прорахунок чи необхідність? *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 120–128.
20. Матей Ю.Ф., Яковенко Г.Г. Ігрове моделювання на уроках історії як основна форма навчання. *Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 2020. Вип. 12. С. 50–55.
21. Пелагейченко М.Л. Урок твоєї мрії: плануємо, мотивуємо, проводимо. Харків: Видавнича група «Основа», 2020. 112 с. (Серія «Нові формати освіти»).

22. Пометун О.І., Гулан Н.М., В.С. Власов. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
23. Саліванова М. Ігри на уроках історії та правознавства. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/igri-na-urokah-istori-ta-pravoznavstva-181426.html>
24. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 286–291.
25. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2017. 324 с.
26. Hellerstedt A., Mozelius P. Game-based learning – a long history. Conference: Irish Conference on Game-based Learning. Cork, Ireland. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/336460471_Game-based_learning_-_a_long_history

Гру розглядають як одну з ключових форм діяльності, яка є важливою формою активного навчання, стимулює пізнавальний інтерес і сприяє розвитку творчості учнів. Під час підготовки до практичного заняття необхідно з'ясувати зміст поняття «гра» та схарактеризувати його як дидактичну категорію. Важливо визначити роль і значення ігор у навчально-виховному процесі, а також їх цілі та завдання, зокрема в контексті вивчення історії.

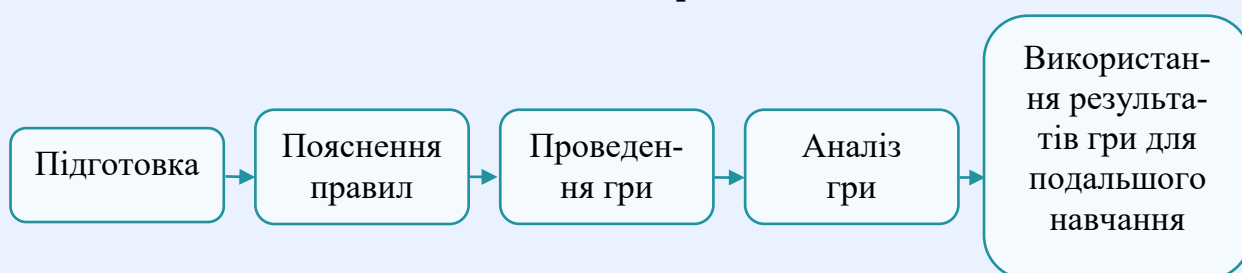
У другому питанні необхідно звернути увагу на етапи проведення дидактичних ігор та визначити роль учителя на кожному з них. Також слід розповісти про методику застосування ігор як засобу формування предметних компетентностей на уроках історії й оцінити ефективність використання ігрових методів.

Зважаючи на те, що існують різні види дидактичних ігор, схарактеризуйте їх та наведіть приклади практичного використання. Спробуйте розібратися, які ключові та предметні компетентності вони розвивають.

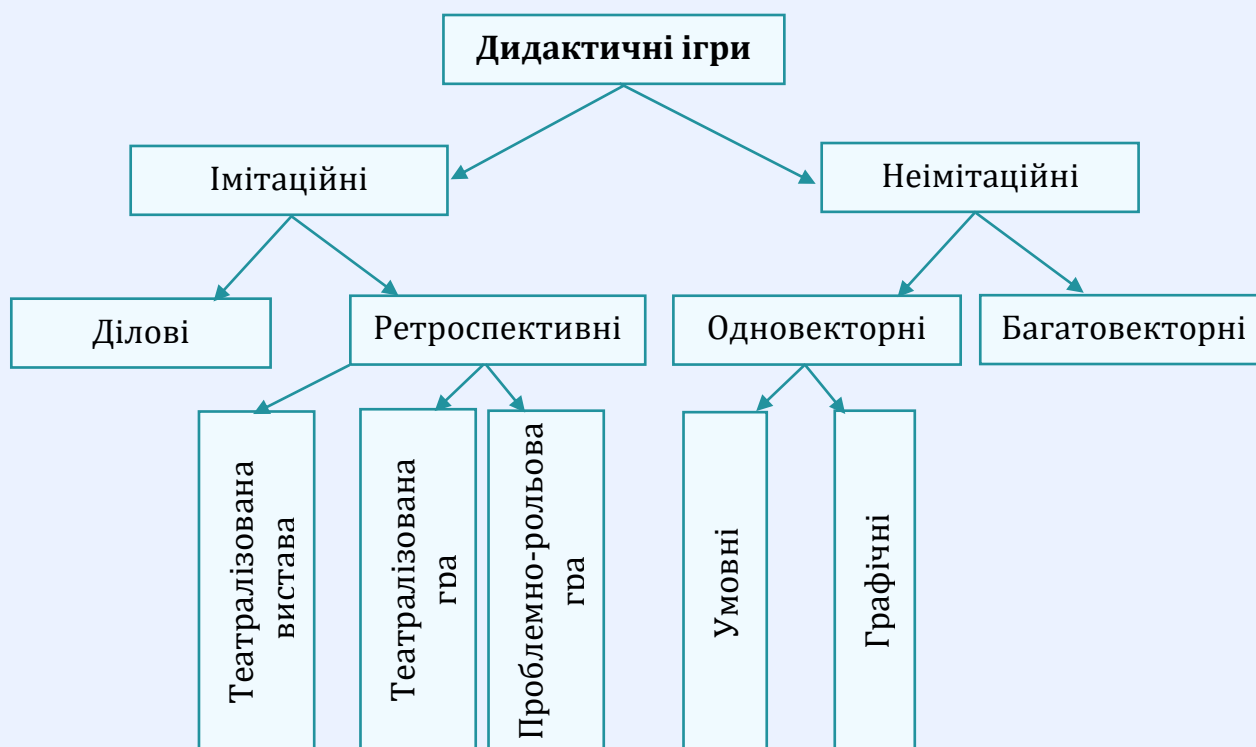
Виконайте запропоноване практичне завдання.

Схема 1

Етапи гри

Класифікація дидактичних ігор у навчанні історії

Таблиця 1

**Потенційні можливості дидактичних ігор
у формуванні історичної компетентності**

Складники історичної компетентності	Імітаційні				Неімітаційні		
	Ділові	Ретроспективні			Одновекторні		Багатовекторні
		Театралізована вистава	Театралізована гра	Проблемно-рольова гра	Умовні	Графічні	
Хронологічні	+	+	+	+	+	+	+
Просторові	+	+	+	+	+	+	+
Інформаційні	+	-	+	+	+	-	+
Мовленнєві	+	+	+	+	+	-	+
Логічні	+	+	+	+	+	-	+
Аксіологічні	+	+	+	+	+	-	+

Методика застосування ігор як засобу формування предметних компетентностей на уроках історії

Організація різновидів ігор залежно від типу та етапу уроку

Тип уроку	Етапи уроку	Ігри	Характер пізнавальної діяльності
Засвоєння нових знань, умінь і навичок Комбінований	Актуалізація опорних знань Перевірка домашнього завдання. Узагальнення і систематизація знань, умінь і навичок.	Кросворд, кросдат, «Знайди помилку», «Історичний ланцюг», «Бліцопитування».	Репродуктивна, пошукова
	Мотивація навчальної діяльності.	Головоломки, ребуси, криптограми, лабіринти.	Репродуктивна, пошукова
	Вивчення нового матеріалу.	«Пресконференція», «Віртуальна екскурсія», «Наукова лабораторія», «Історична вітальня», «Суд» театралізована вистава, театралізована гра, проблемно-рольова гра дискусійного характеру.	Пошукова, творча
Систематизація та узагальнення знань, умінь і навичок	Повторення й аналіз основних фактів, подій і явищ. Засвоєння провідних ідей і теорій на основі систематизації знань.	«Слабка ланка», «Комбіноване лото», «Історичні шахи», «Розумники і розумниці», «Вікторини», «Брейнринг».	Репродуктивна, пошукова

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що таке дидактична гра? Які її функції?
2. Які види дидактичних ігор Вам відомі? Наведіть приклади.
3. Які методичні підходи до дидактичних ігор Ви знаєте? Відповідь обґрунтуйте.
4. Якою, на Вашу думку, має бути роль учнів під час використання дидактичної гри на уроці історії? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 11-12.

ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Типологія уроків історії. Взаємозв'язок між метою уроку та його типом.
2. Взаємозв'язок макроструктури і мікроструктури уроку.
3. Загальні та відмінні елементи макроструктури уроків історії різних типів. Прийоми їх проведення.
4. Комбінований урок з історії. Приклади можливих макроструктур комбінованих уроків.
5. Нестандартні уроки з історії. їх сутність і особливості використання в практиці викладання історії у школі.

Практичне завдання: Підготуйтеся до виступу з таким початком:
«Я вважаю, що сучасний урок історії – це ...»

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. У пошуках іноваційних технологій викладання історії. *Історія в школах України*. 1996. №1. С. 8–12.
2. Кушнір С.О. Нестандартні уроки з історії, особливості їх організації та проведення. *Бібліотека методичних матеріалів національної освітньої платформи «Всеосвіта»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/nestandartni-uroki-z-istorii-osoblivosti-ih-organizacii-ta-provedenna-232326.html>
3. Гольденберг Я.М. Форми й методи активізації навчальної діяльності старшокласників на уроці історії. *Історія України*. 1999. №6 (133). Лютий. С. 3–4.
4. Желіба О. Теорія та методика навчання історії: форми уроку історії. *Історія в школі*. 2014. №3. С. 31–39.
5. Іноваційний формат сучасного уроку (методичні рекомендації) / укладачі: д.і.н., проф. О.В. Добржанський, к.і.н., асист. Т.С. Богачик. Чернівці: Технодрук, 2021. 32 с.
6. Коляда І. Організація лабораторно-практичних занять на уроках історії України. *Історія в рідній школі*. 2014. №3. С. 8–12.
7. Кузьменко О. Урок-семінар. *Історія в школах України*. 2001. №2, 6. С. 8–10; С. 10–12.

8. Мисан В. Сучасний урок історії: навчально-методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.
9. Мисан В. Урок історії: план-конспект. *Історія в школах України*. 2008. №4. С. 10–12.
10. Мисан В. Сучасний урок історії: типологія, структура, характеристика форми. *Історія в школах України*. 2006. №2. С. 6–8.
11. Мокрогуз І.П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 192 с.
12. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок? Київ, 1989. 140 с.
13. Пометун О., Фрейман Г. Урок як основна форма навчання історії. *Історія в школах України*. 2006. №2. С. 4–6.
14. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок та інтерактивні технології навчання. Київ, 2003. 130 с.
15. Приходько А. Урок та інші форми навчання у сучасній методиці викладання історії. *Історія в школах України*. 2006. №2. С. 10–12.
16. Сотниченко В. Урок історії: нові технології навчання. *Історія в школах України*. 1997. №8. С. 12–14.
17. Тесленко Т. Нетрадиційні уроки в процесі навчання історії. *Історія в школі*. 1999. №10. С. 14–18.

Під час підготовки до заняття на тему: «Типологія уроків історії» слід пригадати з курсу педагогіки, що являє собою урок як форма навчальної діяльності, чим він відрізняється від інших форм навчання. Визначіть основні вимоги до сучасного уроку історії. Висловіть власні міркування.

Зверніть також увагу і на теоретичні положення. А власне, що являє собою мета уроку, яким чином вона взаємопов'язана з типом уроку та його формою? Приведіть конкретні приклади.

Кожний урок історії має власну внутрішню будову, що складається з макро- і мікроструктури. Покажіть, що являють собою ці складові уроку історії, як вони взаємопов'язані між собою. Доберіть приклади. Виділіть загальні й відмінні елементи макроструктури уроків різних типів. Охарактеризуйте основні прийоми їх проведення.

Зважаючи на те, що існують різні підходи у визначенні типів уроків історії, слід розглянути їх усі. Покажіть критерії, за допомогою яких уроки розподіляють на певні групи. Висловіть власні міркування.

Найбільше в практиці викладання історії у закладах загальної середньої освіти застосовують комбінований тип уроку. Тому є доречним визначити, що він собою являє, у чому полягає його дидактична сутність, які приклади можливих макроструктур комбінованих уроків з історії ви-

користуються в практиці вивчення історії. Покажіть його місце в системі уроків з історії. Висловіть власну думку.

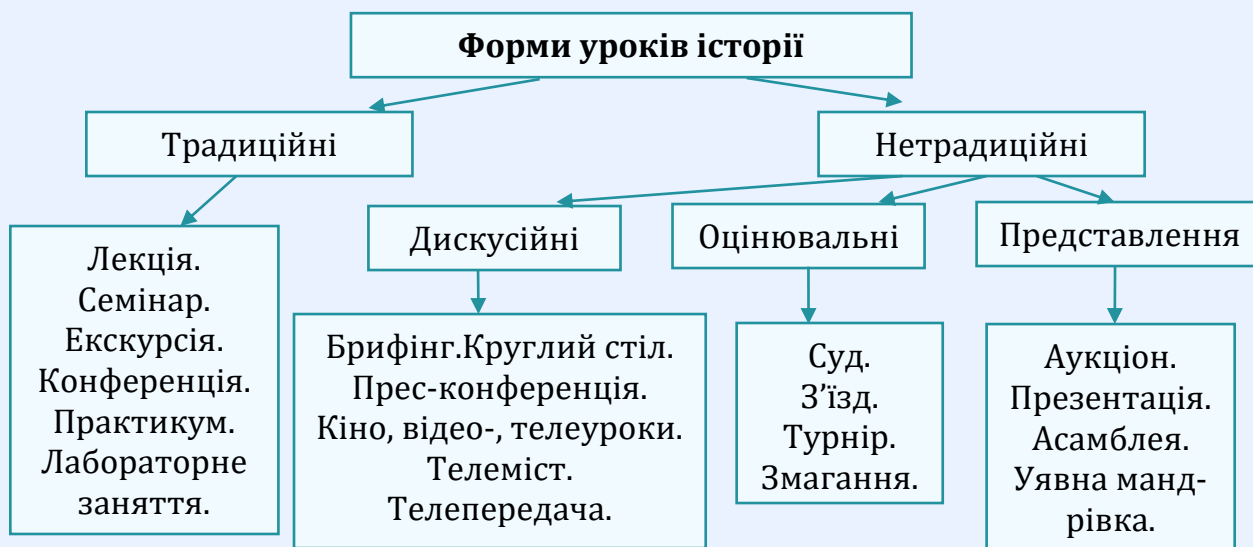
Сьогодні досить поширеною формою проведення уроків є нестандартні уроки. Тому варто визначити, що являють вони собою, визначити їх види. Зверніть увагу на досвід проведення таких уроків у практиці викладання історії. Висловіть власні міркування щодо нетрадиційних форм уроку з історії. Користуючись таблицею №2, порівняйте й проаналізуйте складові елементи традиційного та нетрадиційного уроків.

Виконайте пропонуване практичне завдання. Скористайтесь схемою та таблицями, що пропонуються нижче, вони допоможуть Вам.

Схема 1

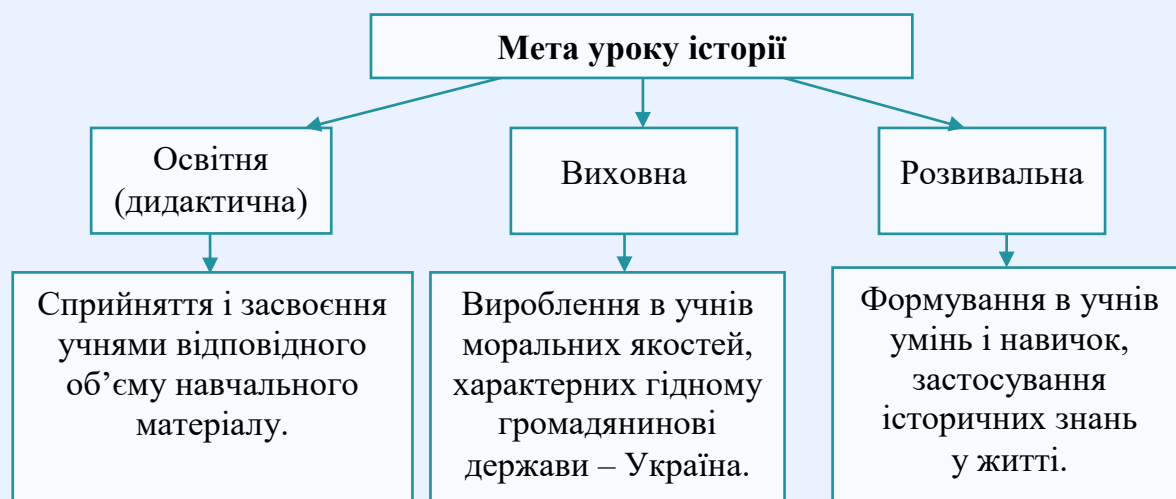

Схема 2

Типологія уроків історії (за В. Онищуком)

Урок засвоєння нових знань	Урок формування вмінь	Урок застосування знань, умінь і навичок	Урок узагальнення та систематизації	Урок контролю і корекції	Комбінований урок (приклад)
1.Актуалізація. 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Первинне сприйняття і усвідомлення. 5.Осмислення. 6.Узагальнення та систематизація. 7. Підсумок. 8. Д/З	1.Актуалізація. 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Введення прийому 5.Застосування прийому в знайомій ситуації: - колективна, - самостійна робота. 6.Використання прийому в зміненій ситуації 7. Використання прийому в новій ситуації. 8. Перевірка роботи, її оцінка. 9. Д/З.	1.Актуалізація 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Засвоєння нових знань. 5.Формування елементарних вмінь і навичок у стандартних умовах. 6.Творче застосування в постійнозмінних умовах. 7. Підсумки. 8. Д/З	1.Актуалізація. 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Узагальнення окремих фактів, явищ, подій. 5.Повторення та узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань. 6.Повторення та систематизація основних теоретичних положень. 7. Підсумки. 8. Д/З	1.Актуалізація. 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Перевірка знань і умінь. 5.Перевірка глибини осмислення та ступеня узагальнення знань. 6.Застосування знань у знайомих умовах. 7.Застосування знань у нових умовах. 8. Перевірка виконання завдань. 9. Підсумки. 10. Д/З	1.Актуалізація. 2.Мотивація. 3.Тема, мета, завдання. 4.Перевірка нового матеріалу, його сприйняття, усвідомлення й осмислення. 5.Первинне застосування нових знань. 6.Засвоєння умінь і навичок у готовому вигляді. 7.Засвоєння умінь і навичок у нестандартних умовах. 8. Самостійна робота та її перевірка. 9. Підсумки. 10. Д/З

Таблиця 2

Структурний аналіз традиційних і нетрадиційних форм уроку

Елементи	Традиційний урок	Нетрадиційний урок
Концептуальна основа	Суб'єкт – об'єктні взаємодії в системі «вчитель – учень».	Суб'єкт – суб'єктні позиції в системі «вчитель – учень».
Мета	Формування знань, умінь і навичок, виховання особи з заданими властивостями.	Розвиток особистості учнів.
Зміст навчального матеріалу	Історичний матеріал відповідає змісту предмету; інформація носить переважно фактологічний характер.	Вихід змісту матеріалу за межі одного предмету (інтеграція знань): інформація носить проблемний, альтернативний, критичний характер.
Організація навчального процесу	Урок – лекція, лабораторне заняття, семінар, практичне заняття...	Урок – гра, диспут, дискусія, дослідження.
Методи і форми діяльності вчителя і учнів	Вчитель – визначення мети уроку, планування діяльності учнів, здійснення підсумкового аналізу й оцінки діяльності учнів. Учні – переважно репродуктивний характер діяльності: повідомлення готових знань, навчання за зразком, механічне запам'ятовування, вербальний виклад, репродуктивне відтворення.	Вчитель – сумісна діяльність з учнями у визначенні та проведенні навчальної діяльності. Учні – ігрова, моделююча, оціночно-дискусійна діяльність, рефлексивна діяльність; «метод прямого доступу», проблемно-пошуковий метод, метод стимулювання інтересу і мотивації навчальної діяльності учнів.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поясніть значення методичних понять: мета уроку, тип уроку, форма уроку, макро- та мікроструктура уроку.
2. Визначте загальні елементи макроструктури уроків історії різних типів і поясніть їх дидактичний зміст.
3. Які класифікації уроків історії існують та на яких критеріях вони базуються?
4. Що являє собою комбінований урок історії? Поясніть.
5. Які методичні вимоги слід врахувати при підготовці та проведенні нестандартного уроку історії? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 13.

УРОК ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАНЬ

ПЛАН

1. Місце та роль уроку засвоєння нових знань у системі викладання історії в закладі загальної середньої освіти.
2. Структура уроку засвоєння нових знань.
3. Сприйняття і усвідомлення нового матеріалу, осмислення знань як етапи макроструктури уроку. Прийоми їх проведення.
4. Узагальнення та систематизація знань. Сутність і прийоми проведення. Підсумки уроку. Домашнє завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Історія України. 8-9 класи. Всесвітня історія. 7-9 класи. *Історія в рідній школі*. 2017. №9 (193). Вересень. С. 4–10.
2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи. *Історія в рідній школі*. 2018. №2 (198). Лютий. С. 10–14.
3. Желіба О.В. Теорія та методика навчання історії: форми уроку історії (на допомогу викладачу вищої школи). *Історія в школі*. Київ: Етносфера, 2014. №3. С. 31–39.
4. Інноваційний формат сучасного уроку (методичні рекомендації) / укладачі: д.і.н., проф. О.В. Добржанський, к.і.н., асист. Т.С. Богачик. Чернівці: Технодрук, 2021. 32 с.
5. Коляда І., Юрчишин П. Реформація в Німеччині. Всесвітня історія. 8 клас. *Історія в рідній школі*. 2018. №12 (208). Грудень. С. 14–16.
6. Коляда І., Загребельна Н., Юрчишин П. І слава, і воля, або Українське козацтво в народній пам'яті. Вступ до історії. 5 клас. *Історія в рідній школі*. 2018. №11 (207). Листопад. С. 10–14.
7. Коляда І., Федорук А. Культура України. Розвиток освіти, науки та літератури. Історія України. 9 клас. *Історія в рідній школі*. 2018. №5 (201). Травень. С. 12–16.
8. Кенц Г.І. Використання сучасних технологій на уроках з всесвітньої історії. 10 клас. Харків, 2004. 160 с.

9. Кікова Т. Культура Русі-України у другій половині XI – першій половині XIII ст. *Історія в рідній школі*. 2017. №5 (189). Травень. С. 10–12.
10. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі. Київ, 1979. 210 с.
11. Мисан В. Сучасний урок історії: навчально-методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.
12. Розробки уроків з історії України. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka/istoriya-ukra-ni/typ-7>
13. Терно С. Критично мисляча особистість: Як нею стати? *Історія в рідній школі*. 2018. №11 (207). Листопад. С. 8–12.
14. Сотніченко В. Урок історії: нові технології навчання. *Історія в школах України*. 1997. №8. С. 12–14.
15. Сучасний урок: панорама методичних ідей. 7-8 класи. Вип. 2. Харків, 2005. 120 с.
16. Сучасний урок: панорама методичних ідей. 10 клас. Вип. 4. Харків, 2005. 136 с.
17. Сучасний урок: панорама методичних ідей. 11 клас. Вип. 3. Харків, 2005. 130 с.

Розгляд теми «Урок засвоєння нових знань» слід розпочинати із визначення місця та ролі цього типу уроку в системі викладання історії. Схарактеризуйте його дидактичне призначення в навчанні курсу в середній школі. Зверніть увагу на макро- і мікроструктуру уроку, продемонструйте послідовність етапів його макроструктури та завдання окремих складників уроку. Спробуйте дібрати до кожного з етапів прийоми та засоби навчання.

Враховуючи специфіку уроку, є доречним схарактеризувати психолого-педагогічну сутність таких етапів роботи, як сприйняття й усвідомлення, осмислення нового навчального матеріалу. Виділіть основні прийоми їх проведення з урахуванням вікових особливостей учнів. Висловіть власну думку.

Під час характеристики уроку зверніть увагу на завершальну його частину. Вона складається з узагальнення й систематизації знань, підсумків уроку та домашнього завдання. Тому необхідно визначити дидактичну сутність названих етапів уроку, прийоми їх проведення. Зробіть загальні висновки. Водночас обґрунтуйте власний вибір прийомів і засобів проведення кожного етапу макроструктури уроку.

Зверніть увагу на оформлення конспекту уроку засвоєння нових знань із розробок, які запропоновані в переліку літератури.

Під час підготовки до заняття та виконання практичних завдань використовуйте зразок оформлення конспекту уроку та зміст таблиці.

Зразок оформлення конспекту уроку з історії

Тема: _____

Мета уроку:

- освітня
- виховна
- розвивальна

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Методи і прийоми проведення: _____

Обладнання: _____

Література: _____

Перебіг уроку:

Організаційний момент

1. Актуалізація і корекція опорних знань.
2. Повідомлення теми, мети і завдань уроку.
3. Сприйняття, усвідомлення нового навчального матеріалу.
4. Осмислення нового матеріалу.
5. Узагальнення та систематизація знань.
6. Підсумки уроку, домашнє завдання.

Таблиця 1

Урок засвоєння нових знань

Макроструктура	Завдання	Мікроструктура (прийоми й засоби проведення)
1. Актуалізація і корекція опорних знань	- актуалізувати опорні знання учнів; - виявити зв'язки з раніше вивченим матеріалом; - встановити зв'язки із сьогоденням.	Повторювальна бесіда, читання тексту підручника, складання логічної схеми, робота з картою, ілюстраціями, вирішення пізнавальних завдань, нагадування вчителя.
2. Мотивація навчальної діяльності	- створити ситуацію успіху, стимулу; - викликати інтерес; - визначити перспективи.	Яскравий факт, практичні завдання, проблемні завдання.

Продовження таблиці 1

3. Повідомлення теми, мети і завдання уроку	<ul style="list-style-type: none"> - чітко сформулювати освітню, виховну і розвивальну мету; - повідомити основні завдання уроку. 	Повідомлення, пояснення, запис на дошці.
4. Сприйняття і усвідомлення учнями нового матеріалу	- організувати сприйняття нового навчального матеріалу.	Виклад, розповідь; робота з текстом підручника, історичним документом; складання таблиць; словникова робота; евристична бесіда.
5. Осмислення учнями знань	<ul style="list-style-type: none"> - розкрити причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами; з'ясувати їх сутність; - визначити етапи і значення подій, які вивчаються. 	Постановка проблеми; фронтальна робота з фактом підручника, документами, схемою, складання таблиць; евристична бесіда.
6. Узагальнення і систематизація	<ul style="list-style-type: none"> - визначити певні властивості змісту матеріалу; - перейти від одиничного до загального; - розвинути вміння групувати матеріал. 	Порівняння, виділення головного, аналіз; складання систематизуючих схем або таблиць.
7. Підбиття підсумків уроку	<ul style="list-style-type: none"> - зробити висновки; - перевірити засвоєння нового матеріалу. 	Фронтальна бесіда, завдання на оцінку, самоконтроль.
8. Домашнє завдання	- чітко визначити подальшу самостійну роботу учнів.	Творчі, практичні завдання; повідомлення, пояснення.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає дидактична мета уроку засвоєння нових знань? Відповідь обґрунтуйте.
2. Поясніть, на конкретному прикладі, як пов'язані між собою макро- і мікроструктура уроку цього типу.
3. Обґрунтуйте власний вибір прийомів і засобів проведення кожного елементу макроструктури уроку (актуалізація, мотивація тощо).
4. Яке місце посідає урок засвоєння нових знань у системі уроків історії? Поясніть.
5. Якою, на Вашу думку, має бути форма уроку засвоєння нових знань у класах базової школи. Відповідь обґрунтуйте.

Тема 14.

УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАНЬ З ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Місце та роль уроку узагальнення та систематизації знань у системі викладання історії.
2. Макро- та мікроструктура уроку.
3. Прийоми і засоби узагальнення та систематизації знань учнів з історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баб'як І.В. Урок узагальнення з історії України для учнів 8-го класу «Українські землі у І-й половині XVII ст.». *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/urok-uzagalnennya-z-istori-ukra-ni-dlya-uchniv-8-klasu-ukrainski-zemli-u-i-polovini-xvii-stolittya-275063.html>
2. Бондарь О.О. Урок узагальнення і систематизації із теми «Стародавній Єгипет». *Бібліотека методичних матеріалів національної освітньої платформи «Всеосвіта»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/urok-uzagalnenna-i-sistemizacii-iz-temi-starodavnij-egipet-342814.html>
3. Гарецький М., Терещенко О. Методика організації та проведення уроку – брейн-рингу з історії України по темі «Україна у Другій світовій війні» (Історія України, 11 клас). *Історія в школі*. 2015. №5–6. Травень–червень. С. 13–15.
4. Гонтар Д. Сторінками історії Давньої Греції. Методична розробка уроку з історії для учнів 6 класу з використанням технологій інтерактивного навчання та критичного мислення. *Історія в рідній школі*. 2021. №2 (226). Березень–квітень. С. 31–35.
5. Гук Ю. Урок на тему «Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького». *Історія України. 8 клас. Історія в рідній школі*. 2014. №10. Жовтень. С. 10–14.
6. Коляда І., Фулей Я. Методика організації та проведення уроку-прес-конференції на тему: «Кирило-Мефодіївське товариство» (Історія України, 9 клас). *Історія в школі*. 2014. №10–11. Жовтень-листопад. С. 13–16.
7. Курило М. Звідки і як історики довідуються про минуле. *Історія в рідній школі*. 2017. №9 (193). Червень. С. 12–14.

8. Мисан В. Сучасний урок історії: навчально-методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.
9. Онищук В.А. Типи, структура і методика уроку в школі. Київ, 1979. 210 с.
10. Скакун В.Д. Уроки узагальнення. Історія України 8 клас: методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 55 с.
11. Степаненко О. Урок на тему «Подорож у козацькі часи». Історія України. Вступ до історії, 5 клас. *Історія в рідній школі*. 2014. №1. Січень. С. 8–10.

Під час підготовки до практичного заняття на тему «Урок узагальнення та систематизації знань з історії» варто звернути увагу на місце і роль цього типу уроку в системі викладання історії. Потрібно схарактеризувати дидактичне призначення цього уроку та його навчальне, виховне та практичне значення. Визначіть місце цього уроку в тематичному плануванні уроків з історії.

Водночас з'ясувати елементи макроструктури уроку. Зверніть увагу на послідовність етапів спільної діяльності вчителя й учнів на уроці, їх зміст.

Схарактеризуйте мікроструктуру уроку узагальнення та систематизації знань. Покажіть можливі форми, прийоми та засоби, що відповідають певному етапу уроку. Висловіть власну думку щодо ефективності використання окремих прийомів і засобів узагальнення й систематизації знань учнів. Власну думку аргументуйте прикладами.

Готуючись до заняття, використайте зміст запропонованих таблиць.

Таблиця 1

Урок узагальнення та систематизації

Етап	Завдання	Прийоми	Засоби
1. Актуалізація і корекція знань	Відтворити в учнів опорні знання з метою вияву рівня їх засвоєння	Повторювальна бесіда, нагадування	Слово, схема, таблиця, опорний конспект
2. Мотивація навчальної діяльності	Викликати інтерес до уроку, бажання активно працювати	Повідомлення про необхідність узагальнення. Складання систематизованої таблиці, схеми	Слово, схема, таблиця

Продовження таблиці 1

3. Повідомлення теми, мети, завдань уроку	Повідомити тему, мету, завдання	Повідомлення	Слово
4. Узагальнення окремих подій, фактів, явищ	Узагальнити окремі факти, події, явища, порівняти їх з іншими	Бесіда. Демонстрація. Практична робота	Слово, таблиця, схема, кінофільм, діафільм, підручники, карта, конспект
5. Повторювання й узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань. Повторення й систематизація основних теоретичних положень і провідних ідей	Сформувати в учнів систему знань, яка відображується у вигляді теорії та відповідного їй синтезу понять, які мають форму ідей	Узагальнююча бесіда. Оглядовий виклад матеріалу. Самостійна робота	Слово, підручник, узагальнювальна таблиця, схема
6. Підсумки уроку	Проаналізувати і оцінити роботу класу. Виставити оцінки. Підвести загальні підсумки роботи	Перевірка конспектів уроків (схема, таблиця). Оцінка усних відповідей	Слово, конспект
7. Домашнє завдання	Повідомити і пояснити порядок виконання д/з	Повідомлення. Пояснення	Слово

Тип і види уроку узагальнення та систематизації знань

Тип уроку	Види уроків	Принцип створення
Урок узагальнення та систематизації знань.	Уроки самовизначення, самореалізації.	Пріоритет виховних і розвивальних цілей, які спрямовані на внутрішній світ учня.
	«Історичний портрет», «Інтерв'ю», «Урок-суд»	Концентрація навчальної роботи на аналізі діяльності історичних осіб і створення ефекту їх особистої присутності.
	Урок-дискусія, урок проблемного пошуку, інтелектуальних роздумів.	Проблемність завдань історико-морального змісту.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому полягає дидактичний зміст узагальнення та систематизації знань як виду навчальної діяльності? Поясніть.
2. Що таке послідовність у проведенні узагальнення й систематизації знань на уроці?
3. Які прийоми та засоби узагальнення знань, на Вашу думку, є найбільш ефективними? Відповідь обґрунтуйте.
4. Назвіть найбільш поширені форми уроку узагальнення та систематизації знань. Приведіть приклади.
5. Яке місце має цей урок історії в системі уроків?

Тема 15.

УРОК ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК З ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Урок формування вмінь і навичок: його макро- та мікроструктура.
2. Етапи, прийоми та засоби формування вмінь на уроках історії.
3. Предметні вміння й особливості їх формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов С. Хронологічні завдання на уроці історії. *Історія в школі*. 1998. №9. С. 12–14.
2. Желіба О.В. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення. *Історія в рідній школі*. 2015. №4. С. 15–18.
3. Мороз П.В., Мороз І.В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
4. Формування загальнонавчальних умінь і навичок на уроках історії, на спецкурсах, факультативах і переростання їх в індивідуальну творчу потребу. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-i-navichok-na-urokah-istori-na-spekursah-fakultativah-i-pererostannya-h-v-individualnu-tvorchu-potrebu-105785.html>
5. Ніколайчук Д., Коляда І. Методика організації та проведення лабораторно-практичного заняття на тему: «Военно-політичні події національно-визвольної війни (1652–1653)». *Історія України. 8 клас. Історія в школі*. 2014. №3. Березень. С. 8–11.
6. Олефір С. Робота з джерелами інформації. *Історія України*. 2015. №16 (848). Серпень. С. 12–16.
7. Пометун О., Гупан Н. Організація пізнавальної діяльності учнів на практичних заняттях з історії України у 7-у класі (на прикладі теми: «Князь Святослав та його походи»). *Історія в школі*. 2014. №6–7. Червень–липень. С. 10–14.

8. Пометун О. Активне навчання учнів історії та громадянської освіти у контексті запровадження державного стандарту базової середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2021. №4. С. 106–114.
9. Пометун О., Гупан Н.М. Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.
10. Урок формування навичок і вмінь на тему «Сталінська модернізація України». *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/urok-formuvannya-navichok-i-vmin-na-temu-stalinska-modernizaciya-ukra-ni-332108.html>
11. Практичні роботи у викладанні історії в школі. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/praktichni-roboti-u-vikladanni-istori-v-shkoli-335568.html>
12. Практичні роботи на уроках історії. *Освітній проєкт «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/praktichni-roboti-na-urokah-istori-299083.html>
13. Чубукова Т., Войцехівський Ю. Використання дидактичних ігор на уроках історії України (7-8 класи). *Історія в школі*. 1996. №2. С. 8–11.
14. Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії. *Історія в школах України*. 1998. №3. С. 14–16.
15. Якобчук Н., Якобчук С. Урок на тему «Початок Першої світової війни і Україна». *Історія в рідній школі*. 2014. №11. Листопад. С. 10–14.

Підготовку до заняття слід розпочати з характеристики уроку історії цього типу. Визначте і схарактеризуйте макро- і мікроструктуру уроку, його місце в системі уроків історії. Покажіть систему прийомів і засобів проведення такого уроку історії. Виділіть особливості процесу формування вмінь і навичок, його дидактичне значення. Висловіть власну думку.

Важливе місце посідають питання, які розкривають етапи, форми та шляхи формування вмінь і навичок на уроках історії. Тому Вам потрібно пригадати, що являють собою вміння та навички, на які види вони розподіляються. Визначте і схарактеризуйте загальну класифікацію умінь. Виділіть ті, що формуються в учнів на уроках історії. Розкрийте методику та шляхи їх формування у процесі навчання. Зверніть увагу на досвід такого виду навчальної діяльності у практиці викладання історії в школі. Зробіть загальні висновки.

При підготовці до заняття скористайтеся пропонованими таблицею та схемами.

Урок формування вмінь

№ п/п	Макроструктура уроку	Завдання	Мікроструктура уроку
1.	Актуалізація опорних знань учнів.	Встановити зв'язок нового матеріалу з попереднім.	Бесіда, підготовчі вправи.
2.	Мотивація.	Викликати потребу до вивчення нового способу діяльності.	Практичні завдання, проблемні ситуації.
3.	Повідомлення теми, мети і завдань уроку.	Повідомити про діяльність на уроці.	Інструктаж про порядок і спосіб діяльності на уроці.
4.	Вивчення нового матеріалу.	Сформувати уяву про структуру діяльності.	Введення пам'яток; евристична бесіда.
5.	Первинне застосування знань.	Озброїти учнів способом виконання певних дій.	Виконання пробних вправ, колективна робота з коментуванням.
6.	Застосування учнями знань в стандартних умовах з метою засвоєння навичок	Організувати практичну діяльність учнів.	Виконання тренувальних вправ по зразку, інструкції, завданню, самостійна робота учнів.
7.	Творче перенесення знань і навичок у нові або змінені умови з метою застосування умінь.	Організувати творче застосування знань.	Виконання творчих вправ.
8.	Підсумки уроку.	Перевірити рівень засвоєння цього способу діяльності.	Бесіда, перевірка конспекту, виставлення оцінки.
9.	Д/з.	Повідомити та пояснити д/з.	Повідомлення, пояснення.

Схема 1

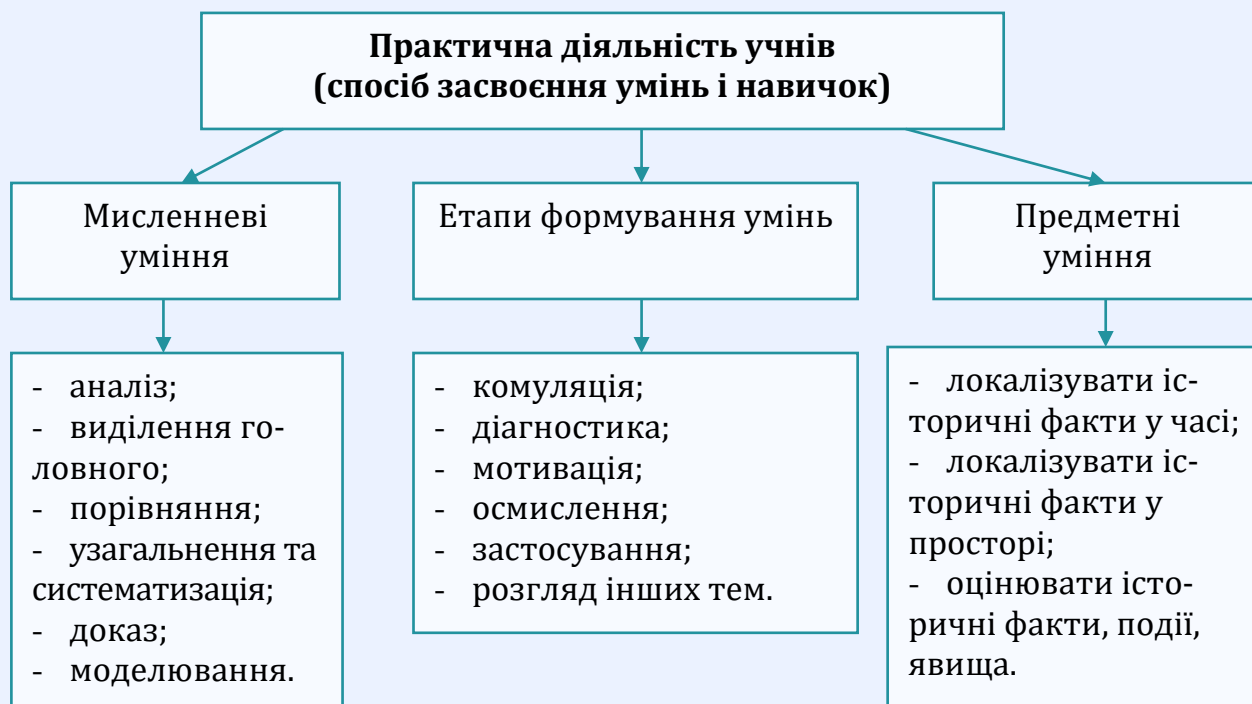

Схема 2

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Дайте загальну характеристику уроку формування умінь і навичок.
2. Що являє собою методика формування умінь на уроці історії? Виділіть основні кроки.
3. Назвіть ті загальні та предметні уміння, формування яких потрібне при вивченні шкільного курсу історії України. Власну думку обґрунтуйте.
4. У чому роль лабораторно-практичних занять при опрацюванні матеріалу з історії в школі? Відповідь підтвердіть прикладами.
5. Яке місце посідає урок формування вмінь і навичок у системі уроків історії?

Тема 16-17.

ПЕРЕВІРКА, КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА ЗНАТЬ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

ПЛАН

1. Організація, форми та прийоми перевірки знань учнів з історії.
2. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів з історії. 12-бальна система оцінювання.
4. Тести при перевірці знань учнів з історії.
5. Рейтингова система оцінювання знань учнів з історії.
6. Тематичний облік знань учнів. Форми та прийоми проведення.
7. Державна атестація з історії в школі. Підготовка, організація і проведення атестації.
8. ЗНО/НМТ: зміст, сутність, організація та проведення.

Практичні завдання: 1. Користуючись навчальною програмою з історії України, підручниками та посібниками, складіть тестові завдання по темі: «Галицько-Волинська держава» (7 кл.). 2. Запропонуйте власний варіант рейтингової системи перевірки й оцінки знань учнів з історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. Облік індивідуальних досягнень учнів у навчанні історії. *Історія в школах України*. 1999. №2. С. 8–10.
2. Баханов К. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: Компетентнісно-орієнтований підхід. *Історія в школах України*. 2004. №6. С. 6–10.
3. Власов В. Час і течія річки не чекають людину (Перевірка хронологічних умінь у процесі тематичного контролю з історії в основній школі). *Історія в школах України*. 2007. №1. С. 10–14.

4. Власов В. Як перевірити та оцінити історичну компетентність учнів (до концепції контрольних робіт ДПА з історії України). *Історія в школах України*. 2010. №10. С. 6–8.
5. Делікатний М.Г. Оцінка знань-органічна складова в процесі навчання. *Рідна школа*. 1989. №6. С. 6–8.
6. Желіба О. Робота з тестовими таблицями на уроках історії в старших класах. *Історія в школах України*. 2002. №4. С. 12–14.
7. Кольченко А. Чи можна підготуватися до ЗНО за шкільними підручниками (на прикладі теми «Революція гідності та збройна агресія РФ»). *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 28–33.
8. Коляда І, Янущенко Ю. Тестові технології засобами художньої літератури на уроках історії України. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 67–78.
9. Контроль і оцінка навчальних досягнень учнів. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/kontrol-i-ocinka-navcalnih-dosagnen-ucniv-200932.html>
10. Кравчук Т. Організація перевірки рівня навчальних досягнень учнів з історії. *Історія України*. 2006. №3 (451). Січень. С. 3–4.
11. Лапшина В.В. Тематичне оцінювання результатів навчання учнів на уроках історії: основні аспекти. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/tematichne-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-na-urokah-istori-osnovni-aspekti-273548.html>
12. Малієнко Ю. Тестування в контексті дослідницького навчання профільної школи. *Історія в школах України*. 2010. №2. С. 8–12.
13. Мокрогуз О. Як поєднати систему оцінювання навчальних досягнень з компетентнісно-орієнтованим навчанням історії. *Історія в школах України*. 2009. №4. С. 4–8.
14. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з історії України та всесвітньої історії. 10-11 клас. *Історія в рідній школі*. 2018. №2. Лютий. С. 3–10.
15. Осадчук Р. Вимоги до контролю та перевірки за навчанням учнів з предметів суспільно-гуманітарного циклу. *Історія в школі*. 2001. №10. С. 12–14.
16. Осадчук Р. Сутність і види контролю і перевірки знань учнів. *Історія в школі*. 2001. №10. С. 8–10.
17. Островський В. Оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: теорія і практика. *Історія в школах України*. 2004. №9-10. С. 6–8.
18. Приходько А. Тестове оцінювання на уроках історії. *Історія в школі*. 2008. №2. С. 4–6.
19. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. 5-9 клас. Всесвітня історія. 7-9 клас. *Історія в рідній школі*. 2017. №9 (193). Вересень. С. 3–14.
20. Сотниченко В.М. Рейтингова система оцінювання результатів навчальної діяльності: сутність і значення. *Історія в школі*. 1998. №5-6. С. 8–12.

21. Старжець В. Використання прийомів формувального оцінювання на уроках історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 173–178.
22. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках історії. *Історія в школі*. 2001. №2. С. 4–6.
23. Терно С. До проблеми підвищення ефективності оцінювання результатів навчання учнів. *Історія в школах України*. 2001. №2. С. 6–10.
24. Терно С. Зовнішнє незалежне оцінювання: сучасні виклики (на прикладі історії). *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 178–183.
25. Терно С. Зовнішнє оцінювання з історії: чи завжди добрі наміри приводять до очікуваних позитивних результатів? *Історія в школі*. 2006. №10. С. 4–8.
26. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvalne-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-303653.html>
27. Формувальне оцінювання: переваги та ефективність. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvalne-otsiniuvannia-perevahy-ta-efektyvnist-577342.html>
28. Функції і форми перевірки результатів навчання на уроках історії. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/funkci-i-formi-perevirki-rezultativ-navchannya-na-urokah-istori-168161.html>
29. Шуліга А.Є. Тести як засіб перевірки знань школярів. *Історія в школі*. URL: <https://www.historyua.com/2018/07/27/testy-yak-zasib-perevirky-znan-shkolyariv/>

Підготовку до заняття слід розпочати з визначення поняття «перевірка знань і умінь». Зверніть увагу на функції цього виду навчальної діяльності. Покажіть її місце у системі викладання історії в школі. В умовах НУШ досить поширеним стало формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Воно спрямоване на покрокову мотивацію та стимулювання школярів і на сьогодні позначається значною кількістю технік і підходів. Водночас формувальне оцінювання визначається дидактичним змістом і напрацьованою практикою використання. На ці моменти Вам слід звернути увагу.

Охарактеризуйте вимоги до перевірки знань. Визначте і поясніть форми, види та прийоми перевірки знань і вмінь учнів. З'ясуйте організацію цієї форми навчальної діяльності. Користуючись літературою, схарактеризуйте практику організації перевірки знань учнів. Висловіть власну думку.

Під час проведення перевірки знань учнів учитель звертає увагу на критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Опрацюйте зміст нормативних документів, які визначають вимоги до оцінювання. Схарактеризуйте та висловіть власну думку щодо запровадження 12-ої системи оцінювання.

Новим прийомом перевірки знань, умінь і навичок учнів є тестування. Тому визначте дидактичну цінність цього прийому. Схарактеризуйте, на які групи розподіляються тестові завдання та у чому полягають їх особливості. Покажіть практичний досвід застосування тестів у викладанні історії в школі. Висловіть власну думку. Виконайте практичне завдання.

Останнім часом у практиці викладання суспільно-гуманітарних дисциплін вагоме місце посідає рейтингова система перевірки й оцінки знань учнів. Водночас зверніть увагу на особливості цієї форми перевірки, визначте її дидактичні риси. Схарактеризуйте практичний досвід використання рейтингу. Запропонуйте власний варіант рейтингової перевірки й оцінки знань. Виконайте практичне завдання. Висловіть власні міркування.

Обов'язковим видом перевірки знань є тематичне оцінювання. Визначіть особливості його підготовки, організації та проведення. Покажіть місце та роль вчителя історії в цій роботі.

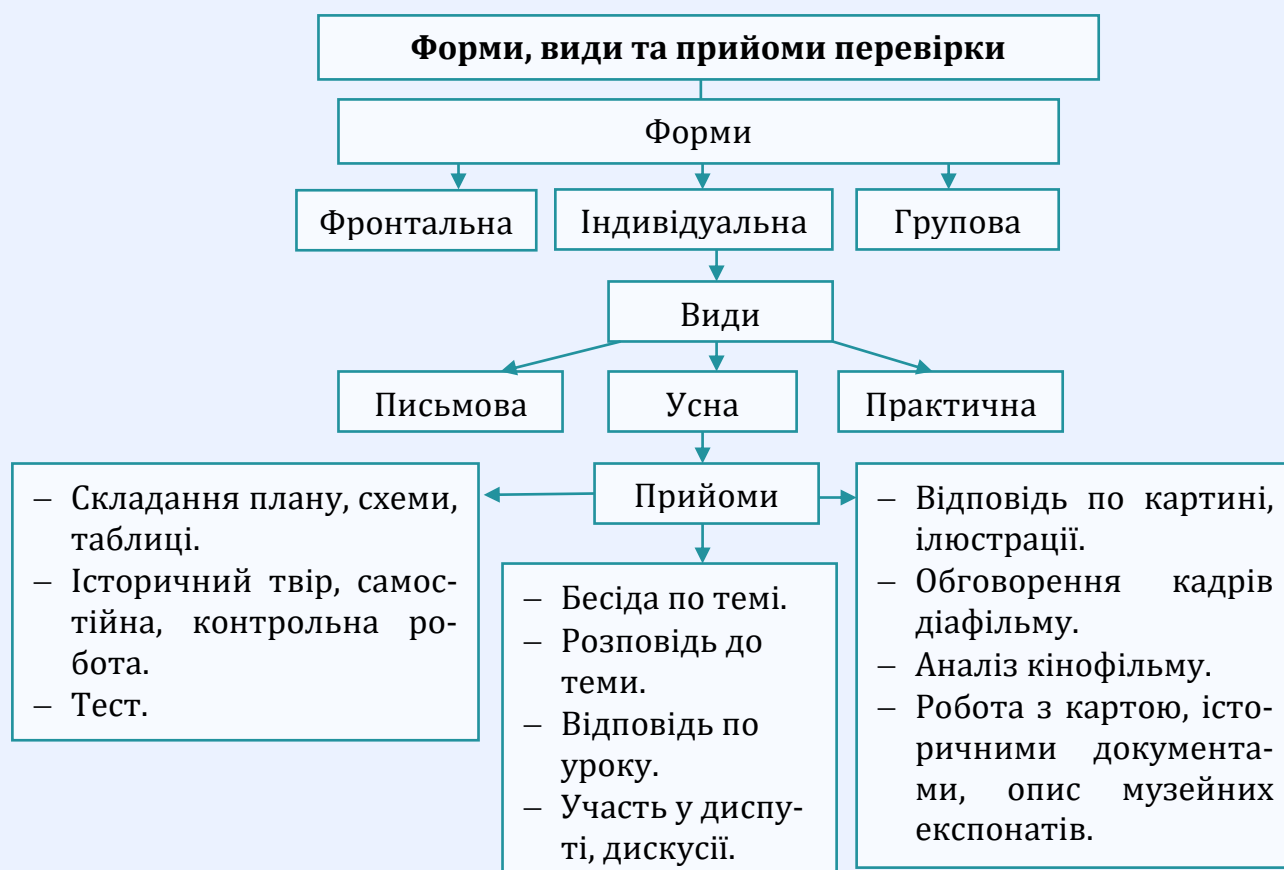
Важливе місце при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень учнів, особливо у 9 та 11 класах, займає державна атестація з історії. Проаналізуйте як слід готувати учнів до її проведення. Зверніть увагу на проведення атестації й оцінювання знань учнів. Визначте форми проведення атестації. Важливе значення для учнів старшої школи відіграє також зовнішнє незалежне оцінювання/незалежний мультимедійний тест, як механізм за допомогою якого учні мають можливість скласти ДПА, а також за його результатами вступати до закладів вищої освіти. Водночас слід звернути увагу на зміст і структуру завдань ЗНО/НМТ з історії України, проаналізувати можливі варіанти завдань і типові помилки, що можуть допускати учні при його виконанні. Варто охарактеризувати методики щодо підготовки до виконання ЗНО/НМТ, а також практичний досвід учителів, які активно займаються підготовкою учнів. Зробіть висновки.

При підготовці до заняття скористуйтеся змістом схем і таблиці.

Схема 1

Схема 2

Тести у навчанні історії

Види тестів	Зміст роботи
I. Тести спеціальних здібностей і досягнень	I. Визначення рівня знань і елементарних пізнавальних умінь
1. Завдання з декількома варіантами відповіді	<p>1. Найпоширеніші у шкільній практиці, адже застосовуються до всіх структурних компонентів історичного змісту, прості у виконанні, можуть використовуватися в усіх видах перевірки та на будь-якому етапі уроку й інших занять.</p> <p>Складаються: а) з основної частини, котра містить ствердження або запитання; б) з декількох можливих відповідей, серед яких учню потрібно вказати вірну.</p>
2. Альтернативні завдання	<p>2. Дозволяють найкоротшим шляхом виявити знання учнів конкретного питання, розуміння ними навчального матеріалу. Містять певні твердження, котрі учень має оцінити як правильні або неправильні. Є ефективними на початковому етапі перевірки або при первинному повторенні нового матеріалу.</p>
3. Завдання на відновлення відповідності	<p>3. Пропонують учням співставити елементи двох (трьох) типів. Допомагають перевірити історичну поінформованість учнів при виконанні завдання з хронологічних, картографічних, подібних і теоретичних відомостей. Перелік елементів має бути різним, щоб зменшити вірогідність підбору та вгадування.</p> <p>Ефективні при повторенні й узагальненні нового матеріалу, систематизації більшого числа однорідних історичних фактів та їх перевірки.</p>

<p>II. Тести інтелекту</p>	<p>II. Розвиток інтелектуальних здібностей учнів: вміння аналізувати, співставляти, систематизувати</p>
<p><i>1. Завдання на групування історичної інформації</i></p>	<p>1. Передбачають: 1) розпізнання пропонованої інформації; 2) аналіз по заданому або самостійно встановленому критерію; 3) групування історичних свідчень по відповідному показнику: період часу, явище, процес, політичний курс, поняття.</p> <p>У змісті інформації можуть бути використані свідчення про предмети праці та побуту, житло, одяг, озброєння, пам'ятки матеріальної та духовної культури, цитати. Особливо ефективні при групуванні теоретичного матеріалу: родових і видових ознак, понять, характерних рис та атрибутів історичних явищ і процесів, причин та наслідків історичних подій, їх оцінки.</p>
<p><i>2. Завдання на визначення послідовності</i></p>	<p>2. Бувають трьох видів. Найчастіше пропонується пронумерувати перераховані факти в хронологічній послідовності. Другий варіант визначення логічної (об'єктивної) послідовності подій, явищ, процесів, топонімів. Третій – ранжирування історичного матеріалу за ступенем значимості, кількісними та якісним показниками.</p>
<p><i>3. Завдання на визначення зайвого</i></p>	<p>3. Пропонують перелік історичних дат, імен, подій, понять, географічних назв, а учням потрібно знайти загальні закономірності між елементами списку і на цій основі зробити висновки про їх спільність або різницю. Застосовуються до різноманітних структурних компонентів навчального історичного матеріалу. Є доцільним перевіряти знання, систематизувати матеріал тематичних блоків. Особливу роль відіграють в якості способу актуалізації раніш вивченого й підготовки до сприйняття нового матеріалу.</p>
<p><i>4. Завдання на аналогію</i></p>	<p>4. Можуть бути підготовлені практично на будь-якому історичному матеріалі та спрямовані на позитивні вміння учнів: співставляти факти, визначати характер їх зв'язків. Однак використовуються не досить часто у шкільній практиці навчання історії.</p>

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Покажіть різницю між поняттями «перевірка» та «контроль» знань учнів.
2. Висловіть власну думку щодо формувального оцінювання навчальних досягнень учнів.
3. Визначте основні етапи підготовки й проведення перевірки знань учнів на уроці історії.
4. У чому полягає дидактична цінність тестової перевірки знань учнів з історії? Висловіть власну думку.
5. Що ви розумієте під терміном «рейтинг»?
6. Які прийоми тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів Ви знаєте? Виділіть найефективніші.
7. З якою метою проводиться державна атестація з історії в школі?
8. У чому полягає зміст і значення зовнішнього незалежного оцінювання/національного мультимедійного тесту з історії України? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 18-19.

ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ІСТОРІЇ У ШКОЛІ

ПЛАН

1. Зміст позакласної роботи з історії. Роль вчителя в її організації.
2. Екскурсійна робота. Види екскурсій.
3. Історичні олімпіади й вечори. їх зміст і організація.
4. Роль історичних гуртків і учнівських об'єднань у позакласній роботі.
5. Інші форми позакласної роботи та їх особливості (позакласне читання, історична конференція, диспут).

Практичні завдання: 1. Запропонуйте власний варіант завдань для проведення шкільної олімпіади з історії. 2. Підготуйте план-конспект проведення екскурсії з історії (тема на власний вибір).

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства. *Все для вчителя*. 1998. №21–22. С. 14–16.
2. Борчук С., Санкович М. Позанавчальна діяльність вчителя історії України: етно-краєзнавчий компонент. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 32–40.
3. Горнійчук В. Патріотичне виховання в сучасній загальноосвітній школі України. Дидактичні матеріали. *Історія в школі*. 2014. №8-9. Серпень-вересень. С. 12–14.
4. Камбалова Я., Семенова А. Туристично-краєзнавчі заходи як засіб патріотичного виховання. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 62–67.
5. Камбалова Я., Грузін К. Музейні історико-краєзнавчі екскурсії для здобувачів освіти: методичні аспекти проведення. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 148–156.
6. Мала Л. Історичні турніри як одна із форм позакласної робота. *Історія в школах України*. 2004. №5. С. 13–15.

7. Максимець Б. Індивідуальна робота як форма організації позашкільної освіти. *Історико-краєзнавча діяльність в закладах освіти в умовах НУШ: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ, 2021. С. 244–248.
8. Оржехівський В. Пошукова робота в школах як форма вдосконалення вивчення історії. *Історія України*. 1999. №6. С. 10–13.
9. Пометун О., Гупан Н. Формування громадянської компетентності старшокласників у процесі навчання історії. *Історія в школах України*. 2008. №4. С. 4–8.
10. Санкович М. Науково-дослідницька робота у ЗЗСО в умовах російсько-української війни (2014–2022 рр.): парадигма національно-патріотичного виховання. *Історія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: Сум. ДПУ ім. А. Макаренка, 2023. Вип. 11. С. 85–90.
11. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. №1. С. 8–12.
12. Шугальова І., Городняк Я. Освітні проекти Національного музею Голодомору – Геноциду. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 205–211.

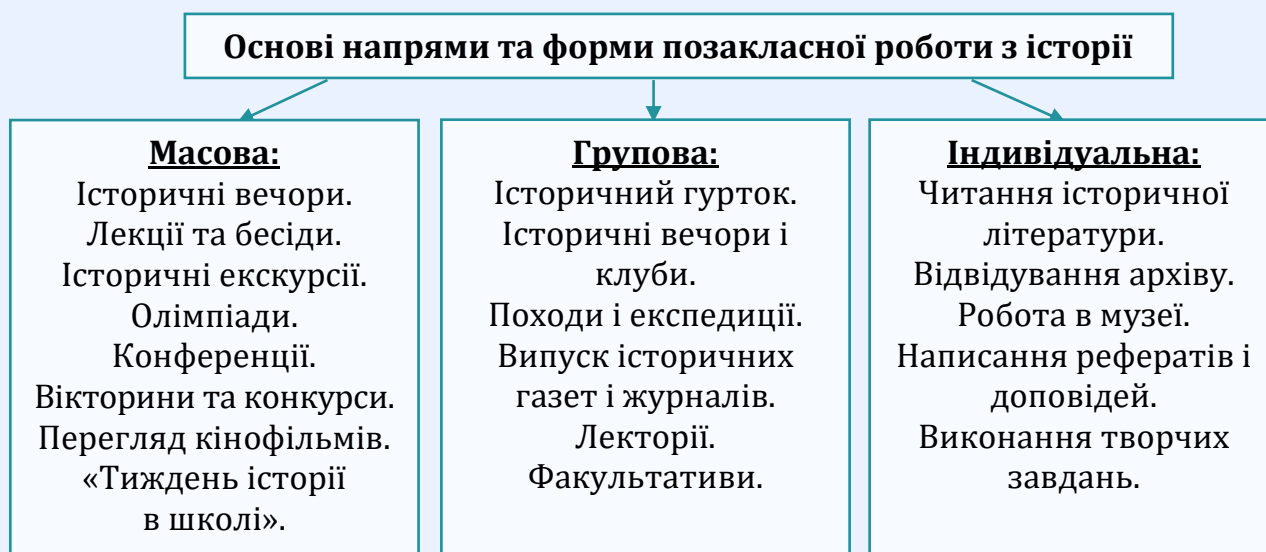
Підготовку до заняття слід розпочати з визначення мети й завдань позакласної роботи в школі. Вам потрібно схарактеризувати її основні напрямки й особливості, показати місце позакласної роботи з історії у вивченні історії в школі. Висловіть власну думку.

Під час розгляду різноманітних форм позакласної роботи з історії, слід насамперед, їх схарактеризувати. Після цього визначіть особливості кожної з них (екскурсія, історичний вечір, шкільна олімпіада, історичний гурток, об'єднання тощо). При розкритті змісту кожної з форм позакласної роботи спробуйте дібрати практичні приклади їх проведення. Характеристику форм роботи потрібно давати за таким планом:

1. Сутність форми роботи.
2. Особливості, характерні риси та види.
3. Етапи та прийоми проведення.
4. Місце та роль у позакласній роботі з історії.
5. Ваша оцінка.

Виконайте запропоновані практичні завдання.

При підготовці до заняття скористайтеся змістом пропонувананих схем та таблиці.

Таблиця 1

Позакласне читання з історії

Способи залучення учнів до роботи	Зміст роботи
1. Ознайомлення учнів із переліком художньої та науково-популярної літератури	<p>У V-VI класах варто рекомендувати після вивчення певної теми, щоб закріпити матеріал і не зруйнувати хронологію.</p> <p>У VII-IX класах літературу бажано давати завчасно, щоб учні могли доповнювати вчителя, уточнювати незрозумілі моменти.</p> <p>Для X-XI класів перелік літератури подається учням наприкінці попереднього навчального року, щоб за літні канікули можна було б прочитати не один об'ємний твір.</p>
2. Показ конкретної книги	<p>Молодших школярів привабить яскрава палітурка, ілюстрації, коротка розповідь за змістом. Старшокласникам за допомогою стислого критичного аналізу можна рекламувати новинки книгарень і бібліотеки.</p>
3. Використання цитати із книги	<p>Цитата повинна бути пов'язана зі змістом уроку чи позакласного заняття, має бути цікавою настільки, щоб спонукати учнів прочитати книгу повністю. Можливо, для цього варто використати прийом переривання читання у найбільш цікавому місці.</p>

Продовження таблиці 1

4. Огляд літератури	Проводить учитель у основній школі та старших класах. Огляд супроводжується глибоким аналізом та оцінкою на заняттях учнівського об'єднання, поверхневим – на уроках історії.
5. Читання вголос тексту книги	Проводиться в позаурочний час і має тривати не більше 20-30 хвилин.
6. Зустрічі з письменниками і авторами книг	Етапи організації: 1) визначення теми і мети заходу, створення оргкомітету; 2) запрошення гостя, обговорення з ним змісту зустрічі, часу і місця; 3) повідомлення учнів про зустріч, час і місце її проведення, діти отримують завдання підготувати частину запитання, переглянути відповідну літературу; 4) вибір і місце проведення; 5) проведення зустрічі; 6) аналіз зустрічі оргкомітетом.
7. Шкільні вечори, присвячені певній книзі	Доцільно проводити раз на чверть, не пізніше ніж за два тижні до її завершення, щоб підготовка до нього не відобразилася на оцінках. Етапи організації: 1) створення оргкомітету; 2) визначення завдань і побудова сценарію; 3) перевірка підготовки окремих елементів вечора; 4) проведення вечора; 5) аналіз заходу.
8. Конференції читачки	Головна увага зосереджується на навчальному та науковому змісті питання. Художня частина або зовсім відсутня, або складається з невеликої програми, що органічно входить у тему. Конференції проходять переважно у формі читання наукових рефератів. Рекомендується обрати вузьку тематику, підбираючи найважливіше, найактуальніше. До проведення конференції варто випустити стіннівку, журнал, де б містилися матеріали, що коротко висвітлювали її проблематику.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте особливості позакласної роботи з історії в школі та поясніть їх.
2. Які завдання Ви б поставили перед учнями основної школи (V–IX класи) під час проведення екскурсії?
3. У чому полягають основні завдання шкільної олімпіади з історії?
4. Охарактеризуйте основні види історичних вечорів з історії.
5. Які види історичних гуртків Ви знаєте? Визначте основні етапи підготовки та проведення роботи історичного гуртка.
6. Вам доручили провести історичну конференцію. Якими будуть Ваші дії у її підготовці та проведенні?

СЛОВНИК МЕТОДИЧНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Аксіологічні уміння – здатність учня давати аргументовані оцінки історичним фактам, розкривати своєрідність подій і явищ, виявляти послідовність причин і наслідків, формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку.

Актуалізація – дія, спрямована на пристосування чого-небудь до умов певної ситуації.

Візуалізація – унаочнення, створення умов для візуального спостереження.

Гра – засіб активізації пізнавальної діяльності учнів у межах урочної та позаурочної роботи з історії (розподіляють на ігри з правилами, ролі та рубіжні).

Дидактична гра – це ігрова діяльність, у якій учні діють за певними правилами і використовують набуті знання.

Дидактичні матеріали – види посібників для учбових занять, використання яких сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів й економії навчального часу.

Дистанційне навчання – це методика викладання, під час якої учні та вчителі перебувають у різних місцях і спілкуються між собою з використанням технологій дистанційного зв'язку, таких як інтернет, електронна пошта, спеціальні додатки.

Діахронологічний метод – метод вивчення фактів в їх історичному розвитку.

Діяльнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь учня, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Дослідження – спосіб самостійної роботи учнів над проблемною задачею, що включає всі етапи проблемного навчання (індивідуальне, групове).

Евристична бесіда – діалогова форма спілкування вчителя й учнів, у процесі якої цілісна проблема розподіляється на складові частини та вирішується послідовно, поетапно, зусиллями всього класу під керівництвом учителя.

Електронний (освітній) ресурс – навчальні, наукові, інформаційні, довідкові засоби та матеріали, розроблені в електронній формі й представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективно організації освітнього процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Емпіричний рівень вивчення історії – вивчення фактів з зовнішнього боку та формування на цій основі образів історичних подій, явищ, процесів.

Ессе – один із видів завдань з «відкритими відповідями», прозаїчний етюд, який містить загальні або попередні думки про який-небудь предмет у довільній формі.

Завдання з «відкритими відповідями» – пізнавальні завдання для діагностики, розвитку і перевірки неформалізованих знань і складних пізнавальних умінь; форма, зміст і об'єм відповідей по темі завдання є простішими і не є стандартизованими.

Засоби навчання – складова частина метода, тобто способу учбової діяльності вчителя та учнів, разом з прийомами адекватним специфіці навчального історичного матеріалу.

ЗНО – комплекс організаційних процедур (передусім – тестування), спрямованих на визначення рівня навчальних досягнень випускників закладів загальної середньої освіти при їхньому вступі до закладів вищої освіти в Україні.

Індивідуалізація – це самостійна робота кожного учня у відповідності з його особливостями та реальними учбовими можливостями.

Інтегрований курс – поєднання в одному навчальному курсі подій вітчизняної та зарубіжної історії, що дозволяє розглядати минуле цілісно, в органічному зв'язку.

Інтерактивні методи – це сукупність прийомів навчання, орієнтованих на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб особистості, де особлива увага приділяється процесу ефективної комунікації, в якій учасники процесу взаємодії більш мобільні, відкриті та активні.

Інтерв'ю – ігровий прийом складання учнями запитань і відповідей в уявній бесіді й історичними персонажами.

Інфографіка – це візуальне відображення інформації, статистичних даних для простої і наочної демонстрації тенденцій, співвідношень, а також зацікавлення в предметі досліджень.

Історична вправа – це завдання на маніпуляцію і оперування історичними фактами, термінами, поняттями, назвами.

Історична карта – умовно загальне зображення земної поверхні, її частин або країн світу з акцентом на певні історичні періоди чи події.

Історичне мислення – єдність змісту методологічних знань, способів розумових дій і установок особистостей на їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних явищ.

Картинний план – прийом відтворення зовнішніх деталей або епізодів готового історичного факту в коротких, але образних, формульованих з метою збереження її унікального емоційного образу.

Ключова компетентність – комплекс знань, умінь, навичок, ставлень тощо певного рівня, що можуть бути застосовані у широкій сфері діяльності людини; здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми.

Комікс – розповідь у малюнках, де кожна ілюстрація супроводжується короткими текстовими репліками головних героїв та іншими коментарями у межах єдиного сюжету.

Компетентність – спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання.

Конкретизуюча таблиця – засіб умовно – графічної наочності, що сприяє засвоєнню понять, суттєвих ознак головних історичних фактів, а також прийомів доказу, аналізу, конкретизації, систематизації та узагальнення.

Конспект – більш або менш розгорнутий, послідовний виклад книги, статті, лекції, змісту уроку тощо.

Короткий опис – прийом відтворення яскравого цілісного образу відносно статичного історичного факту.

Лабораторне заняття – форма учбового заняття, на якому організується самостійне вивчення учнями нового матеріалу по підручнику або по документам.

Лінія часу – графічне позначення плину часу, що дає змогу проілюструвати послідовність і тривалість історичних подій та процесів.

Логічна схема – умовно-графічний засіб, який використовується разом із прийомом обговорення для зорової передачі причинно-наслідкових зв'язків та інших відносин між історичними фактами.

Логічне завдання – один із видів завдань з «відкритими відповідями», що організує пізнавальну діяльність учнів на перетворювальному рівні та спрямоване на формування понять, причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей, теоретичних висновків.

Локалізація – віднесення подій до конкретної території й опис географічного середовища, в якому вони відбулися.

Макроструктура уроку – сукупність етапів навчальної діяльності вчителя і учнів на уроці історії (залежить від типу уроку).

Ментальна карта – це незамінна маршрутна карта-пам'ятка, яка дозволяє від початку організовувати інформацію так, щоб мозку було легше працювати з нею.

Методи навчання – способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів у процесі навчання, спрямовані на досягнення мети.

Методика викладання історії – педагогічна наука, котра досліджує закономірності процесу навчання історії з метою підвищення його ефективності.

Мікроструктура уроку – сукупність прийомів і засобів навчальної діяльності, що відповідають певному етапу діяльності на уроці.

Міркування – прийом монологічного викладу теоретичного матеріалу, котрий представлений логічним ланцюжком питань і відповідей, по суті, навчальної проблеми.

Модельна навчальна програма – документ, який визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку визначеному законодавством.

Модульний курс – відносно самостійний курс по окремим проблемам і періодам історії, котрий учні можуть вибрати як додатковий для задоволення своїх пізнавальних потреб.

Мотивація – діяльність учителя, спрямована на створення такої ситуації в процесі навчання, при якій в учнів складаються та розвиваються бажані мотиви й цілі учбової діяльності.

Навички – дії, котрі виконуються з високою долею автоматизму і до специфіки питань.

Навчальний курс – складова частина учбової дисципліни (предмету), що являє собою дидактичну модель вивчення тих чи інших її розділів, проблем.

Навчання – складний процес, який складається з пов'язаних між собою компонентів: мети навчання, змісту викладання і навчальної діяльності, результатів навчання.

Навченість – індивідуальний показник швидкості й якості засвоєння знань, умінь і навичок в процесі навчання.

Наочне навчання – навчання учнів на основі сприйняття ними (зорового, слухового) подій, об'єктів, процесів або їх зображень.

Неформалізовані знання – можливі інтерпретації історичних фактів: оціночні думки, особисті висловлювання, індивідуальні ставлення.

НМТ – національний мультипредметний тест, який складається вступником при вступі на бакалаврський рівень вищої освіти; містить чотири блоки завдань – три обов'язкові – українська мова, історія України, математика; четвертий – на вибір вступника.

Образна характеристика – прийом відтворення яскравих образів реальних історичних діячів або типових представників суспільних груп на основі портретного опису їх зовнішності й аналізу світогляду та діяльності.

Образне завдання – один з видів завдань з «відкритими відповідями», спрямованих на реконструкцію зовнішніх рис історичних фактів емпіричними засобами.

Опорні дати – хронологічні свідчення про найважливіші історичні факти, котрі потрібні для вивчення певного курсу історії.

Пам'ятка – навчальний посібник, який допомагає в визначеній послідовності образно відтворити історичний факт або розкрити його внутрішні суттєві сторони; являє собою перелік питань і завдань, які розподіляють складний учбовий прийом на декілька більш простих операцій.

Перевірка знань і умінь – організована учителем діяльність учнів по оперуванню матеріалом, який вивчено на уроках і при виконанні домашнього завдання.

Персоніфікація – учбовий прийом образної або сюжетної розповіді від першої особи, як правило від імені очевидця або учасника історичної події.

Пізнавальний інтерес учнів – активне, постійне, емоційно-пізнавальне відношення учнів до вивчення історичних фактів, з'ясування їхніх причин і наслідків, а також оволодіння вміннями, що потрібні для різнобічного вивчення минулого та сучасності.

Пізнавальні можливості – досягнутий на даний момент рівень фізіологічних, психологічних і моральних якостей, які забезпечують учню певний результат в оволодінні навчальним предметом.

Позакласна (позаурочна) робота по історії – процес вивчення учнями історичного минулого поза межами навчального плану і вимог програми на добровільних засадах.

Поняття – логічно оформлена, загальна думка про предмет, ідея чого-небудь.

Порівняльна характеристика – складний прийом аналізу, співставлення й узагальнення по змісту сутності двох і більше однорідних історичних фактів.

Пояснення – монологічний, цілісний, аргументований виклад суттєвих ознак історичних фактів, їхніх причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, оціночних суджень.

Практичне заняття – одна з форм учбових занять, де на основі раніш отриманих знань і сформульованих умінь учні розв'язують пізнавальні задачі, представляють результати власної творчої діяльності, засвоюють більш складні пізнавальні прийоми вивчення історичного минулого.

Предметна компетентність – комплекс знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються впродовж вивчення курсу історії у всіх класах основної та старшої школи.

Прийом – складова частина методу, способу навчальної роботи вчителя і учнів, який може бути виражений у переліку дій, адекватних специфіці історичного матеріалу, котрий вивчається.

Проблема – теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення, дослідження (наукова, навчальна).

Проблемна ситуація – складний психічний етап, який стосується пізнавальної та мотиваційно-емоційної сфери; зовнішньо-складне становище для учня, котре спонукає до пошуку нових знань і способів діяльності для його подолання.

Проблемне питання – самостійна форма, думка або проблематизоване висловлення.

Проблемний виклад – монологічний виклад історичних фактів без пояснення їх сутності, який своїм змістом і логікою спонукає учнів до від-

повіді на складні теоретичні питання, котрі можуть бути сформульовані на основі фактологічної інформації.

Програма – короткий виклад основного навчального змісту, мети, завдань і способів їх досягнення.

Проектна діяльність – особливий вид інтелектуальної діяльності, особливостями котрого є осмислення самостійно добутої інформації, матеріалізований результат п обговорення перед аудиторією.

Проектні технології в навчанні (метод проектів у навчанні) – освітня технологія, що передбачає динамічний підхід щодо організації навчального процесу, при якому здобувачі освіти отримують глибші знання через активне дослідження викликів і проблеми реального світу.

Пропедевтичний курс – попереднє вивчення історії в межах систематичних курсів загальної та вітчизняної історії, котрий дає молодшим учням початкове знання про минуле на рівні образів і уявлень, формування елементарних умінь і розвиток інтересу до вивчення історії.

Рейтинг – показник знань, який отримує на основі обліку детальних результатів засвоєння учнями навчальної дисципліни з використанням багатобальної системи оцінок.

Реферат – доповідь на визначену тему, що включає огляд відповідних джерел.

Семінар – одна з форм учбових занять по історії, на котрій переважає самостійна робота старшокласників при вивченні нового матеріалу, його систематизації та узагальненні.

Симуляція – імітація певної реальної речі, ситуації або процесу; зазвичай включає відтворення деяких ключових властивостей чи поведінки обраної фізичної або абстрактної системи.

Синхроністичний метод – метод вивчення фактів, які співпадають у часі.

Співбесіда – одна з варіативних форм тематичної або підсумкової атестації учнів по історії, при якій учень без підготовки дає розгорнуту відповідь по одному з ключових питань курсу, відповідає на запитання узагальнюючого характеру по темі, у відповідності до навчальної програми.

Структура шкільної історичної освіти – порядок викладання курсів історії в навчальних закладах.

Сюжетна розповідь – прийом викладу, котрий відтворює живий динамічно розвивальний образ одиничної історичної події.

Творче (образне) завдання – один із типів завдань з «відкритими з неї відповідями», розрахований на реконструкцію яскравих, емоційно окреслених образів головних історичних фактів, які учні відтворюють з максимальним ступенем самостійності та індивідуального відношення до них на основі ігрових прийомів творчої діяльності.

Тези – коротко сформульовані основні положення змісту друкованих джерел або усного викладу.

Тематичний план – коротке або розгорнуте поурочне перерахування основних занять та їх питань, понять, пізнавальних умінь, учбових посібників, форм перевірки й контролю в межах учбових посібників, форм перевірки та контролю в межах учбових тем і розділів з вказівкою календарних строків їх проведення.

Теоретичний шлях пізнання історії – осмислення сутності історичного матеріалу й оволодіння системою наукових понять, висновків, причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей суспільного розвитку.

Термін – слово або сполучення слів, які визначають зміст поняття.

Тест – коротке, стандартизоване завдання, спрямоване на вияв і дидактичну оцінку досягнень учнями певного рівня підготовки.

Тип уроку – поняття, котре пов'язане зі зміною структури уроку.

Уміння – підготовленість до свідомих і точних дій, здатність учня послідовно застосувати всю сукупність цих дій у подальшій учбовій діяльності.

Усна історія – науковий напрям в історії, що інтенсивно розвивається з другої половини ХХ ст., методом дослідження якого є інтерв'ю біографічного характеру (як правило, із застосуванням аудіо- та відеотехніки), за допомогою яких здійснюється фіксування суб'єктивного знання окремої особистості про епоху, в якій вона жила.

Учбовий посібник з історії – засіб навчання, що підготовлений у відповідності з цілями та змістом шкільної історичної освіти, віковими пізнавальними можливостями учнів.

Учбово-методичний комплект – сукупність учбових посібників, методичних видань, аудіо-візуальних засобів навчання, що відповідає певним програмам і підручникам.

Факт – дійсна невігадана подія, дійсне явище.

Фактори процесу навчання історії – суттєві обставини, котрі визначають процес навчання історії (мета, зміст, пізнавальні можливості учнів, навчальна діяльність учителя та учнів, результати навчання).

Форма уроку – поняття, що пов'язане з провідним методом проведення уроку.

Формалізовані знання по історії – сталі в науці, документально підтверджені положеннями про місце, час, учасників історичних подій і явищ, про їх тривалість, чисельність, розміри тощо; а також ознаки історичних понять і термінів, загально визначені висновки, що можуть бути перевірені за допомогою стандартизованих завдань (тестів).

Форми учбових занять з історії – форми організації навчання історії в шкільних умовах (урок, лекція, семінар тощо).

Формувальне оцінювання – це інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає можливість вчителю відповідно адаптувати освітній процес, опираючись на результати відстеження особистісного розвитку дітей та хід набуття ними навчального досвіду та компетентностей.

Цільова установка уроку – це коротко сформульований комплекс прогнозованих освітніх, виховних і розвивальних результатів, які вчитель планує досягти на занятті, організовуючи пізнавальну діяльність з певним історичним учбовим матеріалом.

Шкільна лекція – одна з форм учбових занять у старших класах, за допомогою якої вчитель переважно монологічними прийомами здійснює глибокий, цілісний, логічно завершений виклад основних фактів і теоретичного матеріалу теми.

Штучний інтелект – це область інформатики, що займається розробкою інтелектуальних комп'ютерних систем та програм, які імітують роботу людського розуму.

Stem-освіта – напрям навчальної діяльності, спрямований на розвиток особистості учня через формування компетентностей наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу, що базується на практичному застосуванні знань і умінь для розв'язання практичних проблем для подальшого використання у професійній та іншій діяльності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ ЇХ ТЕМАТИКА ТА ЛІТЕРАТУРА ДО НАПИСАННЯ

Реферат – один із важливих видів самостійної роботи студентів, який допомагає, опрацювавши відповідну наукову та методичну літературу, глибше вивчити одну з проблем курсу «Методика викладання історії в школі». Його підготовка сприяє виробленню навичок самостійного аналізу методичного матеріалу, його систематизації та стислому викладу.

Студент обирає одну із запропонованих тем з курсу «Методика викладання історії в школі» (див. перелік тем рефератів).

Підготовка рефератів починається зі складання бібліографії (не менше п'яти назв) та її опрацюванням. На цьому етапі важливими є два взаємопов'язаних моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Правильна робота з книгою передбачає дотримання ряду правил, основним з яких є **свідоме засвоєння прочитаного, а не механічне відтворення**. Це вимагає **зосередженості та виключає поверхневість сприймання**. Починати її слід із ознайомлення зі змістом книги і вступом (передмовою) до неї. Це дасть загальний орієнтир та уявлення про питання, що в ній висвітлюються. Потім здійснюєте фронтальне ознайомлення з матеріалом і розпочинаєте його глибоке опрацювання. Неодмінним правилом при цьому є з'ясування незрозумілих методичних термінів, понять, визначень тощо, для чого слід користуватися словниками, довідниками, енциклопедіями та іншими довідковими виданнями.

Працюючи з методичною літературою, необхідно робити виписки (краще на окремих аркушах або картках) із зазначенням найважливіших думок, положень, висновків, вказуючи всі складові наукового апарату (автор і назва твору, місце і рік видання, сторінка; наприклад: Курилів В. Методика викладання історії: навчальний посібник. Харків, Торонто, 2008. 256 с. або Охредько О. Історія та комп'ютер. Історія в школі. 2001. №5. С. 24-28. Необхідно скласти план реферату, в якому передбачити вступ, кілька пунктів основної частини і висновки.

У **«вступі»** слід охарактеризувати актуальність проблеми, стан її висвітлення в літературі, мету та завдання роботи, практичне значення та структуру.

В **«основній частині»** потрібно розкрити зміст кожного питання у логічній послідовності з елементами самостійного аналізу навчально-методичного матеріалу. Писати необхідно сучасною українською мовою, використовуючи короткі чіткі фрази, правильно оформлюючи науковий апарат; цитати брати в лапки і зазначати в посиланні, з якого джерела вони взяті, вказуючи сторінку.

У **«висновку»** підводиться підсумок з теми в цілому, робляться узагальнення.

Наприкінці реферату подається список використаної літератури.

Реферат повинен мати обсяг 10-12 сторінок машинопису (комп'ютерного набору) через 2 інтервали з полями 1 см. (праворуч.), 3 см (ліворуч), 2,5 см (зверху), не менше 2 см (знизу); або 20-25 сторінок писаного тексту. На сторінці має бути 30 рядків. На обкладинці реферату зазначаються: назва закладу вищої освіти, прізвище, ім'я та по батькові виконавця, кафедра, тема реферату, назва дисципліни, факультет, курс, група, форма навчання. Реферати здаються на кафедру всесвітньої історії викладачам для перевірки. При підготовці до написання реферату за потребою студент може консультиватися у викладача кафедри всесвітньої історії.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ПО КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ»

1. Система історичної освіти у закладі загальної середньої освіти.
2. Метод усного навчання історії.
3. Метод роботи з історичними документами.
4. Метод наочного навчання історії.
5. Сучасний урок історії.
6. Розвиток пізнавальних здібностей учнів при вивченні історії.
7. Дидактичні ігри на заняттях з історії в школі.
8. Проектні технології в практиці навчання історії в школі.
9. Організація науково-дослідної роботи на уроках історії в основній школі.
10. Вчитель історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства. *Все для вчителя*. 1998. №21-22. С. 28–32.
2. Баханов К.О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. Харків: Видавнича група «Основа», 2004. 142 с.
3. Баханов К.О. Навчання історії за проектною системою. *Історія в школах України*. 2000. №3. С. 8–12.
4. Бондар І. Проектна діяльність на уроках історії відповідно до компетенції НУШ. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 24–27.
5. Борчук С., Дрогомирецька Л. Використання технології кооперативного навчання під час проведення уроку із всесвітньої історії в 11 класі. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 121–127.
6. Борчук С., Санкович М. Науково-дослідницька робота у ЗЗСО в умовах російсько-української війни (2014–2022 рр.): парадигма національно-патріотичного виховання. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 142–149.
7. Борчук С., Санкович М. Позанавчальна діяльність вчителя історії України: етнокраєзнавчий компонент. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 32–40.
8. Вчитель історії XXI століття: яким він має бути? *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/vchytel-istorii-xxi-stolittia-iyakym-vin-maie-buty-683495.html>
9. Гаврилiна О.В. Дослідницький метод в системi сучасних методiв навчання. *Теорiя та методика вивчення суспiльних дисциплiн*: науково-педагогiчний журнал. Суми: СумДУ iм. А. Макаренка, 2011. Вип. 1. С. 64–68.
10. Ганаба С. Storytelling – ефективний метод розвитку комунікативної компетентності на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 94–101.
11. Ганаба С. Візуалізація як принцип побудови й реалізації методів навчання історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 79–86.
12. Глушковецький А., Булдакова Л. Використання ментальних карт на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 149–157.
13. Горбатюк О. Умови ефективного використання наочності на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 128–135.

14. Гринюк Л. Метод «Кластер» як один із методів формування критичного мислення учнів на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 174–177.
15. Гринюк Л. Науково-дослідницька діяльність учнів на уроках історії як ефективний метод формування навиків критичного мислення. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 158–163.
16. Деревенко А. Використання політичної карикатури на уроках історії для вивчення радянської пропаганди періоду «холодної війни» (за матеріалами сатиричного журналу «Перець»). *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 73–76.
17. Десятов Д. Анекдот як повноцінне джерело історичної інформації. *Історія в школах України*. 2007. №2.
18. Дороніна О. Метод проектів на уроках історії та в позакласній роботі. *Історія України*. 2006. №6 (454). Лютий.
19. Дубінський В., Верстюк В. Українська СРР в умовах НЕПу (1921–1928 рр.): інформаційна складова. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 156–162.
20. Єрмоленко А. Цікава всесвітня історія (дидактичні ігри для 9-го класу). *Історія в школах України*. 2004. №2.
21. Загребельна Н., Осмолівська І. Використання основних груп методів навчання в процесі навчання шкільного курсу історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 49–55.
22. Задорожна Л. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань. *Історія в школах України*. 2002. №2. С. 10–14.
23. Задорожна Л. Навчити працювати самостійно (Інтеграційний метод роботи з історичними документами). *Історія в школах України*. 2004. №5. С. 8–12.
24. Ігнатенко Н. Методологічні властивості дидактичних ігор при вивченні історії у закладах загальної середньої освіти. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2017. Вип. 9. С. 87–92.
25. Інноваційний формат сучасного уроку історії (методичні рекомендації) / укл. д.і.н., проф. О.В. Добржанський, к.і.н., асистент Т.С. Богачик. Чернівці: Технодрук, 2021. 32 с.
26. Калініна Л. Деякі підходи до визначення концептуальних засад шкільної історичної освіти. *Історія в школах України*. 1999. №1. С. 4–6.
27. Камбалова Я., Грузін К. Музейні історико-краєзнавчі екскурсії для здобувачів освіти: методичні аспекти проведення. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 148–155.
28. Камбалова Я., Семенова А. Туристично-краєзнавчі заходи як засіб патріотичного виховання. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 62–66.

29. Коляда І. Історичне краєзнавство в контексті концепції Нової української школи: методологічна та дидактична площини. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 48–54.
30. Коляда І., Ільницький І. Інноваційні підходи у формуванні уявлень про історичну персоналію на уроках історії України в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 75–81.
31. Коляда І., Камбалова Я. Твори живопису на уроці історії України: теоретико-методичний аспекти. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 94–112.
32. Коляда І., Камбалова Я., Королько А. Реалізація інноваційної освітньої практики сучасного музею та музейно-педагогічна програма як соціальна технологія. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 96–104.
33. Коляда І., Спірідонов Р. Методика використання ігрових технологій навчання історії при вивченні теми «Перші князі». Вступ до історії України. 5 клас. *Історія в рідній школі*. 2017. №1 (185). Січень. С. 10–14.
34. Коляда І., Шершень М. Формування громадянської культури в умовах агресії РФ (2022 р.): роль флешмобів у позанавчальній діяльності вчителя історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 193–199.
35. Коляда І., Якущенко Ю. Тестові технології засобами художньої літератури на уроці історії України. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 67–77.
36. Комаров Ю. Запам'ятовується назавжди! З практики використання політичних карікатур у шкільному викладанні історії. *Історія в школах України*. 2004. №2. С. 6–10.
37. Копцюх Б. Використання матеріалів кабінету історії і правознавства у навчально-виховній роботі. *Історія в школі*. 2001. №2. С. 18–20.
38. Кравчук О. Використання інтерактивної дошки на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 135–141.
39. Кравчук О. Ігрова модель навчання історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2017. Вип. 9. С. 127–139.
40. Кравчук О. Особливості використання ментальних карт на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 78–81.
41. Курилів В. Методика викладання історії: навчальний посібник. Харків; Торонто, 2008. 256 с.

42. Леміжанська О. Штучний інтелект в історичному дискурсі: інноваційний підхід до мотивації учнів. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 180–187.
43. Лях В.В. Дискусія як метод вивчення історичного матеріалу. *Теорія та методика вивчення суспільних дисциплін*: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДУ ім. А. Макаренка, 2011. Вип. 1. С. 111–118.
44. Мисан В. До проблеми змісту курсів історії. *Історія в школах України*. 2007. №7. С. 6–8.
45. Мисан В. Дослідження джерел як протидія суб'єктивізації змісту шкільного курсу історії України. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 118–129.
46. Мисан В. Знаходити відповіді самостійно (Можливості використання текстових джерел у процесі навчання історії). *Історія в школах України*. 2005. №5. С. 14–16.
47. Мисан В. Полікультурність у змісті шкільної освіти: вимога часу, чи забаганка науковців? *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 24–31
48. Мисан В. Характеристика сучасного уроку історії. *Історія України*. 2006. №33-34 (481-482). Вересень. С. 6–10.
49. Мисан В. Шкільна історична освіта: традиція й новаторство – що переможе? *Історія в школах України*. 2004. №8. С. 4–8.
50. Мисан В. Шкільна історія: чому її опанування залишається складним? *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 54–61.
51. Мисан В.О. Сучасний урок історії: навчально-методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. 120 с.
52. Михайленко Н.А. Творча діяльність вчителя як складова успішного педагогічного процесу. *Теорія та методика вивчення суспільних дисциплін*: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДУ ім. А. Макаренка, 2011. Вип. 1. С. 89–92.
53. Мокрогуз О. Навчити «прогнозувати» фотографії (З досвіду інтерпретації візуальних архівних матеріалів у шкільному курсі історії). *Історія в школах України*. 2004. №8. С. 10–12.
54. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+». 2005. 192 с.
55. Мороз П., Мороз І. Особливості використання фотодокументів при вивченні історії в школі. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 128–133.
56. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник. Київ, 2012. 128 с.
57. Олефір С. Робота з джерелами інформації. *Історія України*. 2015. №16 (848). Серпень. С. 4–5.

58. Організаційна культура вчителя історії. *Освітній проект «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-organizaciyna-kultura-vchitelya-istori-405663.html>
59. Осадчук Р. Застосування словесно-діалогічних методів у навчальному процесі. *Історія в школі*. 1999. №7-8. С. 4–8.
60. Пастушенко Р. Історичній освіті – глобальний вимір. *Історія в школах України*. 2004. №8. С. 14–16.
61. Приходько А. Інтерактивний урок – шлях до реалізації діяльнісного підходу. *Історія в школах України*. 2007. №1. С. 27–29.
62. Ржепецький Л. Крилаті вислови на уроках історії. *Історія в школах*. 1998. №1-2. С. 10–12.
63. Сотніченко В. Урок історії: нові технології навчання. *Історія в школах України*. 1997. №8. С. 10–12.
64. Спик Л.І. Використання проектних технологій при вивченні краєзнавчого матеріалу на уроках історії. *Теорія та методика вивчення суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДУ ім. А.Макаренка, 2011. Вип. 1. С. 118–121.
65. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі: колект. моногр. / [К.О. Баханов та інші]. Донецьк: Лондон-XXI, 2012. 519 с.
66. Терно С. Складові ефективного навчання або Що потрібно знати вчителю про пізнавальні процеси учнів. *Історія в школах України*. 2005. №4. С. 11–13.
67. Турянська О. Технологічні засади історичної освіти. *Історія в школах України*. 2000. №5. С. 12–14.
68. Учнівські проекти як засіб формування громадянськості школярів. *Доба*. 2007. №1-2. 110 с.
69. Фідря О. Афоризми і висловлювання у викладанні історії. *Історія в школах України*. 1998. №1. С. 10–12.
70. Чорна С., Шмигун К. Карта як засіб формування просторової компетентності школярів при вивченні регіональної складової курсу історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 199–205.
71. Швець Х., Успенський І., Давидюк М. Ізраїльсько-Юдейське царство в контексті історії Стародавнього світу з елементами біблійної інтеграції. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13. С. 178–184.
72. Швець Х., Успенський І., Давидюк М. Фінікія та Карфаген: практичне заняття з елементами біблійної інтеграції. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 196–204.
73. Шендерук І., Кальватинська Є. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності у процесі вивчення історії в контексті впровадження нового державного стандарту базової середньої освіти. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. С. 141–147.

74. Шутов Д.О. Професійна компетентність вчителя історії профільної школи як суб'єкта освітнього процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. №66. Т. 1. С. 119–125.
75. Юрчак Т. Використання методу усної історії в учнівських проєктах на уроках історії в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2020. Вип. 11. С. 81–85.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК №1

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 30 вересня 2020 р. № 898

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ базової середньої освіти (витяг)

1. Цей Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

2. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», інших нормативно-правових актах.

3. Цей Державний стандарт є основою для розроблення типових освітніх програм, а також інших освітніх програм згідно з вимогами, передбаченими статтею 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

4. Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та ор-

ганізації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;

- забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

- дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

- утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;

- формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;

- плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

5. Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу.

7. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння:

- здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо;

- здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

- відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння:

- здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;

- здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

- відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою;

- відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації;

3) математична компетентність, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готов-

ність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

5) інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності;

8) навчання впродовж життя, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціа-

льних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

- виявлення поваги до інших, толерантність, вміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва;

11) підприємливість і фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; вміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо.

8. Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, вміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

9. Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння:

1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;

3) критично і системно мислити, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;

4) логічно обґрунтовувати позицію на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів;

5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, доброзечне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, уміння випробовувати нові ідеї;

6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;

7) конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без

осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;

8) оцінювати ризики, що передбачає вміння розрізняти прийнятні і неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори;

9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;

10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

10. Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими освітніми галузями:

- мовно-літературна;
- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язберезувальна;
- громадянська та історична;
- мистецька;
- фізична культура...

20. Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до

прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої і передбачають, що учень:

- мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства;

- мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища;

- мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання;

- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їх інтерпретації;

- усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації;

- дотримується демократичних принципів, конструктивно взаємодіє з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, долучається до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства....

23. Загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання, освітніми галузями, обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами визначено в базовому навчальному плані базової середньої освіти (далі – базовий навчальний план).

Для учнів з особливими освітніми потребами, які здобувають базову середню освіту в спеціальних закладах загальної середньої освіти та спеціальних класах (групах) закладів загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

24. На підставі базового навчального плану розробляються типові навчальні плани як складові частини типової освітньої програми, що містять орієнтовний перелік навчальних предметів, інтегрованих курсів, формування змісту яких може здійснюватися шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох інтегрованих освітніх галузей, однієї освітньої галузі або її окремих складників...

28. Оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили здобуття базової середньої освіти, вимогам державних стандартів здійснюється шляхом державної підсумкової атестації.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f7/5e6/-b1e/5f75e6b1ee0d8989401323.doc> (дата звернення 19.04.2024)

ДОДАТОК №2

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти
і науки України

06 червня 2022 року № 527

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

(витяг)

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України....

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби

Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013–2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, війни російської федерації проти України.

Важливим завданням є розгляд порівняльно-історичних відомостей про переривання державності в інших європейських країнах, які сьогодні представлені потужними європейськими націями. Спеціального розгляду потребують історичні обставини, що призводять до переривання державницької традиції. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

Разом із тим національно-патріотичне виховання не повинно формувати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. Ця Концепція виходить з ідеї об'єднання різних народів, національних, етнічних та релігійних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури, забезпечує формування у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами...

...На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу

впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- готовності до природоохоронної діяльності;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України....

1. Мета та завдання національно-патріотичного виховання в системі освіти України

...Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності....

...Мета національно-патріотичного виховання реалізується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей.

2. Принципи національно-патріотичного виховання

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, природи, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежніс-

тю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- принцип культуровідповідності задля формування базової культури особистості на основі набутого морально-етичного досвіду людства;

- принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту України та ефективного розв'язання життєвих проблем на основі сформованих цінностей;

- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні....

3. Впровадження національно-патріотичного виховання

Окремими напрямками реалізації цієї Концепції є:

- створення сприятливих умов, встановлених на законодавчому рівні, для діяльності молодіжних організацій, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, що беруть участь в процесі національно-патріотичного виховання;

- розроблення та упровадження системи заходів з метою реалізації концепції національно-патріотичного виховання;

- реалізація положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»);
- сприяння впровадженню навчальних дисциплін духовно-морального спрямування та громадянської освіти в Україні у відповідності до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, інших документів з розвитку громадянської освіти.

4. Індикатори ефективності

Індикаторами ефективності національно-патріотичного виховання в системі освіти України, зокрема, є:

- збільшення відвідуваності здобувачами освіти закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу, а також пам'яток історії, культури, експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України;
- підвищення серед здобувачів освіти рівня знань про видатних особистостей українського державотворення, визначних українських учених, педагогів, спортсменів, військових, підприємців, провідних діячів культури, мистецтв, а також духовних провідників Українського народу;
- збільшення кількості здобувачів освіти, які пишаються своїм українським походженням, громадянством;
- зростання рівня екологічної культури, збільшення кількості учасників екологічних акцій, природоохоронних заходів;
- збільшення кількості здобувачів освіти, які здійснюють екскурсії, подорожі, походи;
- збільшення кількості підготовлених фахівців з національно-патріотичного виховання;
- збільшення кількості проведених зустрічей здобувачів освіти з борцями за незалежність України у ХХ столітті, ветеранами та учасниками антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, учасниками війни російської федерації проти України;
- збільшення чисельності громадян, готових до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України;
- збільшення кількості громадян, зокрема дітей та молоді, залучених до проектів та заходів з національно-патріотичного виховання місцево-

го, всеукраїнського та міжнародного рівнів, які відповідають ціннісним орієнтирам та індикаторам ефективності Стратегії;

- збільшення кількості здобувачів освіти, які беруть участь у заходах, спрямованих на популяризацію духовно-моральних цінностей Українського народу, його духовних надбань;

- збільшення числа молодих людей, які пов'язують своє майбутнє з навчанням і проживанням в Україні;

- збільшення числа громадян України, які виявляють почуття поваги до своєї Батьківщини.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12>

ДОДАТОК №3

СХВАЛЕНО

розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 14 грудня 2016 р. № 988-р

КОНЦЕПЦІЯ

реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року

Проблема, яка потребує розв'язання

Проблемою, яка потребує розв'язання, є суттєве погіршення якості загальної середньої освіти протягом 1992-2016 років, що є наслідком ряду таких факторів:

- зменшення обсягів фінансування;
- зниження рівня оплати праці вчителя;
- незадовільне матеріально-технічне забезпечення шкіл;
- бюрократизація системи управління освітою;
- застарілі зміст освіти та методики викладання.

Проявами проблеми є:

- збільшення частки молоді, яка здобуває освіту за кордоном;
- тенденція до зниження показників України у міжнародних дослідженнях конкурентоспроможності та інноваційної привабливості, які впливають на економічний розвиток України.

Загальна середня освіта в Україні має такі основні ознаки:

- наявність суттєвого сегмента високоякісної освіти, насамперед математичної та природничої (елітарна освіта);
- домінування в системі освіти шкіл з невисокою якістю освітніх послуг;
- суттєві територіальні відмінності в якості загальної середньої освіти (між сільськими та міськими школами, між окремими регіонами);
- тенденція до погіршення якості освіти в цілому у державі;
- недостатня мотивація до освіти значної частини молоді.

Отже, проведення докорінної реформи загальної середньої освіти сприятиме подоланню негативних тенденцій, забезпеченню соціальної

рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності держави.

Досвід країн Східної Європи (Польщі, Чехії) свідчить про суттєвий вплив освітніх реформ на розвиток економіки та конкурентоспроможність освіти на міжнародному рівні.

Мета Концепції

Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти за такими напрямками:

- ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;

- запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків;

- підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання;

- запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня);

- удосконалення процесу виховання;

- створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;

- децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи;

- справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;

- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків;

- створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл.

Згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – це:

- цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення;

- патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини;

- інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя...

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Розв'язання проблеми передбачається здійснити шляхом проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу, зокрема змісту загальної середньої освіти, педагогіки загальної середньої освіти, системи управління загальною середньою освітою, структури загальної середньої освіти, системи державного фінансування загальної середньої освіти, нормативно-правового забезпечення загальної середньої освіти.

Реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

...Реформування педагогіки загальної середньої освіти передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками, що потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, зокрема інформаційно-комунікативними технологіями....

...Для досягнення мети Концепції необхідно забезпечити стимулювання вчителя до особистого і професійного зростання та надання йому академічної свободи, а також матеріальне стимулювання, зокрема шляхом підвищення розрядів у Єдиній тарифній сітці.

Реформування структури загальної середньої освіти передбачає перехід до 12-річної середньої школи із трирічною профільною школою

академічного або професійного спрямування. Профільна школа академічного спрямування сприятиме забезпеченню поглибленого вивчення окремих шкільних предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб учнів і продовженню їх навчання у вищих навчальних закладах, а професійного спрямування – здобуттю першої професії та можливості вступу до вищих навчальних закладів.

Очікувані результати

...Реалізація Концепції сприятиме:

- поліпшенню якості загальної середньої освіти в цілому;
- подоланню територіальних відмінностей у якості загальної середньої освіти;
- забезпеченню престижності професійної освіти;
- поліпшенню якості вищої освіти за рахунок якісної підготовки у школах і кращого конкурсного відбору абітурієнтів....

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
(дата звернення 20.04.2024)

ДОДАТОК №4

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

Рівні навчальних досягнень	Бали	Характеристика навчальних досягнень учня (учениці)
I. Початковий	1	Учень (учениця) може повторити тему уроку, назвати одне-два поняття, які вивчалися протягом теми, одну-дві події, персоналії чи історико-географічні об'єкти, що вивчалися протягом теми.
	2	Учень (учениця) називає декілька подій, дат, історичних постатей або історико-географічних об'єктів; вибирає правильний варіант відповіді на рівні «так-ні»; має загальне уявлення про лічбу часу в історії.
	3	Учень (учениця) двома-трьома простими реченнями може розповісти про історичну подію чи постать; впізнати її за описом; співвіднести рік зі століттям, століття – з тисячоліттям; може пояснити легенду історичної карти.
II. Середній	4	Учень (учениця) репродуктивно відтворює невелику частину навчального матеріалу теми, з використанням понять та термінів, що подані у тексті підручника, називаючи одну-дві основні дати; розпізнає на історичній карті різноманітні історико-географічні об'єкти та використовує карту для локалізації історичного змісту підручника за допомогою вчителя.
	5	Учень (учениця) з допомогою вчителя відтворює основний зміст навчальної теми, визначає окремі ознаки історичних понять, називає дати подій, що вивчаються; показує на карті історико-географічний об'єкт з використанням легенди карти; розпізнає різноманітні історичні джерела за їх видами (речові, візуальні, етнографічні, текстові тощо).

	6	Учень (учениця) самостійно відтворює фактичний матеріал теми, розповідає про історичну постать на основі матеріалів підручника, встановлює хронологічну послідовність трьох-чотирьох подій; користується джерелами історичної інформації і за допомогою вчителя використовує для пояснення основного змісту теми.
III. Достатній	7	Учень (учениця) послідовно і логічно відтворює навчальний матеріал теми, виявляє розуміння історичної термінології, характеризує події (причини, наслідки, значення), виокремлює деякі ознаки явищ та процесів; самостійно «читає» історичні карти з допомогою їх легенди; самостійно працює з матеріалами підручника, встановлює відповідність подій та явищ.
	8	Учень (учениця) володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, дає правильне визначення історичних понять та користується ними, аналізує описані історичні факти, порівнює однорідні історичні явища, визначає причинно-наслідкові зв'язки між ними, встановлює синхронність подій у межах періоду з курсу історії України та всесвітньої історії; використовує історичну карту як джерело знань.
	9	Учень (учениця) оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовуючи їх конкретними фактами; дає порівняльну характеристику історичних явищ, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; синхронізує події у межах курсу, аналізує зміст історичної карти.
IV. Високий	10	Учень (учениця) використовує набуті знання для вирішення нової навчальної проблеми; виявляє розуміння історичних процесів; робить аргументовані висновки, спираючись на запропоновані історичні джерела; порівнює і систематизує дані історичних джерел, включаючи історичні карти; синхронізує події вітчизняної та всесвітньої історії в межах вивченого історичного періоду.

	11	Учень (учениця) володіє глибокими знаннями, може аргументовано висловлювати власні судження в усній та письмовій формі, співвідносити історичні процеси з періодом на основі наукової періодизації історії; аналізує історичні джерела в їх багатоаспектному та багатоперспективному вимірі.
	12	Учень (учениця) системно володіє навчальним матеріалом; самостійно характеризує історичні явища, виявляє особисту позицію щодо них; уміє виокремити проблему і визначити шляхи її розв'язання; самостійно добирає інформацію про минуле, аналізує та узагальнює її, пов'язує конкретну тему з широким історичним контекстом, використовує міжпредметні зв'язки.

ДОДАТОК №5

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
освіти і науки України
02.10.2014 № 1124

ІНСТРУКЦІЯ щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю (витяг)

І. Загальні Положення

1. Ця Інструкція розроблена з метою збереження життя і здоров'я вихованців, учнів, студентів під час проведення навчальними закладами, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, та органами управління освітою екскурсій, подорожей.

2. Дія цієї Інструкції поширюється на навчальні заклади, що перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, та на органи управління освітою, що організують та проводять екскурсії, подорожі з вихованцями, учнями, студентами (далі – учасники)...

4. У цій Інструкції терміни вживаються в таких значеннях:

- дальня екскурсія, подорож – екскурсія, подорож за межі області, на території якої знаходиться навчальний заклад, орган управління освітою, що організують та проводять екскурсію, подорож;

- екскурсія – колективне відвідування тривалістю до 24 годин з вихованцями, учнями, студентами визначних місць з освітньою, навчально-виховною, науковою, пізнавальною чи розважальною метою у складі організованої групи під керівництвом осіб, призначених у порядку, встановленому цією Інструкцією;

- місцева екскурсія, подорож – екскурсія, подорож, що проводяться в межах області, на території якої знаходиться навчальний заклад, орган управління освітою, що організують та проводять екскурсії, подорожі...

- подорож – колективне відвідування тривалістю більше 24 годин вихованцями, учнями, студентами визначних місць з освітньою, навчально-виховною, науковою, пізнавальною чи розважальною метою у складі організованої групи під керівництвом осіб, призначених у порядку, встановленому цією Інструкцією...

....

III. Формування груп, що здійснюють екскурсію, подорож

1. Групи, що здійснюють екскурсію, подорож, формуються з числа учасників, які об'єднуються на добровільних засадах за спільними інтересами. До складу групи включаються тільки учасники, які придатні за станом здоров'я для участі у запланованій екскурсії, подорожі.

2. Кількісний склад групи, що здійснює екскурсію, подорож, визначається керівником групи спільно з навчальним закладом, який організовує та проводить екскурсію, подорож. До складу групи, що здійснює екскурсію, подорож, може входити від 10 до 40 учасників віком від 6 років.

При проведенні автобусних екскурсій, подорожей кількісний склад групи, що здійснює екскурсію, подорож, визначається з урахуванням кількості місць для сидіння в автобусі.

3. Вік керівників та заступників керівників групи, що проводить екскурсію, подорож, повинен бути старше 18 років.

4. Керівник та/або заступник керівника групи повинен вміти надавати першу домедичну допомогу.

5. Фахівець туристичного супроводу, який не є працівником навчального закладу, що проводить екскурсію або подорож, повинен відповідати кваліфікаційним вимогам, визначеним центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин.

6. При проведенні екскурсій (крім автобусних) у межах населеного пункту, де проживають або навчаються учасники екскурсії, призначення заступника керівника екскурсійної групи не є обов'язковим.

При проведенні екскурсій, подорожей з використанням будь-яких видів транспорту (крім автомобільного), пов'язаних з виїздом за межі населеного пункту, де проживають або навчаються учасники групи, керівний склад групи призначається із розрахунку: один керівник та один заступник керівника на кожні 25 учасників та додатково один заступник керівника на кожні наступні 10 учасників....

7. Кількість заступників керівника групи визначається керівником навчального закладу, що організовує та проводить екскурсію, подорож.

8. Керівник групи може призначати помічників з числа учасників групи для допомоги керівнику у проведенні цього заходу.

9. Учасники групи, що перебувають під час екскурсій, подорожей на території заповідників, заказників, національних парків, у прикордонній зоні тощо, зобов'язані дотримуватися порядку перебування на цих територіях відповідно до законодавства України.

IV. Права та обов'язки керівника та заступника керівника групи, що проводять екскурсію, подорож

1. Керівник групи та його заступник (заступники) під час проведення екскурсії, подорожі відповідають за життя та здоров'я її учасників згідно із законодавством України.

2. Керівник групи, його заступник (заступники), що проводять екскурсію, подорож, зобов'язані:

1) при організації підготовки екскурсії, подорожі:

- забезпечити комплектування груп учасниками відповідного віку та стану здоров'я;

- ознайомити учасників екскурсії, подорожі з планом та затвердженим маршрутом їх проведення, історичними та географічними особливостями території, об'єкта (об'єктів), де буде проходити екскурсія, подорож;

- провести цільовий інструктаж з учасниками з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності під час екскурсії, подорожі згідно з вимогами Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 01 серпня 2001 року № 563, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20 листопада 2001 року за № 969/6160;

- отримати копію наказу про проведення екскурсії, подорожі та список групи;

- провести збори батьків учасників екскурсії, подорожі (для дальніх екскурсій, подорожей учасників віком до 18 років);

- забезпечити під час екскурсії, подорожі додержання учасниками належного громадського порядку, виконання правил дорожнього руху, правил пожежної безпеки, безпеки життєдіяльності;

- провести інформування учасників екскурсії, подорожі про фактори ризику в запланованій екскурсії, подорожі (за їх наявності) і про відповідні заходи щодо запобігання травматизму;

- одержати, у разі потреби, дозвіл на відвідування об'єктів, територій, на яких встановлено особливий режим відвідування;

- розробити план дослідницької, краєзнавчої, природоохоронної роботи та інших заходів під час екскурсії, подорожі, якщо такі заплановано проводити;

2) під час проведення екскурсії, подорожі:

- забезпечити дотримання правил пожежної безпеки, безпеки життєдіяльності, охорони природи, пам'яток історії і культури тощо;

- вживати заходів, спрямованих на забезпечення безпеки учасників екскурсії, подорожі, зокрема щодо зміни маршруту, припинення екскурсії, подорожі у зв'язку з виникненням небезпечних природних явищ та з інших обставин, що становлять загрозу безпеці учасників;

- дотримуватися затвердженого маршруту та плану екскурсії, подорожі (крім випадків, пов'язаних зі зміною маршруту чи плану з метою забезпечення безпеки учасників);

- не допускати безпідставного поділу групи, що здійснює екскурсію, подорож, відставання окремих учасників, а також вибуття окремих учасників екскурсії, подорожі без супроводу одного із заступників керівника (від'їзд одного чи декількох учасників можливий лише за умови, що в групі, що здійснює екскурсію, подорож, два або більше заступників керівника);

- при аварійній ситуації (раптовому виникненні умов, що загрожують життю та здоров'ю учасників екскурсії, подорожі) ужити заходів щодо збереження життя і здоров'я учасників екскурсії, подорожі, виходячи з

конкретної ситуації та реальної наявності сил і засобів для ліквідації небезпечної ситуації;

- у разі нещасного випадку терміново організувати надання першої домедичної допомоги потерпілому та його доставку до закладу охорони здоров'я, викликати за потреби екстрену медичну допомогу;

- повідомити про нещасний випадок, що стався, керівнику навчального закладу, органу управління освітою, що проводить екскурсію, подорож, та інші відповідні служби;

- про нещасний випадок, що трапився під час дальніх екскурсій, подорожей, також повідомити відповідний орган управління освітою за місцезнаходженням групи;

3) після закінчення екскурсії, подорожі:

- повідомити навчальний заклад, орган управління освітою, що проводить екскурсію, подорож, про її завершення;

- за вимогою навчального закладу, органу управління освітою, що проводить екскурсію, подорож, надати звіт про їх проведення.

3. Керівник групи, що проводить екскурсію, подорож, має право:

- враховуючи фізичний та моральний стан групи або окремих учасників і свій власний, припинити екскурсію, подорож;

- змінити маршрут, припинити екскурсію, подорож у зв'язку з виникненням небезпечних природних явищ та з інших обставин, що становлять загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників екскурсії, подорожі.

V. Права та обов'язки учасника екскурсії, подорожі

1. Учасник екскурсії, подорожі зобов'язаний:

- своєчасно виконувати розпорядження керівника групи, що проводить екскурсію, подорож, та його заступника (заступників);

- своєчасно повідомляти керівника групи, що проводить екскурсію, подорож, або його заступника про погіршення стану здоров'я чи травму;

- дотримуватись громадського порядку, виконувати правила дорожнього руху, пожежної безпеки, безпеки життєдіяльності;

- не порушувати права та законні інтереси інших осіб;

- при знаходженні зброї, вибухонебезпечних та незнайомих предметів не торкатися і не зрушувати їх з місця; про їх місцезнаходження

терміново повідомити керівника групи, що проводить екскурсію, подорож, або його заступника, які за першої нагоди зобов'язані повідомити про такі предмети відповідні місцеві органи виконавчої влади та/або органи місцевого самоврядування;

- з повагою ставитися до місцевих жителів, їх звичаїв і традицій;
- зберігати довкілля, дбайливо ставитися до об'єктів природи, пам'яток історії, культури.

2. Учасник екскурсії, подорожі має право:

- на особисту безпеку, захист життя, здоров'я;
- брати участь у виборі теми та маршруту екскурсії, подорожі;
- при погіршенні стану здоров'я чи травмі наполягати на припиненні участі в екскурсії, подорожі;
- інші права відповідно до чинного законодавства.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14/print> (дата звернення 23.04.2024).

ДОДАТОК 6

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти
і науки України

07 грудня 2018 року № 1369

ПОРЯДОК проведення державної підсумкової атестації (витяг)

I. Загальні положення

1. Цей Порядок визначає механізм і форми проведення державної підсумкової атестації осіб, які здобувають загальну середню освіту (далі – здобувачі освіти) у закладах загальної середньої освіти I-III ступенів та інших закладах освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти на певному рівні освіти (далі – заклади освіти) та осіб, які здобувають загальну середню освіту за сімейною (домашньою) формою.

2. У цьому Порядку термін «державна підсумкова атестація здобувачів освіти» – означає форму контролю відповідності результатів навчання здобувачів освіти вимогам державних стандартів загальної середньої освіти на відповідному рівні освіти (далі – атестація).

3. Проходження атестації є обов'язковим для здобувачів освіти, крім випадків, визначених цим Порядком.

4. Атестацію проходять особи, які завершують здобуття початкової (у 4 класі), базової середньої (у 9 класі) та повної загальної середньої освіти (в 11 (12) класі), а також здобувають професійну (професійно-технічну) освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, крім осіб, які раніше здобули повну загальну середню освіту.

5. Атестація може проводитися в закладі освіти або у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

6. Результати атестації оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання результатів навчання, затверджених Міністерством освіти і науки України.

7. Результати атестації не враховуються під час виставлення річних оцінок із навчальних предметів.

8. Якщо атестація проводиться в закладі освіти, оцінки за атестацію зазначаються у протоколі державної підсумкової атестації, класному журналі та відповідних документах про освіту.

9. Документи про здобуття базової та повної загальної середньої освіти видаються за результатами атестації.

II. Проведення атестації

1. Перелік навчальних предметів, з яких проводиться атестація, а також форма проведення атестації з них щороку встановлюються Міністерством освіти і науки України...

{Пункт 3 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 221 від 18.02.2019}...

4. Атестація в закладі освіти проводиться в письмовій формі. Строки атестації в закладі освіти щороку затверджує керівник закладу освіти в межах навчального року.

Завдання для проведення атестації в закладі освіти затверджує керівник закладу освіти.

5. Атестація у формі зовнішнього незалежного оцінювання здійснюється відповідно до Порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року №1095 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 року №533)...

6. Атестація осіб, які здобувають загальну середню освіту за сімейною (домашньою) формою, здійснюється на загальних підставах і проходить у закладах освіти, на території обслуговування яких вони проживають, або в інших закладах освіти, які ведуть їх облік...

13. Здобувачі освіти (у разі досягнення ними повноліття) або один з їх батьків чи інших законних представників можуть письмово звернутись до керівника закладу освіти щодо проведення атестації в закладі освіти в інші строки, у тому числі достроково (за наявності відповідних документів, що підтверджують підстави перенесення строків) ...

... Строки атестації таких здобувачів у закладі освіти визначаються наказом керівника закладу освіти, що видається на підставі відповідних підтвердних документів...

16. Здобувачі освіти, які не брали участі у зовнішньому незалежному оцінюванні (з усіх або окремих навчальних предметів), можуть пройти атестацію в закладі освіти (для осіб, які навчаються в закладах загальної середньої освіти та закладах професійної (професійно-технічної) освіти) або їм одноразово може бути перенесено атестацію на наступний рік з унесенням відповідних змін до індивідуального навчального плану (для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста) ...

18. Здобувачі освіти, які навчаються в закладах загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти і які не з'явилися для проходження атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання без поважних причин, можуть пройти атестацію у закладі освіти екстерном....

20. Якщо атестація проводиться в закладі освіти, оцінки за атестацію зазначаються в протоколі державної підсумкової атестації, класному журналі та у відповідних документах про освіту....

22. Під час проведення атестації в закладі освіти може бути присутній представник засновника закладу освіти або уповноваженого ним органу управління у сфері освіти.

III. Державні атестаційні комісії

1. Для проведення атестації в закладі освіти створюються державні атестаційні комісії (далі – комісії).

Комісії створюються наказом керівника закладу освіти не пізніше ніж за місяць до початку атестації із затвердженням їх персонального складу.

2. До складу комісії входять:

- для атестації здобувачів базової середньої чи повної загальної середньої освіти: голова (керівник закладу освіти або його заступник) і члени комісії: учитель (викладач), який викладає навчальний предмет у цьому класі (групі), та вчитель (викладач) навчальних предметів відповідної освітньої галузі або предметної (циклової) комісії (у разі створення).

Головою комісії не може бути керівник закладу освіти (його заступник), який викладає в цьому класі навчальний предмет, з якого проводиться атестація....

3. Голова та члени комісії забезпечують дотримання порядку проведення атестації та об'єктивність оцінювання.

4. Розклад роботи комісії, узгоджений з головою комісії, затверджується заступником директора з навчальної роботи і оприлюднюється на інформаційному стенді закладу освіти та/ або на його веб-сайті.

5. Результати атестації заносяться до протоколу, який підписують голова та члени комісії.

6. Контроль за дотриманням вимог до організації та проведення атестації в закладі освіти покладається на керівника закладу освіти.

7. За потреби можуть бути створені декілька комісій для проведення атестації з одного навчального предмета.

8. Втручання в процес проведення атестації та визначення її результатів осіб, які не є членами комісії, не допускається.

IV. Звільнення від атестації в закладі освіти

1. Від атестації в закладі освіти можуть бути звільнені (відповідно до пунктів 2-8 цього розділу):

- здобувачі освіти, які за станом здоров'я не можуть її складати;
- особи з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями розвитку;
- учасники міжнародних предметних олімпіад і фінальних етапів турнірів, конкурсів, які мають статус міжнародних відповідно до законодавства України, та переможці IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад;
- переможці III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України.

2. Особи, які за станом здоров'я не можуть проходити атестацію в закладі освіти, звільняються від неї відповідно до Інструкції про звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів (вихованців) загальноосвітніх навчальних закладів за станом здоров'я...

3. Від проходження атестації за заявою батьків (одного з батьків) або інших законних представників звільняються особи з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями розвитку, а саме глухі, зі зниженим слухом, сліпі, зі зниженим зором, із порушеннями опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психіч-

ного розвитку, порушеннями інтелектуального розвитку, розладами спектру аутизму....

7. Учасники тренувальних зборів із підготовки до олімпіад, турнірів, змагань, конкурсів, що мають статус міжнародних відповідно до законодавства і відбуваються під час проведення атестації, звільняються від атестації (за винятком навчальних предметів, атестація з яких проводиться у формі зовнішнього незалежного оцінювання).

У відповідний документ про освіту виставляється оцінка за атестацію – 12 балів із того навчального предмета, з якого здобувачі освіти брали участь у тренувальних зборах (за винятком навчальних предметів, атестація з яких проводиться у формі зовнішнього незалежного оцінювання), з інших навчальних предметів, від атестації з яких здобувача освіти було звільнено, робиться запис «звільнений(а)».

8. Учасники міжнародних предметних олімпіад і фінальних етапів турнірів, конкурсів, які мають статус міжнародних відповідно до законодавства, та переможці IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад звільняються від атестації з навчальних предметів (крім навчальних предметів, атестація з яких проводиться у формі зовнішнього незалежного оцінювання), з яких вони стали переможцями у відповідних випускних класах.

Переможці III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України (у відповідних випускних класах, групах) звільняються від атестації з навчальних предметів, які є базовими для оцінювання результатів навчання здобувачів освіти під час конкурсу (крім навчальних предметів, атестація з яких проводиться у формі зовнішнього незалежного оцінювання). У відповідний документ про освіту з таких навчальних предметів виставляється оцінка за атестацію – 12 балів.

9. Здобувачам освіти, звільненим від атестації відповідно до пунктів 2–6 цього розділу, у відповідному документі про освіту робиться запис «звільнений(а)».

10. Звільнення від атестації здійснюється відповідно до наказу керівника закладу освіти.

V. Подання та розгляд апеляцій, апеляційні комісії

1. Для оскарження процедури проведення та результатів атестації в закладі освіти здобувач освіти (у разі досягнення повноліття), один із батьків або інших законних представників може подати апеляційну скаргу до апеляційної комісії протягом трьох робочих днів після визначення результатів атестації в закладі освіти.

2. Апеляційні комісії для розгляду апеляційних скарг щодо атестації в закладах загальної середньої освіти з кожного навчального предмета створюються відповідними місцевими органами управління у сфері освіти.

Чисельність і склад таких апеляційних комісій затверджуються наказом керівника відповідного органу управління у сфері освіти.

3. Розгляд апеляційних заяв здійснюється апеляційними комісіями у триденний строк із дати їх надходження.

4. Апеляційна комісія за наслідками розгляду апеляційної заяви може прийняти таке рішення:

- відмовити в задоволенні апеляційної заяви через недостатність підстав для зміни оцінки у зв'язку з порушенням процедури проведення атестації та оцінювання;

- задовільнити апеляційну заяву.

У разі задоволення апеляційної заяви апеляційна комісія приймає рішення щодо зміни оцінки за атестацію. Повторна атестація апеляційною комісією не проводиться.

Рішення апеляційної комісії може бути оскаржене до суду.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-19/print> (дата звернення 23.04.2024)

ДОДАТОК 7

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
22.09.2011 №1099

ПОЛОЖЕННЯ

**про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси
з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких
робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси
фахової майстерності
(витяг)**

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає порядок організації та проведення Всеукраїнських інтелектуальних та професійних змагань, їх організаційне, методичне і фінансове забезпечення, порядок участі в змаганнях і визначення переможців.

1.2. Всеукраїнські учнівські олімпіади проводяться щороку серед учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів з таких навчальних предметів:

- правознавство;
- історія;
- педагогіка і психологія.

Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України учнів проводиться щороку за науковими відділеннями:

- ... історії;
- філософії і суспільствознавства.

Всеукраїнські турніри юних... істориків, правознавців проводяться щороку серед учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів.

За бажанням учасник має право на загальних засадах брати участь у змаганнях серед учнів старших (порівняно з класом (курсом) фактичного

навчання) класів (курсів) у межах визначених вікових груп кожного навчального предмета (крім учасників 11-го класу).

1.3. Основними завданнями учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності є:

- стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді;
- виявлення, розвиток обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії, залучення їх до навчання у вищих навчальних закладах;
- реалізація здібностей талановитих учнів;
- формування творчого покоління молодих науковців та практиків для різних галузей суспільного життя;
- підвищення інтересу до поглибленого вивчення навчальних, спеціальних та фахових дисциплін, формування у колах учнівської молоді навичок дослідницької роботи;
- популяризація досягнень науки, техніки та новітніх технологій;
- підбиття підсумків роботи факультативів, гуртків, секцій, учнівських наукових товариств;
- активізація всіх форм позакласної та позашкільної роботи з учнями;
- підвищення рівня викладання навчальних, спеціальних та фахових дисциплін, фахової підготовки учнів;
- залучення професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, працівників наукових установ до активної роботи з обдарованою учнівською молоддю;
- формування команд для участі в міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах...

1.7. Для організації та проведення олімпіад, турнірів і конкурсів МОНмолодьспортом України створюються організаційні комітети, призначаються координатори, експерти-консультанти, а для перевірки виконання завдань та оцінювання результатів – журі.

1.8. Для складання завдань олімпіад, турнірів і конкурсів голови журі та координатори відповідних змагань формують предметно-методичні комісії, до яких входять фахівці відповідної галузі у складі не більше п'яти осіб. Члени предметно-методичної комісії забезпечують науковий

рівень змісту завдань та їх нерозголошеність до моменту оприлюднення. Надання підготовлених завдань будь-якій особі, яка не є членом предметно-методичної комісії, категорично забороняється.

На всіх етапах олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності завдання готуються окремо для кожного класу (курсу), а конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт – для кожного класу (курсу) відповідної секції наукового відділення.

1.9. Для консультацій щодо розв'язання спірних питань у роботі журі (правильність перевірки, об'єктивність оцінювання робіт, визначення переможців олімпіад, турнірів, конкурсів) наказом МОН України призначаються експерти-консультанти.

1.10. Переможців Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності визначають в особистій першості.

Переможців Всеукраїнських турнірів визначають за результатами командної першості. Якщо змагання відповідного етапу турніру проходили в особистій першості, переможці визначаються відповідно до правил (умов) проведення турніру.

Переможців Всеукраїнських учнівських конкурсів з навчальних предметів визначають в особистій або командній першості відповідно до правил (умов) їх проведення.

1.11. Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів всіх етапів, турніри, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності є очною формою змагань.

Етапи Всеукраїнських учнівських конкурсів з навчальних дисциплін і конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт можуть бути очною або заочною формою змагань відповідно до умов їх проведення.

1.12. Учасники олімпіад, турнірів і конкурсів отримують завдання та дають на них відповідь державною мовою.

За рішенням журі учасники можуть отримувати завдання та давати відповіді мовою вивчення навчального предмета.

II. Проведення олімпіад, турнірів, конкурсів

2.1. Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів проводяться в чотири етапи:

I (перший) етап – шкільні (міжшкільні, училищні) на базі загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів;

II (другий) етап – районні (міські);

III (третій) етап – обласні;

IV (четвертий) етап – на державному рівні.

Проведення олімпіад I, II, III етапів з різних предметів одночасно забороняється.

Конкурс-захист науково-дослідницьких робіт проводяться в три етапи:

I (перший) етап – районні (міські);

II (другий) етап – обласні;

III (третій) етап – на державному рівні.

Турніри, як правило, проводяться у два етапи:

I (перший) етап – між командами загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів на районному та (або) обласному рівнях;

II (другий) етап – фінальний – на державному рівні.

Конкурси з навчальних предметів проводяться у кілька етапів відповідно до їх правил (умов).

Фінальний етап конкурсів проводиться на державному рівні. Порядок проведення фінальних етапів олімпіад, конкурсів, турнірів, їх організаційне, методичне забезпечення визначає Міністерство освіти і науки України.

2.2. I етап: шкільні (міжшкільні, училищні) олімпіади з навчальних дисциплін.

2.2.1. I етап олімпіад з навчальних предметів проводиться у жовтні, турнірів – у вересні-листопаді поточного року.

2.2.2. Порядок проведення, персональний склад оргкомітетів та журі, експерти-консультанти I етапу олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами керівника навчального закладу.

2.2.3. Завдання I етапу для учасників олімпіад і конкурсів з навчальних предметів, олімпіад зі спеціальних дисциплін та конкурсів фахової майстерності готують предметно-методичні комісії, склад яких затверджується наказом керівника навчального закладу.

Турніри проводяться за завданнями оргкомітетів, які надсилаються до загальноосвітніх навчальних закладів до 15 серпня поточного року.

2.2.4. Звіти про проведення олімпіад з навчальних предметів та заявки на участь команд у наступному етапі оргкомітети I етапу надсилають до районних (міських) оргкомітетів до 1 листопада поточного року.

Оргкомітети фінальних етапів турнірів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у I етапі та надсилають учасникам запрошення для участі у фінальному етапі турніру.

Звіти про проведення I етапу конкурсів з навчальних предметів та заявки на участь у II етапі надсилаються до відповідних оргкомітетів у строки, визначені правилами (умовами).

2.3. II етап: районні (міські) олімпіади, конкурси з навчальних предметів;

I етап: районні (міські) конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт.

2.3.1. II етап олімпіад з навчальних предметів та I етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводяться щороку в листопаді – грудні.

Завдання II етапу олімпіад з навчальних предметів готуються обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, I етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт – предметно-методичними комісіями, склад яких формується згідно з вимогами пункту 1.8 розділу I цього Положення та затверджується районними (міськими) управліннями (відділами) освіти.

2.3.2. Персональний склад оргкомітетів і журі, в тому числі голови, їх заступники, секретар, експерти-консультанти олімпіад, конкурсів з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами відділу освіти районної (міської) державної адміністрації.

2.3.3. Звіти про проведення II етапу олімпіад з навчальних предметів та заявки на участь у III етапі оргкомітети цих олімпіад надсилають

відповідним обласним оргкомітетам до 30 грудня поточного року, а про проведення I етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та заявки на участь у II етапі конкурсу-захисту – до 30 січня наступного року.

2.3.4. II етап конкурсів з навчальних предметів проводиться, якщо це передбачено відповідними правилами (умовами).

Оргкомітети III етапу конкурсів розглядають заявки учасників, результати їх виступів у II етапі й надсилають запрошення для подальшої участі в змаганнях у визначені цими правилами (умовами) строки.

2.4. III етап: обласні олімпіади з навчальних предметів;

II етап: обласні олімпіади зі спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності, конкурс-захист науково-дослідницьких робіт.

2.4.1. Персональний склад оргкомітетів і журі, в тому числі голови і його заступники, секретар, експерти-консультанти III етапу олімпіад з навчальних предметів, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, а також рішення відповідних оргкомітетів затверджуються наказами Міністерства освіти і науки, управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій.

2.4.2. III етап олімпіад з навчальних предметів, II етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт проводяться у січні – лютому.

2.4.4. Умови проведення олімпіад з навчальних предметів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт визначаються і затверджуються Міністерством освіти і науки України, управліннями освіти і науки обласних державних адміністрацій. В умовах визначається кількісний склад, пропорційність представленості навчально-виховних закладів в олімпіадах і конкурсах, місце та інші питання їх проведення з урахуванням місцевих можливостей...

2.5.1. Персональний склад оргкомітетів, журі та експерти-консультанти олімпіад, конкурсів, турнірів затверджуються наказами МОН України.

2.5.2. Олімпіади з навчальних предметів проводяться в два-три тури. Кількість турів (теоретичний, практичний, експериментальний), форми (письмові роботи, співбесіди тощо) та час їх проведення визначає МОН України спільно з оргкомітетами та журі відповідних олімпіад і конкурсів.

2.5.3. Програма роботи кожної секції конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт передбачає три тури:

- I – конкурс науково-дослідницьких робіт;
- II – виконання контрольних завдань з навчальних предметів;
- III – захист науково-дослідницьких робіт.

2.5.4. Фінальні етапи турнірів включають проведення: відбіркового конкурсу, на якому у формі наукових диспутів обговорюються результати розв'язання завдань першого етапу турнірів, у яких безпосередню участь беруть учні, студенти, викладачі, учені;

- чвертьфінальних і півфінальних конкурсів; фіналу як заходу підбиття підсумків.

2.5.5. Заклади освіти, на базі яких проводяться олімпіади, конкурси або турніри, готують приміщення і територію, ділянки на підприємствах, матеріально-технічну базу, технічну і технологічну документацію, створюють безпечні умови для виконання олімпіадних і конкурсних завдань, виділяють за потреби для членів журі і оргкомітету спецодяг і захисні засоби.

2.5.6. Завдання для проведення олімпіад, турнірів, конкурсів готують предметно-методичні комісії, які очолює голова журі.

Завдання для проведення змагань складаються з авторських задач і вправ (тестів).

За умови, що з відповідного навчального предмета (дисципліни, фаху) проводиться міжнародна олімпіада, конкурс або турнір завдання останнього етапу відповідної олімпіади, конкурсу, турніру готуються з урахуванням програми міжнародних змагань.

2.5.7. Вимоги до написання і оформлення науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України додаються до умов проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт...

2.6. Практичні та експериментальні завдання для олімпіад, турнірів, конкурсів складаються так, щоб забезпечити рівні можливості виконання їх всіма учасниками і сприяти повному виявленню кожним із них досягнутого рівня знань, вмінь та фахової майстерності.

2.7. При виконанні завдань забороняється користуватися довідниками, словниками, таблицями, картами, обчислювальними засобами,

електронним обладнанням, засобами комунікації (Інтернет, мобільні телефони тощо), крім засобів, що офіційно дозволені оргкомітетом та журі та затверджені протоколом.

При виконанні письмових робіт, які підлягають шифруванню, забороняється використання будь-яких позначок, які сприяли б дешифруванню робіт.

III. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів

3.1. Учні мають право брати участь у кількох предметних олімпіадах, турнірах, конкурсах за умови, що строки їх проведення не збігаються.

До участі в II, III та IV етапах олімпіади допускаються тільки учні, які стали переможцями попереднього етапу відповідних змагань. Кількісний склад учасників кожного етапу визначає оргкомітет цього етапу.

Кількісний склад команд IV етапу олімпіад з навчальних предметів визначається Міністерством освіти і науки, управліннями освіти і науки обласних, міських державних адміністрацій згідно з рейтингом команд, а фінального етапу олімпіад зі спеціальних дисциплін, турнірів і конкурсів – відповідно до правил (умов) їх проведення.

3.2. На всіх етапах олімпіад, конкурсів, турнірів з навчальних предметів, учні мають право брати участь в змаганнях за клас (курс) не молодший, ніж клас (курс) їх навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах у межах визначених вікових груп для кожного навчального предмета. Учасники змагань виступають у складі команд, сформованих відповідно до адміністративно-територіального підпорядкування навчальних закладів.

3.3. У I етапі олімпіад з навчальних предметів і спеціальних дисциплін беруть участь усі учні загальноосвітніх навчальних закладів, які бажають; у I етапі турнірів – команди учнів одного навчального закладу.

Будь-які обмеження права участі учнів в I етапі олімпіад з навчальних предметів і спеціальних дисциплін, у конкурсах фахової майстерності забороняються.

Перелік предметів, з яких проводиться олімпіада, та класів (курсів), які беруть участь у змаганнях, визначається відповідним оргкомітетом навчального закладу.

3.4. У II етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь:

3.4.1. Учні, що стали переможцями I етапу олімпіад відповідно:

з правознавства 9-11 класів

з історії 8-11 класів

з педагогіки і психології 11 класу.

3.5. У III етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь:

3.5.1. Учні загальноосвітніх навчальних закладів, що стали переможцями II етапу олімпіад і включені до складу команди району (міста) відповідно:

з правознавства 9-11 класів

з історії 8-11 класів

з педагогіки і психології 11 класу.

3.6. У IV етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь обласні команди, сформовані з учнів загальноосвітніх навчальних закладів та I-III курсів професійно-технічних навчальних закладів.

IV етап олімпіад з навчальних предметів проводиться для учнів відповідно:

з правознавства 9-11 класів

з історії 8-11 класів

з педагогіки і психології 11 класу.

Кількісний склад кожної команди визначається Міністерством освіти і науки, управліннями освіти і науки обласних, державних адміністрацій відповідно до її рейтингу.

До складу команд включають учнів, які за станом здоров'я можуть бути допущені до участі у змаганнях, брали участь у попередньому III етапі олімпіад і стали переможцями.

3.10. У I етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт беруть участь учні загальноосвітніх закладів і вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації з числа учнів – членів Малої академії наук України. У II і III етапах конкурсу-захисту беруть участь переможці відповідно I і II етапів.

Перелік наукових відділень і секцій, з яких проводяться I і II етапи конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, визначається оргкомітетами відповідного етапу. Перелік наукових відділень і секцій, з яких проводиться III етап конкурсу-захисту, визначається умовами проведення, затвердженими наказом МОН України.

3.11. Будь-які винятки щодо участі учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів, турнірах, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт не передбачені цим Положенням, заборонені.

3.12. До місця проведення олімпіад, турнірів і конкурсів учні прибувають організовано у супроводі керівника команди.

3.13. Керівник команди призначається з числа вчителів, викладачів навчальних закладів, які брали участь у підготовці учнів до олімпіад, турнірів і конкурсів, в їх проведенні і не є членами журі або оргкомітету відповідного етапу змагань.

3.14. Команду чисельністю понад 5 осіб супроводжує двоє дорослих, які є керівниками команди.

3.15. Керівники команди забезпечують безпеку життя і здоров'я членів команди.

...3.21. Забороняється втручання батьків учасників (або осіб, що їх замінюють) та інших осіб в перебіг змагань, проживання та харчування разом з учасниками змагань, участь у перевірці робіт та апеляцій.

3.22. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів до початку змагань мають бути ознайомлені з порядком і правилами (умовами) їх проведення, обладнанням, інструментами, матеріалами, характером і обсягом виконуваних робіт, видами і формами морального і матеріального заохочення тощо.

3.23. Учасники олімпіад, турнірів, конкурсів повинні дотримуватись вимог їх проведення, норм і правил безпеки життєдіяльності, виконувати рішення оргкомітету і журі, проявляти бережливість у використанні обладнання, приладів, інструментів тощо.

3.24. Порядок проведення конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт та склад їх учасників визначаються правилами (умовами) проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України, які затверджуються МОН України.

VI. Оргкомітет олімпіад, турнірів, конкурсів

6.1. Оргкомітет змагань створюється із числа керівників наукових установ та організацій, що проводять олімпіади, турніри, конкурси працівників методичних установ, представників місцевих органів дер-

жавної влади, громадських організацій, товариств, благодійних фондів тощо.

6.2. Очолює оргкомітет голова, який має заступників і секретаря. Голова оргкомітету здійснює розподіл доручень між його членами та керує роботою з організації проведення відповідної олімпіади, конкурсу або турніру.

6.5. Оргкомітети:

6.5.1. Проводять організаційну роботу з підготовки і проведення олімпіад, турнірів, конкурсів.

6.5.2. Забезпечують порядок проведення олімпіад, турнірів, конкурсів...

... 6.5.5. Створюють комісію, яка проводить реєстрацію учасників олімпіад, конкурсів і турнірів, перевіряють відповідність складів команд до переліку осіб, поданих у заявках, наявність і правильність оформлення документів...

... 6.5.7. Готують документацію для проведення олімпіад, конкурсів, турнірів (програми, посвідчення учасників, бланки протоколів, звіти тощо).

6.5.8. Формують склад учасників олімпіад, конкурсів, турнірів із числа переможців попереднього етапу за результатами їх виступів на змаганнях або за результатами відбірково-тренувальних зборів.

6.5.9. На спільному із журі засіданні приймають рішення щодо визначення переможців змагань та нагородження переможців і учасників олімпіад, турнірів, конкурсів, визначають персональний склад учасників відбірково-тренувальних зборів та остаточний склад команд для участі у наступному етапі змагань, готують документацію про результати виступу команд.

... 6.5.11. Сприяють висвітленню результатів олімпіад, турнірів і конкурсів у засобах масової інформації.

Секретар оргкомітету олімпіади, турніру, конкурсу забезпечує ведення необхідної документації.

VII. Журі олімпіад, турнірів, конкурсів

7.1. Журі формується з фахівців відповідного профілю з числа наукових працівників академічних установ та вищих навчальних закладів, викладачів, учителів, методистів тощо. Його очолює голова, який має од-

ного або кількох заступників; решта – члени журі, доручення між якими розподіляє голова, а за його відсутності – заступник.

7.1.1. Кількість членів журі не повинна перевищувати третини від кількості учасників, які беруть участь у відповідній олімпіаді, турнірі, конкурсі.

7.2. Голова журі:

7.2.1. Бере участь у формуванні складу журі.

7.2.2. Забезпечує об'єктивність перевірки та оцінювання робіт учасників змагань.

7.2.3. Надає науково-методичну допомогу членам журі під час перевірки робіт учасників змагань.

7.2.4. Формує та очолює предметно-методичну комісію зі складання завдань для олімпіад, турнірів, конкурсів.

7.3. Журі:

7.3.1. Перевіряє та оцінює учнівські роботи.

7.3.2. Після завершення змагань проводить консультації для учасників олімпіад, турнірів, конкурсів і керівників команд щодо виконання запропонованих завдань.

7.3.3. Аналізує рівень підготовки учасників змагань, готує подання про нагородження переможців, складає відповідний аналітичний звіт.

7.3.4. Надає до оргкомітету відповідного етапу олімпіад, турнірів, конкурсів аналітичні звіти про результати проведення відповідного етапу змагань.

7.3.5. Рекомендує кандидатів до складу команд для участі у наступному етапі змагань.

7.4. Експерт-консультант олімпіади, турніру, конкурсу:

7.4.1. Надає науково-методичну допомогу членам журі під час перевірки робіт учасників змагань.

7.4.2. Бере участь у роботі апеляційної комісії.

7.4.3. Бере участь у засіданні журі або спільному засіданні журі та оргкомітету, де має право дорадчого голосу.

7.4.4. Бере участь у складанні аналітичних і науково-методичних документів за результатами проведеної олімпіади, турніру, конкурсу.

X. Контроль та громадське спостереження за проведенням олімпіад, турнірів, конкурсів

... 10.2. Громадське спостереження за проведенням олімпіад, турнірів конкурсів можуть здійснювати представники учнівського самоврядування, навчальних закладів, засобів масової інформації.

10.3. Суб'єкти громадського спостереження повинні дотримуватися вимог чинного законодавства.

XI. Фінансування олімпіад, турнірів, конкурсів

11.1. Проведення олімпіад, конкурсів, турнірів фінансується за рахунок державного та місцевих бюджетів.

... 11.4. Витрати на проїзд, харчування в дорозі учасників фінальних етапів олімпіад, турнірів, конкурсів та відрядження осіб, що супроводжують, покладаються на відповідні управління освіти і науки, установи або окремі навчальні заклади, які відряджають команду або окремих учасників.

... 11.6. Оплата відряджень членів оргкомітетів, журі, експертів-консультантів та координаторів Всеукраїнських олімпіад, турнірів, конкурсів здійснюється за рахунок установ, у яких вони працюють.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11/print> (дата звернення 24.04.2024).

ПЕРЕЛІК ПІДРУЧНИКІВ І ПОСІБНИКІВ З КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ»

1. Баханов К.О. Професійний довідник учителя історії. Харків: «Основа», 2011. 239 с.
2. Баханов К.О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: дидактичний словник-довідник. Запоріжжя: Просвіта, 2002. 208 с.
3. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, 2003. 162 с.
4. Вороліс М.Г. Методика викладання історії в середній загальноосвітній школі. Вінниця, 2005. 146 с.
5. Горохівський П.І. Теорія та методика навчання історії. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів денної та заочної форми навчання. Умань: ПП Жовтий О., 2014. 308 с.
6. Желіба О.В. Методика викладання історії: нові підходи. Частина 1. Ніжин, 2018. 96 с.
7. Комаров В.О. Методика навчання історії в школі: навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей педагогічних університетів. Кривий Ріг, 2003. 108 с.
8. Курилів В. Методика викладання історії: Навчальний посібник. Харків; Торонто, 2008. 256 с.
9. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. Київ, 1974. 256 с.
10. Петков С.В. Методика викладання історії: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 216 с.
11. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
12. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
13. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу на навчання історії в школі / за заг. ред. д. пед. наук, проф. К. Баханова. Донецьк: Лондон-XXI, 2012. 456 с.
14. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: ХНАДУ, 2017. 324 с.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАВЧАЛЬНЕ ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

ДУБІНСЬКИЙ Володимир,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПІГОВИЧ Ірина,

завідувач навчальної лабораторії «Дидактика історії»
кафедри всесвітньої історії, асистент кафедри всесвітньої історії
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ІСТОРИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ**

3-Є ВИД. ДОПОВНЕНЕ І ВИПРАВЛЕНЕ

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Підписано 29.07.2024. Формат 60x84/16. Гарнітура «Cambria».
Об'єм даних 2,7. Мб. Обл.-вид. арк. 5,9. Зам. № 1123.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.